كۆمەڵكوژییەكانمان و سیاسییەكانی كورد

نوسینی :عەلی مەحموود محەمەد

2006-7-15

هۆڵەند

- پێشەكی
- دەستپێك
- جەنگی هاوبەشی پێشمەرگە لەگەڵ ئێران
- شەڕی حاجی ئۆمەران و قڕكردنی بارزانییەكان
- ئازادكردن یان وێرانكردنی هەڵەبجە
- ڕێگە گرتن لە دەرباز بوونی خەڵكی شاری هەڵەبجە
- دیرۆكی تاڵانكردنی بانكەكەی هەڵەبجە
- چارەنوسی پێشمەرگەكانی كوردستانی ڕۆژهەڵات
- ئەو پارتانەی پاسداریان نەهێنا
- ڕێگە گرتن لە خۆڕزگاركردنی لادێنشینەكان
- كۆتایی
- سەرچاوەكان
- نامەكان

پێشەكی

ئایا تاكو ئێستا پاش 18 ساڵ لەو كارەساتە گەورەیە , پاش نوسین و نوسینەوەی دەیان هەزار لاپەڕەی ڕۆژنامەو سەدان پەرتووك و دەیان فلیم , كورد توانیوییەتی ئەنفال بە مێژوو بكات ؟ , ئەگەر توانراوە كوا زانیاریمان لەسەر تەواوی لق و پۆپەكانی ئەنفال ؟ , ئەگەریش نەكراوە , كەم هێنان و كەم و كورپییەكانمان كامانەن و لە كوێوەن ؟ .

بە بڕوای من بۆ نووسینەوەی مێژووی ئەنفال , پێویستمان بە ئەنتەرڤیوی هەموو ئەوانە هەیە لەو سەردەمە , لەو كات و ساتە , لەو جێگە و وڵات و دەڤەرە , بەشێك بوونە لە ئۆپەراسیۆنەكە , ئەكتەر

بوونه له نمایشه‌که ، به جه‌ماوه‌ر ، پێشمه‌رگه ، جاش ، سه‌رباز ، به‌عسه‌وه ، به هه‌موو مرۆڤ و ئاوه‌دانی و زینده‌وه‌ر و جۆره چه‌کێکه‌وه .

تاکو ئێستا ئه‌وه‌ی قسه‌ی له‌سه‌ر کراوه ، تیشك خراوه‌ته سه‌ری ، ئاماژه‌ی پێدراوه ، مێژوو شێوه‌و شێوازی ئۆپه‌راسیۆنه‌کان و درِنده‌یی به‌عسه له به‌رامبه‌ر جه‌ماوه‌ر ، یاداشتی رِزگاربوان و چیرۆکی درِنده‌یی حه‌جاج و سه‌گه‌که‌یه‌تی ، وه‌لێ ئه‌وه‌ی غائیبه له‌م مێژووه ، ئه‌وه‌ی داپۆشراوه و شاردراوه‌ته‌وه لێمان ، ئه‌وه‌ی بزره له هه‌مووان ، ئه‌وه‌ی گومه له مێژوو ، ئه‌نته‌رڤیوی ئه‌و هه‌موو لایه‌نانه‌یه به‌شێك بوونه له کرده سه‌ربازییه‌کان ، که خۆیان له‌م لایه‌نانه ده‌بینێته‌وه :

– هه‌موو ئه‌و لایه‌نه سیاسییانه‌ی له‌و کاته‌دا که‌م و زۆر ، پشکدار بوونه له بزاڤی چه‌کداری ، پێویسته جه‌نگاوه‌ران و فه‌رمانده سه‌ربازییه‌کانی ئه‌وکاتیان ، به تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی له‌ناو جه‌رگه‌ی جوگرافیای ئه‌نفاله‌کان بوونه ، یاداشت و هه‌ڵوێسته‌کانی ئه‌وکاتی خۆیان ، بیلایه‌نانه‌و راستگۆیانه بنووسنه‌وه ، بیخه‌نه به‌رده‌م جه‌ماوه‌ر و مێژوونووسان ، تیایدا راستگۆیانه و ئازایانه دان به که‌م و کورِی و هه‌ڵه‌کانیان بنێن .

— ئه‌و جاش و سیخورِانه‌ی له‌و سه‌روبه‌نده بریاره‌کانی به‌عسییان به پراتیك کردووه ، ئه‌کتیڤترین لایه‌ن بوون له خولقاندنی کاره‌ساته‌کان ، تاکو ئێستا ئه‌مانه هیچ لێدوان و یاداشتێکیان نه‌داوه وه‌ك ئه‌وه‌ی هیچ په‌یوه‌ندییه‌کیان به‌و کاره‌سات و ئۆپه‌راسیۆنانه‌وه نه‌بێت .

بۆ ئه‌وه‌ی مێژووی ئه‌نفال له مه‌رگ رِزگار بکه‌ین ، پێویسته ته‌واوی زانیارییه‌کانیان لێ داده‌شین ، یان خۆیان ئاره‌زوومه‌ندانه ئه‌و زانیاریانه بده‌ن ، به نهێنی یاخود له رِێگه‌ی ئه‌نجامدانی چاوپێکه‌وتنی رِۆژنامه‌وانی ، یاخود که‌س و کاری قوربانیان رایانکێشنه پای دادگای سه‌دام ، هه‌رچه‌نده باوه‌رم وایه ئه‌و دادگا گه‌وره‌یه ته‌یر رِزگار ناکات ، هه‌مووی راپێچی لێپرسینه‌وه ده‌کات ، یاخود به پاڵه‌په‌ستۆی جه‌ماوه‌ری ، بریاری لێبوردنه گشتییه‌ی به‌ره‌ی کوردستانی پوچه‌ڵ بکرێته‌وه و هه‌نگاو بنرێت بۆ به دادگایی گه‌یاندنیان ، به‌بێ زانیاری ئه‌م توێژه ئه‌کتیڤ و خولقێنه‌ره‌ی ئه‌نفال ، نووسینه‌وه‌ی مێژووی ئه‌و کاره‌ساته گه‌وره‌یه مه‌حاڵه ، ئاخر مێژووی کاره‌ساته‌که ته‌نها کروزانه‌وه‌ی پاشماوه و رِزگاربووانی کاره‌ساته‌که نییه ، به‌ڵکه پشکی گه‌وره‌ی لای تاوانبارانی کاره‌ساته‌که‌یه ، ئه‌وان قوربانیانیان گرت و ماڵ و سه‌روه‌تیانیان تاڵانکرد و به‌کۆمه‌ڵ ته‌سلیمی به‌عسیانیان کرد ، دوا که‌س و گروپ بوونه ئه‌و قوربانیانه‌یان بینیووه ، چیرۆکه‌کانی پێش مه‌رگ هه‌مووی لای ئه‌وان زیندانه ، ئه‌بێت هه‌موو ئه‌و چیرۆك و به‌سه‌رهات و تاوان و رِسوایی و تاڵان و برِۆیه ئازاد بکرێن ، بۆ ئه‌وه‌ی بچنه ناو مێژووی ئه‌نفاله‌وه .

– لێدوان و دانپێنانه‌کانی فه‌رمانده‌کانی به‌عس ، ئه‌وانه‌ی بریارده‌ر و جێبه‌جێکه‌ر و پارێزه‌ری نهێنی کاره‌ساته‌که‌ن ، له حزبی و سه‌ربازی و هه‌واڵگری ، دادگایی سه‌دام تاکه ده‌روازه‌یه بۆ پرِکردنه‌وه‌ی ئه‌م که‌لێنه .

هاوکات له لایه‌ن جه‌ماوه‌ریشه‌وه ، هێشتا که‌له‌به‌رێك گه‌وره له مێژووی ئه‌نفال بزره ، هێشتا زه‌مینه‌ی ته‌واویان بۆ نه‌رِه‌خساوه ته‌واوی زانیاری و مێژووی کاره‌ساته‌که بگێرِنه‌وه ، ئه‌و مێژوه‌ی له جه‌رگه‌یدا

ئەنفال ڕویداو و ئەنفالکران ، کە بریتییە لە هەڵسوکەوت و مامەڵەو پەرچەکرداری لایەنە چەکدارکانە لە گەڵیان لە پێش و سەروبەندی ڕوداو کارەساتەکە .
ئەم هەوڵە بچووکەی من دەروازەیەکە بۆ پڕکردنەوەی ئەم کەلێنەی کە لە مێژووی ئەنفال هەیە , ئەویش بەشێکی بچووك لە دانپێنانی لایەنە چەکدارەکانی ئەوکات و هەڵوێست و کاردانەوەیان بەرامبەر بە جەماوەر , بە هیوام ئامانجێکی بچووکم پێکابێت , چاوەڕوانی هەنگاوی گەورەترم بۆ بە مێژووکردن و نووسینەوەی مێژووی ئەنفال .

دەستپێك

ئایا پێویستی ئەوە هاتووە پاش ئەم ماوە دوورو درێژە , پاش تێپەڕبوونی تەمەنێك لە کارەساتەکان , ئێستا بێین بە دوای نهێنییە کەشف نەکراوەکانی کارەساتەکانی " بارزانی و هەڵەبجە و ئەنفال"دا بگەڕێین ؟؟؟ , پەنجە بۆ ڕاستییە تاڵەکانیان درێژ بکەین , بڵێین ڕاستی ئەمەیە .
بە ڕاشکاوییەوە دەڵێم هەرگیزاو هەرگیز نابێت ترسمان لە گێڕانەوەی ڕاستییەکان هەبێت , چونکە ئەو ڕاستییانە مێژووی ئێمەن , ئێمە پاشماوەی گەلێکین بەڕێکەوت لە مەرگ ڕزگارمان بووە , خاوەند پەیامێکی گەورەین لە گەیاندنی چیرۆکی ئەو ڕزگاربوونەمان بە نەوەکانی داهاتوو , بۆیە ئەمڕۆ مافی خۆمانە بپرسین , کام پرسیاری گران و ترسناکە نابێت لە بیر و هۆش و ویژدانماندا بیٚ وەڵام بیهێڵینەوە , دەبێت وەڵامەکانیان بۆ هەموان ئاشکرا بکرێن , دەبێت قوربانیان لە هۆکارەکانی مەرگیان ئاگادارکرێنەوە , دەبێت ئەو ڕاستی و پرسیارانە لە ناخی خۆماندا زیندوبکەینەوە و ڕوح بکەینەوە بە بەریانا , تاکو گەیشتن بە وەڵامەکانیان نەوەستین , 18 ساڵە , 23 ساڵە ئێمە لەگەڵ ڕوحی ئەو کارەساتانە جیا نەبوینەتەوە , چرکە بە چرکە لە گەڵییاندا دەژێین , لەگەڵ دەردو مەینەت و ئێش و ئازارەکانیان ژیان بەسەر دەبەین , بۆیە هەموو پرسیار و گومانەکان بە زیندویی لە زیندانی بیرەوەرییە تاڵەکانماندا ماونەتەوە , چاوەڕوانی ئازادکردن دەکەن , ئێمە نەتوانیین پرسیارەکان ناخمان ئازاد بکەین ؟ , چۆن دەتوانیین خۆمان بە ئازادی بگەین ؟ دەبێت دووفاقی لە خۆمانا بکوژین و پرسیارە گەورەکان بکەین , کۆتایی بە دوالیزم لە ناخی خۆمان بهێنین , هەرچەندە ئەو پرسیارانە کۆتایی بە دانایی بەرپرسان و شکۆمەندی مێژوی سیاسی لایەنەکانیش بهێنێت , لەوانەیە هاوسەنگی و باڵانسی هەندێك کەس و تەنانەت لایەنیش تێك بدات , بەڵام هەر دەبێت بکرێن و بکرێنەوە تا دەگەین بە وەڵام , چونکە ئێمە هاووڵاتی لە مەرگ ڕزگاربووین , مێگەلی بیٚ دەسەڵاتی زەبوون نیین , تاکو لە پرسیارەکان بڕەوینەوە .
دانە بە دانەی پرسیارەکان لە ناخی پاشماوەی قوربانیان , لە ناو ئێسك و پرۆسکی ڕوفاتەکانی ناو لمی گەرمی بیابانەکان , بەردەوام زیندوو دەبنەوە و نەشونما دەکەن , پێویستە سیاسییەکانیش سەفەری پاکبونەوەی خۆیان دەست پیٚ بکەن و دان بە تەواوی ڕاستییەکاندا بنێن , خۆ لەو کەم و کوڕیانەی ڕابردوییان پاکبکەنەوە , هەڵەکانانیان بەهانەیەك بوو بۆ هێنانی مەرگی بە کۆمەڵ بۆ ئەم گەلە , پاکبونەوەی ئەوانمان بۆ ئەوە ناوێت تاوانباری سەرەکی ئەو کارەساتانە کە سەدام و بەعسە لەبیر

بەرینەوە , بەڵکە بۆ ئەوەیە بەعس بە هەموو پێکهاتەکانییەوە لە کۆمەڵدا بکوژین , بە بیر و کردار , ڕەفتار و قومارکردن بە ژیانی هاووڵاتیانەوە , بە ملهوڕی و دکتاتۆرییەوە ... , بۆیە دەبێت سەدام و بەعسیزم پاککبکەینەوە بۆ ئەوەی بژێین .

لە ڕێگەی دەستنیشانکردنەکانی کەموکوڕییەکانەوە , پەند و ئەزموون لەو هەڵەو کەم و کوڕییانە وەربگرین , تاکو لە داهاتوودا ئەم شێوە کارەساتانە بۆ گەلەکەمان دوبارە نەبنەوە , جارێکی دیکە بە کۆمەڵ نەچینەوە بەردەم مەرگ , سیاسییەکانیش تا ئەبەد هەموو کارێك بۆیان ڕەواو حەڵاڵ نەبێت , هەتا ماویشن ترس و دڵە ڕاوکێ دایان نەگرێت لە خوێندنەوەی ئەو هەڵانەی لە ڕابردوو ئەنجامیان داوە , دەبێت ئەو ڕاستییە چاك بزانن مێژوو کۆن دەبێت بەڵام بەردەوام سەرلەنوێ دەخوێنرێتەوە , لە هەموو سەردەمێکیشدا خوێندنەوەی جیای بۆ دەکرێت , تاکە ڕێگای پاك بوونەوە لە هەڵە سیاسییەکان ڕەخنەو ڕەخنە لە خۆگرتنە , نەك ڕەفتاری دکتاتۆریانە و گوێ نەدانە خواستی خەڵك و خۆدزینەوەی لە وەڵام .

با لێرەوە , لەم پنتەوە پرۆڤە لەسەر ڕەخنە لە خۆگرتن بکەین , بۆ دەبێت لێی بترسین , ترس لە ڕەخنە دوارۆژی مەرگی سیاسەتە , سیاسەت هەموو دەم بە ڕەخنە دەژێت و نوێ دەبێتەوەو نەشونما و باڵا دەکات , لە لەرزین و هەژان ڕزگاری دەبێت , با دەریای خوێن بەخشیینەکانمان لە مێژوا بە فیڕۆ نەچێت و ون نەبێت , ئەو مێژووە موڵکی هەموومانە , هەموومان پێکەوە خاوەندین , بۆیە هەموو بۆمان هەیە قسەی لەسەر بکەین , و نابێت ڕێگە بدەین کەلێن لە نووسینەوەیدا هەبێت , بۆ خۆی ترسنۆکییە بازدان بەسەر مێژوودا و پەڕاندنی بڕگەکانی , تەنانەت چەندە بچووکیش بێت , ئێمەش بیپەڕێنن لە دوارۆژ دەدۆزرێتەوە , بۆیە تاکە یەك چرکەش لە مێژوو ون نابێت و باز نادرێت بە سەریدا , چاك و خراپی ئێمە خاوەندین , چاکەکان مافی پاداشتی هەیە و خراپەکانیش لێپرسینەوە .

ئەمڕۆ ڕوحی سەدان هەزار قوربانی ئەو کارەساتانە , داوای دادگایی و لێکۆڵینەوەمان لێ دەکەن , هەر چەندە دەسەڵاتدارە زیندووەکانی ئێستای کوردستان , نیگەرانن باس لە شکستە چارەنووسسازەکانی ڕابردویان بکەین , ئەوان پێیان ناخۆشە ئەو ڕابردووەی کە خۆیان هەمووی بە پرشنگدار و سەرکەوتن دەزانن گومانی لێبکرێت , ئۆباڵی گەورەترین تراژیدیای مرۆڤایەتی پشکێکیان لێی بەرکەوێت چەندە بچووکیش بێت , چونکە ئەوەی ئێستا لە کوردستان هەیە , هەمووی یەکپارچە بە بەرهەمی خەبات و تێکۆشانی خودی خۆیان و پارتەکەیان دەزانن , نەك ئاکامی بەرهەمی گەمژەیی سەدام حوسێن و قوربانی جەماوەر بێت لە ڕاپەڕین .

کارەساتی قڕکردنی (ئەنفال و هەڵەبجە و بارزانییەکان) بەشێکن لە یاداوەری نوێی گەلەکەمان , گوزارشتکردن لێیان , تەنها لە شێوەی تێکستی ئەدەبی دڵگیر و کایە کردن بە وشە و داستانە شیعری پڕ جۆش و خرۆش و ڕازاندنەوەی وتاری پەخشان ئامێزی دڵدارانە و دەرخستنی دیووی دڕندەیی ڕژێم و یاداوەری پڕ تراژیدی ڕزگاربووەکانی سەرو بەندی ڕوداوەکە و چرکە ساتەکانی دوواتر , هیچ تازەگەرییەك بەرهەم ناهێنێت و هیچ ئیزافەیەك ناخاتە سەر هەموو ئەوانەی تاکو ئێستا نووسراون و وتراون , هیچ ئەزمونێکی بە کەڵکیشی بۆ گەلەکەمان لێ بەجێ نامێنێت و بەرهەم ناهێنێت , دەسەڵاتدارییەتی کوردیش ڕەواج بەم شێوە نووسینانە دەدات , چونکە لێرەوە دەیەوێت پرسیارە گەورەکان لە بیر خەڵك

بباتەوە ، ئەوان هەردەم لە بچوکترین پرسیار زەندەقیان چوەو زارە تروك بوونە ، چونکە دەترسن پشکێك لە ڕەخنەکانیان بەرکەوێت .

بۆ ئەوەی بە ڕاستی قسە لەسەر ئەو مێژووە بکەین ، پێویستە لە ئێستا بە دواوە بە دوای ئەو سەرە داوانەدا بگەڕێین ، تاکو ئەم چرکە ساتە قسەی جدییان لەسەر نەکراوە ، پێویستە وێنای ڕوداوە سیاسییەکانی ئەو سەردەمە وەك خۆی بکەین و یاداشتنامەکانی ئەو ڕۆژانە ڕاستگۆیانە وشە بە وشە بە وردی بخوێنینەوە و قسەیان لەسەر بکەین ، تۆزی سەریان بتەکێنیین ، پێشکەش بە جەماوەریان بکەین .

ئەو کارەساتانە قەت کۆن نابن ، چونکە بەشێکن لە مێژوییەك دوا ڕۆژمان بەوەوە بوونی هەیە ، ژیانمان بەوەوە بەندە ، هەموو دەم شوێنەوارەکانیان لە گەڵماندا دەژێن ، خەونی مرۆڤی کوردی ڕزگاربووی دوای کارەسات ، بۆنی مەرگی چرکە ساتەکانی ئەو سەردەمەیان لێ دێت ، بۆیە تا ئەو برینە وەك خۆی چۆن بووە و ڕوییان داوە نەخوێنینەوە ، ناتوانین برینەکان سارێژ بکەینەوەو لە ئێستادا خەونی پەمبەیی بە ژیانەوە ببینیین و ڕزگارمان بێت لە ئەنفالێك کە لە هەموو چرکە سات و دەمێکدا لەگەڵماندا دەژێت .

چەند ساڵ بوو ترسێکی قووڵی مەزن لە سەدام دامانی گرتبوو ، خوێندنەوەی ئەو کارەساتانەمان بە سەرکەوتنی سەدام و شکستی خۆمان دەزانی ، هەموو تاوانەکەمان دەخستە ئەستۆی ئەوێکی دوور لە خۆمان ، هەر قسەکردنێك لەو ڕوداوەمان بە قازانجی ئەو دەزانی ، نەمان دەوێرا قسەی جدی لەسەر ئەو ڕوداوانە بکەین ، لە چیرۆك گێڕانەوەو فرمێسك ڕشتن دەری کەینە دەرێ ، دەست بۆ هۆکارەکانی ئەنجامدانی بەرین ، ڕوخانی سەدام ئەم دەرگایەی بۆمان خستە سەر گازی پشت ، لەگەڵ خۆیدا هەموو مەحرەمەکانی بۆمان حەڵاڵ کرد ، دەبا بێترس لە دۆزەخ بینۆشین ، تەنانەت سەدام لە کوردستانیش هاوکارانی خۆی لە لێپرسینەوە دەپاراست ، مانەوەی ئەو زەمانەتی دەنگ نەکردن بوو لەگەڵیان ، مانەوەی سەدام زامنی ژیانی سەدان ئەنفالچی بوو کە قارەمان و ڕاوچی بە کۆمەڵی ئەم گەلە بوون ، ئێستاش عەقلییەتەکەی کردومانییەتی بە گەلێکی بێ زاکیرەی زەبوون ، دەبێت ببین بە گەلی خاوەند زاکیرەو کەرامەتی نەتەوەیی ، تاکو کۆمەڵکوژییەکان لە یاد بکەین لە کەرامەت و زاکیرەوە دەیان فرسەخ دوورین .

پێویستە ئێستا نوقمی دەریای قولی خوێندنەوەی دۆسییەکانی ئەو سەردەمەی گەلەکەمان بین ، ئەو یاداشتە تاڵانەی ڕابردوو ڕاستگۆییانە بخوێنینەوە ، چرکە بە چرکەیان شیتاڵ شیتاڵ بکەین ، لە هەناوییەوە مێژوییەکی نوێ بۆ گەلەکەمان بە کردن بدەین .

چەندە وا بزانیت گەیشتویتەیتە کۆتایی قسەکردن و لێکۆڵینەوە لەم تاوانە مەزنانە وەهمە ، لە ڕاستیدا هەر سەرەتایە و لایەنی زۆرتر هەیە لە ناخی قولایی ڕوداوەکەدا هەر بە شاراوەیی ماوەتەوە ، پێویستی بە هەڵوێستەکردن و قسە لەسەرکردن دەبێت ، چەندە تاوانەکە مەزنە ، ئەوەندەش نهێنییەکانی قولتر و گەورەترە لە خۆی ، دەبا هەموو پێکەوە بە دوای ئەو نهێنیانەدا بگەڕێین لە قولایی ڕوداوەکاندا دەریان بهێنیین ، ئەگەر لە قورگی مەرگ و حەزیاشدا بێت .

دوای 18 ساڵ داخران و شاردنەوە ، ئەمڕۆ دۆسییەکان هاوارمان بۆ دەکەن دەڵێن : بمانکەنەوە, دەڵێن تکاتان لێ دەکەم وەك خۆم بمانخوێننەوە .

کارەساتەکانی (هەڵەبجە و ئەنفال و بارزانییەکان) غوباری درێژ ماوەیان لەسەر کوردستان دروستکرد , تا ئێستاش لێڵییەکانیان , تەم و غوبار و سەرابەکانیان بەردەوامە , لە گەڵ قوربانییەکانی دەژێت , تێکەڵ بە ژیان و داهاتویان بووە , ئەو غوبارە ئەمڕۆ پێویستی بە پێ ناسین و ڕوناککردنەوەیە , پێویستی بە پەردە لادانە , پێویستی بە ئاشکراکردن و پەردە لەسەر ڕوو هەڵماڵینە .

ئەم دۆسییەی ئێستا خەریکین دەیکەینەوەو و لەسەری دەنووسین , بۆنی خوێن و دوکەڵی هەڵەبجە و ئەنفالی لێ دێت , بۆنی ئاه و ناڵە و برسێتی ژن و منالی بارزانی لێ هەڵدەستێت , تەمی کڕوزەی جەستەو دوکەڵی خانەی سوتاوی لێ هەڵدەستێت , بۆنی خوێن و بڕیارەکانی سەدام و عەلی کیمیاوی و وازۆی سەر پەیمانامەی هاوبەش و پرۆتۆکۆلاتی سەرکردە سەربازییەکانی ئێران و کوردی لێ دێت .

لەم نووسینە پشت بە یاداشتی کۆمەڵێك کەسایەتی سیاسی و سەربازی دەبەستین , کەسانی دیاری سیاسی و سەربازی و سومبلی پاڵەوانیەتی و لێهاتووی کورد بوونە لەو سەردەمەدا , بۆ خۆیان ڕۆڵی سەرەکییان لە ڕوداوە تاڵەکانی ئەو کاتەدا هەبووە , ئەم یاداشتانە هەر چەندە بەشێکی نووسەرەکانی نەناسراون , بەڵام لە داهاتوودا ئەگەری ئەوە زۆرە , وتەکانیان ببێت بە سەرچاوەی گرنگ بۆ نووسینەوەی مێژووی ئەو کاتی ئەم گەلە بێکەسە .

سەرکردایەتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد , ئەگەر شایانی ئەم ناوە بن لێیان بنرێت , تاکو ئەو کاتانەی لە ناو ئەشکەوت و ترۆپکی چیاکانەوە ڕابەرایەتی پارت و دەستەو گروپە چەکدارەکانیان دەکرد , سەرکردە و بنکردەی نەگبەت بە دووری دەیان فرسەخ لە یەکترەوە دوور بوون , پێکەوە لە مانگی هەنگوینییدا دەژیان , سەرکردەکان قارەمانانی ناو ئەفسانەکان بوون لە بورجی عاج قەراریان گرتبوو , پەیامە شۆڕشگێڕییەکانیان جەماوەری کاس کردبوو , بنکردەی قوڕ بەسەریش نەکەوتبوونە گرۆگاڵەی قسەکردن , گوێ ڕایەڵی بێ دڕودۆنگی دڵسۆز بوون بۆ پەیامی سەرکردە , لە سوجدەدا بۆیان ڕاوەستابوون , بەو هەوایە دەژیان لە باوەشێنی سەرکردەکانەوە بۆیان دەهات .

ڕاپەڕین هەرچەندە زۆر دەرگای لە سەر سەرکردەکان خستە سەر پشت , لە کۆکردنەوەی سامان و گەشتی هاندەران و چەند ژنە و دەسەڵاتی ڕەها , هاوکات ئەفسانەکانیانی تێك شکاند , هەموو نهێنییە تەلیسماوییەکانیان کرد بە غوبار و جەستە ناشرینەکەیانی بۆ گەل دەرخست , ئێستا نەك مرۆڤی نموونەیی نین لە لای جەماوەر , بەڵکە خەڵك بۆ ئەو ڕەشە بایە دەکەوێتە سەما لە ڕەگیان دەربهێنێت و وێنەیان جارێکی دیکە نەیاتەوە ناو عەدەسەی چاویان .

هەرچەندە ئەو کارەساتانە وەك خۆیان دوبارە نابنەوە , ڕوداوەسیاسییەکان کۆپی یەکتر نین , بەڵام جار جارە برگەیەك لە مێژوو حۆی دوبارە دەکاتەوە , ئێمەش ترسی ئەو برگە ناخۆشانەمانە دووبارە بنەوە , بۆیە پێویستە لەم کارەساتانە بکۆڵینەوە , وەك خۆیان بیخوێنینەوە , پرسیارە تاڵەکان ئاراستەی خاوەنەکانیان بکەینەوە , کێشە هەڵپەسێراوەکان بەرەو چارەسەر و وەڵامدانەوە بەرین , بۆ ئەوەی ڕوداوە تاڵەکان دوبارە نەبنەوە , ئەوانیش لە سەریانە بەرسڤی پرسیارە بێ وەڵامەکان بدەنەوە .

جەنگی هاوبەشی پێشمەرگە لەگەڵ ئێران

جەنگی هاوبەش لەگەڵ ئێران , تاکتیکێکی کوێرانە و نەخشەیەکی شێتانە بوو , خیانەت بوو کرا لەگەڵ پەیامەکانی ئازادیخوازی و پێشکەوتنخوازی ئەو پارتانەی کە لەو کاتەدا بانگەشەیان بۆی دەکرد , هەموو کوردستانی و پێشکەوتنخوازییەکی لە لەناخیان کوشت , هاوکات قومارێکی دۆڕاو بوو , هەندێك پارتی سیاسی کوردستانی بە ژیانی گەلەوە کردیان , شەڕێك بوو مەرگەساتەکانی گۆڕەپانی جەنگی عێراق – ئێرانی هێنایە ناو کوردستان , هەموو کوردستانی لە گەڵ خۆیدا کرد بە بەرەی جەنگێکیماڵوێرانکەر و دۆڕاو .

جەنگێك چەمکی مەرگ و ژیان , ئاوەدانی و وێرانکردن , ئازادی و کۆنەپەرستی تێکەڵ بەیەك کرد , چرکەساتێك بوو سنووری نێوان ژیان و مەرگی ئاوێتە بە یەك کرد , تەڕ و وشکی لە لافاوی خۆیدا نقومکرد , نیشتمانی لە لافاوی خۆیدا نغرۆ کرد , لە دوای خۆی لە کوردستان تەنها خانوی داڕماوو چیای چۆڵ و گوندی کاولکراوو و کێڵگەی فەرامۆشکراوی لێمایەوە .

ئەو چالاکییە سەربازییە هاوبەشانە , دەسپێکی مەرگی بە کۆمەڵ و وەرزی وێرانکردنی کوردستانی لە گەڵدا لە دایك بوو , بەردێکی مەزن بوو لە ژیانی هەموو خەڵکی ئەو دەڤەرە کەوت , ئەستێرەیەك بوو بە بەر کەوتنی بە ژیاندا , مەرگەساتی بۆ سەرجەم کورد هێنا , ژیانی مرۆڤی کوردی لە دوای خۆی بۆ دۆزەخ و کوردستانی بۆ مەرگستان برد , ئەو جەنگە هاوبەشەی مەرگی بۆ هەموو زیندەورێکی کوردستان هێنا , بە مرۆڤ و گیاندار و ڕوەکەوە , بە گوند و شار و ئاوەدانییەوە , بە دارستان و ئاوو هەواوە , بە باڵدار و بێ پێوە , هەموو کوردستانی کرد بە پاشماوەی گوندی ڕوخاو , وڵاتی وێرانە , دیواری ڕماو , باخچەی وشکەوە بوو , کێڵگەی تەرك کراو , پێشەڵانی چڕ , هەوای ژەهراوی , مناڵی سەقەت , شاری ڕەشپۆش , وڵاتی بێوەژن و ڕەشپۆشی ... .

جەنگێك بوو ژیانی خەڵكی كوردستانی لە چركە ساتێكدا بەرەو مەرگ برد , لە چاوی پەیماننامەكەیەوە دوكەڵی مەرگ هەڵدەستا , دەتووت مەرەكەبی ئەو پەیماننامەیە , كاغەزی ئەو پرۆتۆكۆڵانە , كارگاو كارخانەی ئاگری دۆزەخ و خەردەلی مەرگە .

لەگەڵ خۆیدا مەرگی بۆ ژیان , بەهار , ڕەنگ , جوانی هێنا . نیشتمانی جوانی كوردستانی كرد بە هەرێمی تۆقاندن و مەرگ و مردن و ڕەش پۆشی , لە دوای خۆی گۆڕستانێكی گەورەو هەزاران گوندی ڕووخاو و ناوچەیەكی خاڵی لە ژیان و نەتەوەیەكی هەژاری زیندانی برسی بەجێ هێشت .

ئەنفال پرۆسەی وێرانكردنی دڵڕەقانە و كوشت و بڕی بێ بەزەییانە بوو , قینێكی فاشیانەی كۆن بوو بەرامبەر بە نەتەوەیەك ئەنجامدرا , سەدان هەزار كوردی لە هەناوی بیابانەكانی باشووری عێراقدا بە زیندویی لە دۆزەخی گەرمی خۆیدا قوت دا , بە پیر و زارۆكەوە , ژن و پیاوەوە, عاشق و دڵدارەوە , بووك و زاواوە , هەموویانی پێكەوە لووش دا , بێ جیاوازی چینایەتی و ئاینی و پارتایەتی و ڕەگەزی لم خستیانییە ژێرەوە , بە هێمنی و ئاسپایی بە یەكسانی دایانی پۆشی , كەسیانی لە مەرگ بێبەری نەكرد , ئەم كارەساتانە بیابانە گەرمەكانی باشووریان كرد بە گۆڕستانێكی بەرین بۆ كورد , نیشتمانی دووەمیان بۆی دروست كرد لە بیابانستان , سەدان ژن و منداڵی كوردیشی كرد بە كۆیلەو دیاری , ئەمڕۆ نازانین لەكام وڵات , بە چ زمانێك بە دوایان بگەڕێین و بیاندۆزینەوە .

مافی خۆمانە ئەمڕۆ چاو بكەینەوە , گومانمان لە هەموو ئەو ڕابردووە هەبێت و بپرسین , ئەو تاكتیكە هەڵەیە بۆ كرا ؟ , پرستان بە كێ كرد ؟ , چەندە بیرتان لێكردەوە , ئەنجامی چی لێ كەوتەوە ؟ , ئایا سەدامتان وەكو خۆی دەناسی ؟ , ئەمانەو دەیان و سەدان پرسیاری دی , ڕۆژانە لەم كوچەو لەو ماڵدا دەوترێنەوە , تا ئێستا لە دوای 18 ساڵ هێشتا بێ وەڵامن , كەس ناوێرێت وشەیەكی لەسەر دەربڕێت , خەڵك بە نهێنی لە ترسان پرسیارەكان خۆیان دەكەن , هەرچەندە وەڵامی پرسیارەكانیان ئازیزەكانیان بۆ ناگەڕێنێتەوە بۆ ژیان , تاكو ئێستا كردنی ئەو پرسیارانە قەدەغە كراوە لە قوربانیان , دەربڕینیان حەرام كراوە , وتنەوەی مەرگی لەسەرە , لە دیموكراسییەتێكدا دەژیێن مردووەكان ناتوانن پرسیاری چۆنییەتی مەرگی خۆیان بكەن , ئێستا من بەشێك لەو پرسیارە دەكەم , خەڵكی دیش دوای من دەیانكات , هەموو پێكەوە لە داهاتوو دەیكەین , بۆ بە كۆمەڵ بردمانتان بۆ مەرگستان ؟؟ .

ئەو جەنگە هاوبەشەی ((ئێران– پێشمەرگە)) ئەنجامیان دا , كە چەندین ناوی پیرۆزی لێ نرا , چەندین ناسنامەو ئامانجیان بۆ داتاشرا , جگە لە مەرگ هیچ ئەنجامێكی دیكەی بۆ گەل نەهێنا , بوو بە هۆی بڕیاری مەرگ بۆ سەدان هەزار مرۆڤ , تەنانەت بۆ تەواوی كورد , ژیانی كوردی بە خاك و گۆشتەوە , سەوزایی مرۆڤەوە لە بڕیارەكانی خۆیدا سوتاند , تەنها خانووی داڕماوی لە لادێكان هێشتەوە , ئەنجامەكەی بوو بە هۆی دەرچوونی بڕیاری ئاشكرای جینۆسایدكردنی كورد (لە 20 یۆنی 1987 دا بە بڕیاری 4008)* .

لەو چركە ساتەوەی ئەو جەنگە هاوبەشانە ئەنجام دران , ژیانی كوردی یەكپارچە كرد بە دۆزەخ , جەنگی كوەیت و ڕاپەڕینی جەماوەری ساڵی 1991 نەبوایا , دەرچوون و ڕزگاربوون لەو دۆزەخە مەحاڵ بوو , دەبوایا تاكو ئێستا لە ناو تەلبەندی بڕیارەكانی سزای ئەو جەنگەیا ژیانمان بەسەر ببردایا , دەبوایا كۆیلەی ناو ئۆردوگا زۆرە ملێكان و ژێر دەستەی جەلادەكان بەغدا بوینایە .

ئەو جەنگە هاوبەشانە ڕوداو گەلێکی لێوە لە دایك بوو , گۆڕانکاری کوت و پڕی لە چرکە ساتێکدا لە گەڵ خۆیدا هێنا , ژیانی هەموو جەماوەری کوردستانی بە گشتی و جوتیارانی کوردی بە تایبەتی بە تەواوی لە ڕەگ و ڕیشەوە گۆڕی , لە خەڵکانی ئاکتیڤی نیشتەجێوە کردیانی بە ڕوفاتی مردوو و پاشماوەی میلەتێکی بێ وڵات و قەرەج , کردیانی بە سواڵکەری ئۆردوگاکان , کردیانی بە ئێسك و پروسکی ژێر لمی بیابانەکان , کردیانی بە کارەکەری مەلهاکان , هەزاران گوندی لە دوای خۆیەوە بە ڕوخاوی بەجێ هێشت , بە بەرچاوی جیهانەوە , مرۆڤ و گوندەکان پێکەوە دەسوتان و گڕیان تێ بەر دەدرا , لە سەردەمی ئازادیدا ژنان و مندالأن دەکران بە کۆیلە , هەموو هەر سەیر کەری بێ زمان بوون , چونکە ئێمە نەزانانە بوبوینە هاوپەیمانی دەوڵەتێك لەم جیهانە کەس سەرکەوتنی بۆی ناخواست , هەموو , جیهان , دەوڵەتان مەرگیان بۆی دەویست , ئێمە وەك گەل باجی ئەو هەڵەیەی سیاسییەکانمان بە خوێن و ئێسك دا , باجی هاوپەیمانییەتییەکی نا پیرۆزی دۆڕاو .

لەو ڕۆژگارەدا , ئەو خەڵکە نایانتوانی بیر لە مەرگی خۆیان و خۆشەویستەکانیان بکەنەوە , ئەوەندە ژیانیان لە مەرگە ساتدا بوو , ڕۆژگارێك بوو لەم جیهانە پان و بەرینە کەس گوێی ناگرت لە تکاو کڕوزانەوەو پاڕانەوەو قیژەو هاوار .

گۆڕانێکی کت و پڕی زۆر سەیر بوو , پەیماننامەیەکی سەرە خۆرەی نەگریس بوو , لە چرکە ساتێکدا کوردی تێکەڵ بە مەرگ کرد و بۆ دۆزەخی برد , سەری هەموو لادێکانی کوردستانی خوارد , هەموو کوردی خستە نێوان مەرگ و ژیانەوە , ئەوەی بەر کەوت مردنی بە قسمەت بوو , ئەوەی ڕزگاری بوو بە جەستە ما بەڵام بە دەروون تێکشکاو بوو , تارمایی مەرگ وازی لێ ناهێنا و ڕوحی لە کۆیلەییدا دەژیا , تا ئێستاش لێی جیا نابێتەوە .

ئەو کارەساتانە گەورەترین وێستگەی ژیانی کوردە , گەورەترین گوزارشت لە دڕندەیی ئەو کارەساتە مەزنە, ژیانی پاشماوەی قوربانیانە لەدوای کارەساتەکە , مەرگەساتی پاشماوەی قوربانیانە لە دوای ئەو مێژووەوە , دنیای دەردو نەهامەتییەکانیانە .

ئەمڕۆ مافی خۆمانە لە هۆکار و چۆنییەتی مردنەکانی ئەو سەردەمەی گەلەکەمان بکۆڵینەوە , لە ئێش و ئازارەکانمان ورد ببینەوە , بە قولی تێبڕامێین , قسە لە کۆمەڵکوژییەکانمان بکەین , پێویستە بە سەرجەم یاداوەری ڕابردودا بچینە ناخی خواریّ و پرسیارە گەورەکان ئاراستەی کەڵە سیاسییەکانی ئەو کات و قەڵەم بەدەستانی سەر مێزی مۆرکردنی پەیماننامەکان بکەینەوە .

مێژوو ئاوێنەی کردارەکانە , پڕە لە سەرکەوتن و شکست , جوانی و ناشرینیی , پێویستە هەمووی وەك خۆی بنوسرێتەوە , نەك بە ئارەزووی دەسەڵاتداران تۆمار بکرێت , مێژووی پڕ لە کەلێن گەورەترین شەرمەزاریی و کۆمیدیایە بۆ خاوەنەکەی , مێژوو ئاوێنەی کردارەکانە نەك ویستی دەسەڵاتداران , گەل چۆن خۆی مێژوو درووست دەکات , ئاواش لە ئێستا بە دواوە دەبێت هەر خۆی بینوسێتەوە .

مێژوو جوانی و ناشرینییەکان ژیان هەردووکیان پێکەوە دەنوسێتەوە , بەڵام هەمووی بەیەك ڕەنگ تۆمار ناکرێت , ناشرین و جوان لە هیچ بڕگەیەکی ژیان قەت تێکەڵ بەیەك نابن , ئاوێتەی یەك نابن , هەر چەندە مێژووی هەموو مرۆڤ و بزووتنەوەو پارت و .... پڕە لە کۆکتێلی جوانی و ناشرینی , بەڵام هەریەکەی لە ڕیزێکدان , هەر بەشەی ڕەنگێکی هەیە , لە نێوان سوور و سپی و ڕەش .

سەرکردە سیاسییەکان دەبوایا وەڵامی هەموو پرسیارەکانیان پێش ئەنجامدانی ئەو کردە سەربازییەیان بدایەتەوە , دەبوایا خۆیان بۆ هەموو ئەگەرێك ساز و ئامادە بکردبایا , دەبوایا بیانزانیایە قوماركردن تەنها بە ماڵ و منداڵ و سەروەت و سامانی خۆیانەوە دەکرێت , نەك بە نیشتمان و بزووتنەوەی سیاسی و سامانی وڵات و جەماوەرەوە .

دەبوایا لە خۆیان بپرسیایە ئەو جەنگە بەرەو کوێیان دەبات ؟ , بەرەو بەهەشت یاخود دۆزەخ و کاولستان و سەر زەوی مەرگ , ئەوان بەو بڕیارەیان گەلیان لە کارەساتێکەوە بۆ یەکی زۆر مەزنتر و گەورەتر برد , کارەساتێك ئەوەندە قول , خاڵی کۆتایی نەبوو .

ترسێك بەرپرسەکان لە دڵی جەماوەردا چاندویانە , بەهۆیەوە جەماوەر ناوێرن قسەی دڵیٔ خۆیان بکەن و تەسکینی دڵی خۆیان بدەنەوە و ئازارەکانیان بەتاڵ بکەنەوە , 18 ساڵە ئەو پرسیارانە لە ناوەوە دەیانخوات , پرسیارێك بەردەوام دەیانەوێت بیکەن و ترس دەیانگەڕێنێتەوە بۆ سەر خاڵی سفر .

نابێت لە ئەبەدییەتی ترسان لە پرسیاردا ژیان بەرینە سەر , مکیاجی هەڵەکان بکەین , دەبێت سەری هەموو پرسیارەکان بکەینەوە , هەزاران پرسیار بە هەزاران ئاواز و سەمفۆنیاوە لە گەروویاندا چاوەڕوانی دەرچونە دەرەوە دەکەن , پێویستە دەرگایان بۆ بکەینە سەر پشت .

ئەو یادگاریانە هەموویان بە خوێن نوسراونەتەوە , بە سانایی ناسڕێنەوە لە مێژووی گەلەکەمان و یاداوەری هاووڵاتیان , بۆ ڕێگە گرتن لە دوبارە بونەوەی هەڵەو کارەساتە ترسناکەکان , پێویستە خۆمان لەو گومانانەی هەمانە خاڵی بکەینەوە , هەموو پرسیارە بیٔ وەڵامەکان بکەین و بە دوای وەڵامەکانیاندا بگەڕێین , مافی خۆمانە گومانمان لە تەواوی ڕابردووی خۆمان هەبێت , هەر چی لە خەزێنەی مێژووی ئەم گەلە هەیە بیخەینە ژێر لێپرسینەوە و گومانەوە , ڕەخنە ژیان دەکاتەوە بەر گەل , ڕۆژی ئەوە هاتووە بیٔ ترس و گومان و دودڵی قسە لەسەر خاڵ بە خاڵی لاوازییەکانمان بکەین .

شەڕی حاجی ئۆمەران و قڕکردنی بارزانییەکان

شەڕی حاجی ئۆمەران یەکەم نموونەی ئەنجامدانی شەڕی هاوبەشی پارتە کوردییەکان بوو لەگەڵ ئێران دژ بە سوپای عێراق , پێشتر پارتی دیموکراتی کوردستان زۆر جەنگی هاوبەشی شان بە شانی هێزەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران دژ بە پێشمەرگەی کوردستانی خۆرهەڵات (بە تایبەت دیموکرات و کۆمەڵە) ئەنجام دابوو .

ئەم جەنگە هاوبەشانە دەستپێکی خۆکوژی بە کۆمەڵی (خێڵێك دواتر گەلێك) بوو , هەرچەندە پارتی بۆ خۆی هاشا لەوە دەکات , لەو شەڕە بەشدار بوو بێت و پێش بە سوپای پاسداران کەوتبێت (بە شەفەیی چەند جارێك لەسەر زاری بەرپرسانییەوە ئەمە ڕاگەیەنراوە) لە هێرشی کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ سەر حاجی ئۆمەران , بەڵام بۆ خۆی تاوانەکە بەو بەهانە و ناوەوە ئەنجامدرا و لەژێر ئەو کارە خۆی شاردەوە , لێ ڕەتکردنەوەکانی پارتیش بەشێوەی فەرمی نییە , لە بەرامبەردا زۆر سەرچاوە ئاماژە دەدەن بەو چالاکییە هاوبەشە , تالّی لەوەدایە هەمان پارتی سیاسی دوای **3 ساڵ لەو کارەساتەی هاشا لە ڕۆڵی خۆی دەکات تیایدا , دێت هەمان تاکتیك هەڵدەبژێرێتەوە , جارێکی دیکە بە ئاشکرا بە شێوەی بەربڵاوتر و ئاشکراتر دووبارەی دەکاتەوە , ئەزموون لە دڕندانەترین پەرچەکرداری تا ئەو دەمی ڕژێم وەرناگرێت بەرامبەر بە گەلەکەی , بۆ جاری دووەم دێت زنجیرەیەك چالاکی سەربازی هاوبەش , لەگەڵ هێزەکانی ئێرانی دژ بە سوپای عێراق بە ئاشکرا و لە قوڵایی وڵاتدا ئەنجام دەداتەوە .**

بەهانەی ڕژێم بۆ قڕکردنی بارزانییەکان , تۆڵە کردنەوە بوو لە هێرشی حاجی ئۆمەران , بە گوێرەی بۆچوونی بەعس , پارتی چاوساغیان کردووە بۆ ئێرانییەکان لەو بەرەیە , لە بەرامبەر ئەوەدا بەعس هەرچی نێرینەی سەروی 12 ساڵەی بارزانییەکان هەبوو ئەنفال دەکات , لە کردەیەکی دڕندانەدا بە کۆمەڵ لە بیابانەکانی باشوور لە ناویان دەبات .

سزا دانی سەرجەم عەشیرەتێك لە بەرامبەر کردەوەی پارتێکی سیاسی , کە سەرکردایەتیەکەی بە دەست ئەو بنەماڵەیەوە بوو , ئەمە بۆ خۆی سزادانێکی فاشیستانەیە , بارزانییەکان ئەم خێڵە پارێزگارە داخراوەی کوردەواری , کە بە توندی بە سەرکردایەتی خێڵەوە گرێدراون , لەوێشەوە بە پارتییەوە , چونکە لە لوتکەدا سەرکردایەتی پارتی و خێڵی بەرزانی یەك دەگرنەوە .

لە کاتێکدا ئەو خەڵکەی کۆمەڵکوژی کران , بۆ خۆیان لەو چرکە ساتە و لەحزە مێژووییەدا سڤیل بوون و هیچ پەیوەندییەکی سیاسی و ڕێکخستنیان بەو پارتەوە نەبووە , بگرە بەشێکیان بە پێچەوانەی بەرژەوەندییان کاریان دەکرد , بۆیە سەپۆرتکردنی ئەو کۆمەڵکوژییانە بەهەر بەهانەیەك بێت تاوانە .

با بزانین بەڕێز نەوشیروان مستەفا , کە یەکێك بوو لە کەسایەتییە گرنگەکانی ئەو سەردەمەی بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد , لە پەرتووکی پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن لە دیوی ناوەوەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق (1979-1983) چی دەربارەی ئەم ڕووداوە نوسیووە :

" گیرانی بارزانییەکان ئەوکاتەی ناوچەی حاجی ئۆمەران بوو بوو بە مەیدانی گەرمی جەنگی عێراق ***– ئێران بنەماڵەی بارزانی و سەرانی پدك بە ئاشکرا هاوکارییان لەگەڵ هێزەکانی ئێران ئەکرد دژی جەیشی عێراقی . کۆکردنەوەی دەنگ و باسی عێراق و هێزەکانی و , چاوساغی و ڕێبەری هێزەکانی ئێران و , هێنان و بردنی دێدەوانی تۆپخانەی ئێران ئەمە بەشێکی کەمی ئەو هاوکارییە ئاشکرایە بو . لە هێرشەکانیش دا ئەوان وەکو هێزی یارمەتیدەر و خەریککەر و لێدانی پشتەوە بەشدار ئەبوون 1 .***

بەڕێزی بەردەوام دەبێت لەسەر بۆچونەکەی و دەنووسێت : *بەشدار بونی بنەماڵەی بارزانی و هێزەکانیان لە هێرشەکانی ناوچەی حاجی هۆمەران دا , لە لای صەدام جگە لەوەی بە خیانەتی نیشتمانی دا ئەنرا , بۆ خۆیشی بە خیانەت و دەسبڕین و فێڵ لێکردن ئەژمارد .*

بارزانی یەکان لە عێراق مابونەوە لە ئۆردوگای بەحرکەو قوشتەپەدا کۆکرانەوە . زۆری پیاوەکانیان بووبوون بە چەك هەڵگری جەیشی شەعبی و بە دڵسۆزی ئەرکەکانی خۆیان بەجێ ئەهێنا 2.

سەیر لەوەدایە , ئەگەر من هەڵە نەبم لە خوێندنەوەی ئەم پەرەگرافە , بەڕێز نەوشیروان مستەفا هاوڕا دەبێت , لەگەڵ هەمان بەهانە بۆ قڕکردنی بارزانییەکان , کەچی بۆ خۆشی   پاش زیاتر لە **3 ساڵ لەو مێژووە , هەمان تاکتیك دووبارە دەکاتەوە , ئیتر نازانم پاسداری سەفرەو زەنوون پێشکەوتن خواز تر بوون لە بەسیجیەکانی حاجی هۆمەران یان نا ؟ , ئەگەر وا نییە بۆ هەمان تاکتیکی هەڵە دەگرێتە بەر و دووبارەی دەکاتەوە ؟.**

سەدام حوسێن لە وتارێکدا لە ساڵی 1983 سەبارەت بە هەمان ڕوداو وتی : *ئەوانە خیانەتیان لە وڵات و خیانەتیشیان لە پەیمان کرد . بۆیە ئێمەش بە سزای توند و سەختمان گەیاندن و بۆ دۆزەخمان ناردن* ***3.***

لە ڕاستیدا جەیشی شەعبی بوونەکەی ئەو بارزانییە سڤیل و سادەو ساکارە نەخوێندەوارانە , کە لە ڕابردوودا بەرداشی هەموو جوڵانەوەیەك چەکداری بوونە لە کوردستان , بە ئەندازەی پەیامەکانی هەندێك لە سەرانی ینك نییە , کە لە ساڵانی **83–1984, بۆ هەزاران قوتابی کوڕ و کچی مانگرتووی زانکۆی سەلاحەدین بەردەوام دەیان دا , کە دەست بەرداری خوێندنەکەیان ببون , لەبەر ئەوەی ئامادەیی لەبەرکردنی بەرگی جەیشی شەعبیان نەبوو , کەچی پارتەکەی بەڕێزیان داوای لەبەرکردنی بەرگی جەیش شەعبیان لەو خوێندکارانە دەکرد یاخود نەرمییان دەنواند لە بەرامبەری , تاکو نەوەك مفاوەزاتەکەیان هەڵوەشێتەوە .**

هەردوو ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ و چاودێری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش باس لەم شەڕە هاوبەشەی پارتی و ئێران دەکەن , بەم شێوەیە لەسەر قڕکردنی بە کۆمەڵی بارزانی یەکان دەنووسن : *KDP ئەو دەمە یەکێك لە کوڕانی بارزانی , کە مەسعود بوو , سەرکردایەتی دەکرد و هاوپەیمانێتی خۆی لەگەڵ تاراندا زیندوو کردبوەوە و لە ساڵی 1983 دا دەستەکانی KDP یارمەتی هێزەکانی ئێرانیان دا لە گرتنی شارۆچکەی حاجی ئۆمەرانی سەر سنوور .*

تۆڵەی ئەمەش خێراو کتوپڕی بوو ! لە عەمەلیاتێکی لە ناکاودا بۆ سەر ئەو کۆمەڵگایەی بارزانییە ڕاگوێزراوەکانیان تێدا نیشتەجێ کرابوو , هێزەکانی عێراق لە نێوان پێنج بۆ شەش هەزار نێرینەیان ڕا فراند کە تەمەنیان لە دوانزە ساڵ وەبان بوو . ئەوانە جارێکی تر هەرگیز

نەبینرانەوە بە زۆری وا پێدەچێت کەوا پاش ئەوەی چەندین مانگ بە دەستبەسەری ماونەتەوە , هەموو کوژراون 4.

کەواتە تەنها ئەوە لایەنە کوردییە ڕەقیبەکانی یەکتر نین , یەکتر تاوانبار دەکەن بە ڕۆڵ و هۆکاری شەڕی هاوبەش لەگەڵ ئێران لە ئەنجامدانی کۆمەڵکوژییەکان , بەڵکە ڕێکخراوە جیهانییە جێ متمانەکانیش پاش توێژینەوەی ورد و دوربینانە دەگەنە هەمان ئاکام و ئەنجام , وەلێ هیچ دەزگایەکی نێو دەوڵەتی سزا دانی خەڵکی سڤیل لە سەدام قەبوڵ ناکات , بە بەهانەی شەڕی هاوبەشی پارتێکی سیاسی کوردستانی و ئێران دژ بە سوپاکەی .

لە قۆناغی دادگایی سەدام لەسەر ئەو تاوانانە , ئەو پرسیارانەی ئێستا بڤەیە ئێمە بیکەن , لەناو هۆڵی دادگا بە بەرچاو کامیراکانی جیهانەوە وەك بۆمب دەتەقنەوە , سکانداڵی هەژێنەریان لێوە لە دایك دەبێت !.

لە درێژەی ڕاپۆرتەکەیاندا هۆکاری کۆمەڵکوژی بارزانی و ئەنفالکراوەکان بە هاوشێوەی یەکتر دەناسێنن :

لە گەلێ ڕووەوە , عەمەلیاتی ساڵی 1983 ی بارزانییەکان دەسپێکی ئەو تەکنیکە بوو کە لە مەودوا بە ئەندازەیەکی هێجگارگەورەتر لە سەردەمی پەلاماری ئەنفالدا بەکارهات 5 .

بێشك هەموو سیاسییەکانی ئەو کات , ئەوانەی بەشداری ئەو گفت و گۆیانە بوونە و واژۆیان لەسەر پەیماننامەی شەڕە هاوبەشەکان کردووە , یاخود فەرماندەی مەیدانی بە پراکتیزە کردنی ڕێککەوتننامەکان بوونە , یان لە بڕیاری سیاسیدا بوونەو نقەیان نەکردووەو سەری ڕەزامەندییان بۆی لەقاندووە , دەبێت هەموو بە کۆمەڵ , ئاوی ئەو بیرە نۆش بکەن , کە بۆ یەکیان لێ داوە , بەشی خۆیان لە ئابڕوچوونە سیاسیەکەی لێ بخۆنەوەو لە کێڵگەکەی بدورنەوە , با چاوەڕوان بین .

دوو هۆکار هەیە , دەیسەلمێنێت پارتی لەو جەنگە بەشدار بوو :

– ئەو کارەساتە ڕاچەڵەکێنەرە کاری لێ ناکات و کاریگەری لەسەر کارەکانی دانانێت , دوای سێ ساڵ لەو ڕوداوە دێت هەمان میکانیزم دوبارە دەکاتەوە , بەئاشکرا پێش پاسدار دەکەوێت بۆ قولایی خاکی کوردستان .

– بە دووری چەند کم لە حاجی هۆمەرانەوە , پێش ئەو جەنگە , شان بە شانی هەمان هێز , چەندین جار هێرشی هاوبەشیان کردە سەر پارتێکی سیاسی کە لە ناو و زمان و نیشتمان .. هاوبەش بوون , ئیتر چۆن بەرامبەر بە بەعس کاری لەم چەشن و شێوەیە ناکات ؟, ئەم کارە هاوبەشانە هەمان پیڤاژۆی یەك ڕاستە ڕێگان .

لێدانی نەوتەکەی کەرکووك , چرکەساتی گۆڕانکاری گەورە

بزاڤی ڕزگاری نیشتمانی لەهەر هەرێمێکدا , تەنها سەرکردە و ئەندامانی پارت و لایەنەکانی خاوەندی نین , بەڵکە هەموو ئەو گەلەی لە پێناویدا بزاڤەکە هەڵگیرساوە خاوەنێتی , پاراستنی ژیانی تاکەکانی نەتەوە و بە دەست هێنانی سەروەری نیشتمانی ئامانجی یەکەمینی ئەو بزاڤە سیاسیەیە . هەر بزاڤێکی نیشتمانی بۆ پاراستنی ژیانی تاکەکانی گەلەکەی خەبات نەکات , ئەوە هیچ پەیوەندییەکی نییە بەو گەلەوە , بۆیە پێویستە لە هەر هەنگاوێکی پراتیکی و دیاریکردنی تاکتیکێکی سیاسی ڕەچاوی ژیانی هاونیشتمانیان و پاراستنی یەکێتی خاك لەبەرچاو بگیرێت .

لە ناوەڕاستی هەشتاکان بە دواوە , بەشێك لە پارتە کوردستانییەکان شەڕی کۆنەپەرستانەی ئێران – عێراقیان هێنایە ناو خاکی کوردستانەوە , ئاوێزانی خەباتی چەکداری کوردیان کرد , ئەنجامەکەی گەیشت بە سوتاندنی خاك و خەڵکی کوردستان لە بەرداشی ئەو جەنگە نەگریسە .

ئەم چالاکییە هاوەبەشانە , چەورترین و بەلەزترین تیکە بوون , خرانە ناو مشتی فاشییەکان بەغداوە , هەلی زێڕین بوو زەمینەی بۆیان خۆشکرا , بۆ پەلەکردن لە جێبەجێکردنی نەخشە شۆڤینییەکانیان , کە بە ساڵان بیریان لە ئەنجامدانی دەکردەوە و بەدوای هەلێکدا دەگەڕان بۆ جێبەجێردنی , ئەو جەنگە هێنایە ناو بەرنامەی ڕۆژەڤەوە .

شەهید ڕێباز زۆر ڕاستگۆیانە   دەستنیشانی هۆکارەکانی قڕکردن و ئەنفالکردنی گەلەکەمان دەکات , دەبیاتەوە سەر ئەم هۆکارانە : ***1- سروشتی دڕندانەی بەعس . 2- هاوکاری هەندێك حیزب لەگەڵ ئێران .3- چالاکی هاوبەش لەگەڵ ئێران و کردنی کوردستان بە بەرەی شەڕی عێراق – ئێران .4- کارەکردەوەی هەندێك لە لێپرسراوان لە قەبەکردنی زیانەکان " 6 .***

لێدانی نەوتەکەی کەرکوك مەزنترین کاری سەربازی هاوبەشی هێزە کوردییەکان بوو لەگەڵ ئێران , خاڵی وەچەرخانی مەزن و 11 ی سەپتەمبەرێك بوو لە سەردەمی خۆی بە گوێرەی گەلی کوردەوە , هەرچەندە لە سەرەتادا کارەساتی مرۆیی لێ نەکەوتەوە , بەڵام ئۆپەراسیۆنی ئەنفال لە ڕەحم و منداڵدانی ئەوەوە لە دایك بوو , کە گەورەترین کارەساتی مرۆییە لەمێژوی نوێی نەتەوەی کورددا .

ئەم هێرشە هاوبەشە سەرەتایەکی گەورەی هاوپێچکردن و بە کۆکتێلکردنی شیلەی جوڵانەوەی چەکداری کوردی بوو بە شەڕی کۆنەپەرستانەی عێراق– ئێرانەوە , ڕەنگ کردنی ئاڵای کوردستان و بزاڤە سیاسیەکەی بوو بە ئاڵای داگیرکەران , هەموو نیشتمان پەروەرییەکی لەناخیی کەسایەتی کورددا کوشت , جێبەجێکردنی ئەو پەیمانە ستراتیژییە بوو , ئێران لەگەڵ هەندێك پارتی کوردستانی بە خوێن و خۆڵەمێش وازۆی کرد , پاشان خومەینی بە مۆرکردنی پەرداخە ژەهرەکە هەمووی هەڵ هێنایەوە , پارتەکانیش بە کیمیابارانکردن و ئەنفالکردنی 182000 مرۆڤی کورد و هەڵاتنیان بۆ ئەو دیو سنوورەکان , باجی هەڵەکەی خۆیان بە قورسترین شێوە دایەوە .

ئەو شەوەی ئاسمانی کەرکوك کرا بە فوارەی ئاگر , گڕی نەوتی باوەگوڕگوڕ کەوتە بەر گڕ , بۆنی کڕۆزەی سوتانی جەستەی مرۆڤەکان لە ناو لادێکانی دەڤەرەکەوە دەهات , تارمایی مەرگ ئەو ناوەی داگرت , ئازارەکانی گەیشتە سەر تخوبی مەرگ , شەوێکی زۆر ترسناك بوو , سەرەتایەکی مەترسیدار بوو , لەو چرکە ساتەوە هەموو شت لە کوردستان گۆڕا , سەرەتای گۆڕانکارییەکی گەورە بوو بۆ جەماوەری

کوردستان ، خاڵی دەستپێکی لەناو چوونی نەتەوەیەك بوو ، لەحزەی تێکەڵ بوون و ئاوێزانی مەرگ بوو لەگەڵ ژیان ، مان لەگەڵ فەوتان ، شین لەگەڵ شادی .

ینك کە جێبەجێکەری ئەو جەنگە هاوبەشە بوو لە دەڤەری کەرکوك ، بەوە ناسراوە هێزێکی لیچتقە ، لەسەر یەك هاوپەیمانیەتی ، یەك بیرو باوەڕی سیاسی و ئایدۆلۆژی ، یەك میتۆدی کارکردن ، قەت تاکو سەر خۆی ناگرێت ، نە قەت بیرو باوەڕی ڕوون و دیارە بۆ هێزە سیاسییەکان و جەماوەر ، نە هاوپەیمان و دۆست و دوژمنی تاکو سەری هەیە ، بە پێچەوانەی پارتییەوە لە تەواوی ماوەی جەنگی ئێران – عێراقدا لە بەرەی ئێراندا مایەوە ، لە هاوکاریدا مل کەچ و گوێ ڕایەڵ و سەنگەر نەگۆڕ بوو ، لە داهێناندا تەمبەڵ و نا کارا ، لەکاردا سست و تەوەزەل و گێل ، بۆیە ینك بە ئەنجامدانی شەڕی کەرکوك کارایی خۆی بۆ ئێران سەلماند ، ئەمە وایکرد لەو چرکە ساتەوە ململانێ ی پارتە کوردییەکان (ینك ، پدك ، حسك– بزووتنەوەی ئیسلامی) بۆ کاری هاوبەش لەگەڵ ئێران هاتە ئاراوە ، کەوتنە ململانێ بۆ زیاتر ڕاکێشانی ئێران بۆ قوڵایی خاکی کوردستان ، ململانێی یەکتر بۆ بە وێرانکردنی کوردستان .

ینك لە ماوەی جەنگی ئێران – عێراقدا ، هەر کاتەی لە بەرەی یەکێك لە شەڕکەراندا بوو ، لە ساڵی 1983 ەوە بە فەرمی لایەنگری لە عێراق دەکرد : *تاڵەبانی بەڵێنی دا کە هێزەکانی شان بە شانی حیزبی بەعس شەڕ بکات بۆ دەرپەڕاندنی داگیرکەران لە خاکی عێراقدا 7* .

بگرە بەڕێز مام جەلال تاڵەبانی لەوەش زیاتر ڕۆیی ، بەوەی سەدام حسێنی بە ناوبژی کەر ناو برد نەك دوژمنی کورد ، ئەمەی لە کاتی خۆی لە گۆڤاری (الطليعة العربية) ڕاگەیاند ، هەر لەم چاوپێکەوتنەدا ئەوەش ڕاگەیەندرا سوپای عێراق سوپای نیشتمانە ، نابێت لە دواوە خەنجەری ژەهراوی لێ بوەشێنرێت .

بە گوێرەی هەمان میتۆد و بۆچوون ، ئەم مانگی هەنگوینییەی نێوان هەردوولا (ینك – ئێران) نەك خەنجەر ، بگرە ڕم بوو لە پشتەوە لە سوپای عێراق وەشێنرا : *لە ساڵی* ***1986 لایەنەکەی بەڕێز تاڵەبانی ڕێککەوتننامەی ڕەسمی سیاسی و سەربازی لەگەڵ تاراندا بەست 8*** .

بە مۆرکردنی ڕێککەوتنامەی سەربازی ئێران – ینك ، کڵپەی ئاگری جەنگی عێراق – ئێران لە کوردستان جۆشی سەند ، چونکە ینك بەسەر بەشی زۆری ناوچەکانی سنووری ئێران – عێراقدا باڵا دەست بوو ، هاوکات لە جەنگی گەڕۆکی نیمچە بەرەیی داهێنەر و شارەزاو بە ئەزموون و پسپۆر بوو ، خاوەند هێزێکی سەربازی جەسوور و بە جوڵە و گەورەو فەرماندەیی ئازا و زیرەك و بە تەجروبە بوو لە کاروباری سەربازی ، لە جەرگەی ئەنجامدانی ئەو جەنگە هاوبەشانەدا کۆمەڵێك زەبری کوشندە و کاریگەر لە حکومەتی بەغدا کەوت ، ئاکامەکەی بەو کارەساتە گەیشت بینیمان لە ئەنفالەکان ، جەستەی جەماوەر و پارتە کوردستانییەکانیش لە ئەنفالە بەدناوەکان لە ئاگری شەڕەکە سوتا ، بێ ئەقڵییەکانی سەدام و ڕاپەڕینی 1991ی جەماوەر نەبوایا ، بەدەم ئەو زامەوە خۆیان و هاوپەیمانەکانی ناو بەرەی کوردستانی لەسەر سنوورەکان لە چاوەڕوانی گۆدۆدا سەریان دەنایەوە .

وەك پێشتر ئاماژەمان پێیدا ، هەڤاڵ نەوشیروان مستەفا ، لە بەشێکی پەرتوکەکەیدا ، پارتی بە شێوەیەك لە شێوەکان ، بە هۆکاری لەناودانی بارزانییەکان تۆمەتبار دەکات ، کەچی ئێستا بە شانازییەکی گەورەو باوەڕ و متمانەی بێئەندازە بە خۆوە ، باس لە ڕۆڵی خۆی دەکات لە ڕەنگرێژکردنی

ئەم سیاسەتە نوێیەی ینك لەگەڵ ئێران , بەمەش دووپشكەكە بۆ ینك بەدەستی خۆی دەگرێت , بەڕێزی سەبارەت بە چالاكی لێدانی نەوتەكەی كەركوك دەنووسێت : *سەركردایەتی یەكێتی لەبەر گرنگی كارەكە , دانان و جێبەجێكردنی پلانی هەموو چالاكیەكەیان بە من سپارد و , من ڕۆژانە ئەبو خەریكی وردەكاری پلانەكە بم , ئێرانیەكان ئەم كارەیان بەلاوە زۆر گرنگ بو , تەنانەت بە مەرجی جدی بونی یەكێتی لە شەڕی عێراق و , پاشەڕۆژیان دانابو **9** .*

ئەوە نییە بەڕێز كاك نەوشیروان تەنها نەخشە داڕێژەری **11ی سەپتەمبەری كوردستان (لێدانی نەوتەكەی كەركوك) بوو بێت بە تەنها , بەڵكە وەك خۆی ئاماژەی پێ دەدات جێبەجێكەریشی بووە , هەر وەك دەنوسێت :** *مێزێكی تر كە مێزی سەرەكی و هەرە گەورەی یەكێتی بوو . بە سەرپەرشتی خۆم , ئاگر بارانی باوەگوڕگەڕ بكەن **10** .*

فەرماندەیەكی سەربازی دیاری دیكەی ینك , تەئكید لە سەركردایەتی ئەم چالاكییە لە لایەن كاك نەوشیروان مستەفا دەكاتەوە , ئاماژە بۆ مكوڕی بەڕێز نەوشیروان مستەفا دەكات لە ئەنجامدانی ئەو چالاكییە مێژووییە , لە شەوی **10-10 دا و پەلە كردن لە جێبەجێكردن و ئەنجامدانی لەماوەی دیاریكراودا , تەنانەت گفتوگۆكردن ڕای پێچەوانەشی پەسەند نەكردووە (تایبەتمەندی فەرماندەی سەربازی سەركەوتوو , ڕاپەڕاندنی نەخشەی سەربازییە لە كات و ساتی دیاریكراو , نەك ساردی و خاوو خلیسكی لە ئەنجامدانی , گفتوكۆ هەموو كات لە كاری سیاسی پەسەندە , بەلام لە كاروباری سەربازی لە كاتی جێبەجێردن گفتو گۆ كارەساتە- نووسەر)** : *ڕۆژی* ***10-10-1986 لە دێی خاڵدان چاومان بە كاك شەوكەت و كاك ڕۆستەم و مام صاڵح گوڕی ئەسپی كەوت .***

..... كاتژمێر چواری پاش نیوەڕۆ لە لایەن كاك نەوشیروانەوە بروسكەمان بۆكرا كە هەر ئەمشەو چالاكییەكە بكرێ . كاك شەوكەت داوای دواخستنی كرد چونكە هێزەكانی مەڵبەندی یەك فریا ناكەون ,بەلام كاك نەوشیروان وەلامی دایەوە : ئەبێت هەر ئەمشەو ئەنجام بدرێ ئەگەر ئەمشەو نەكرێ دیارە ناتانەوێ ئەنجامی بدەن 11 .

ئەوە نییە هەموو جێبەجێكەرانی ئەو چالاكییە هاوبەشانە , بە شانازییەوە باس لە ڕاپەڕاندنی ئەم چالاكییە بكەن , هیچ گومان و دودڵییەكیان لە كاردانەوەی ڕژێم و ئەنجامە نێگەتیڤەكانی نەبوو بێت , شەهید ڕێباز نیگەرانی خۆی لە سەرو بەندی لێدانی نەوتەكەی كەركوك بەم شێوەیەی خوارەوە گوزارشت دەكات و دەیگێڕێتەوە : ***سەیرێكی كاك "....." م كرد و ووتم بە ڕاستیتە لە كەركوك دەدەین .... وتی بۆ ؟ هەمووی دەسوتێنین , عێراق بە ساڵێك ناتوانێ ئەو خەسارەتە پڕ بكاتەوە .....؟! دیسان پێم ووت ئەدی میلەتی خۆمان , باشە ئەوگومدانە باشە خەڵكەكەی حكومەت دڕندەیە هەرچی لە دەست بێت دەیكات ...12 .***

نەك تەنها ترس لە تۆڵە كردنەوەی ڕژێم لە پێشمەرگە , بەڵكە بەم شێوەیەی خوارەوە , بەرامبەر بە پەرچەكرداری ڕژێم بەرامبەر بە جەماوەر , دڵە خورپە دایدەگرێت و ترسی لێ دەنیشێت : ***لەوێ بیرم***

کردەوە ڕژێم ئەو تۆڵەیە لە جووتیارە هەژارەکان دەکاتەوە , گوندەکان دەسوتێنن , خەڵکەکەش ئاوارەو دەربەدەر دەکات 13.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە , هەمان ئەو ئاوە لەسەر سفرەی ئەنجامدەرانی چالاکی لێدانی نەوتەکەی کەرکووك دابنێین , کە لە هەمان بیر دەرهێنرابێت , کە بە دەستی خۆیان بۆ تاوانبار کردنی پارتی لێیان داوە بۆ شەڕی حاجی ئۆمەران و قڕ کردنی بارزانییەکان , کە بە گوێرەی بۆچوونی ئەوان بێت , هۆکاری کۆمەڵ کوژی بارزانیەکان دەبەنەوە سەر هاوکاری پارتی لەگەڵ ئێران , لە هێرشی هاوبەشیان بۆ سەر حاجی هۆمەران .

بەڕێز کاك نەوشیروان مستەفا , وەك خوێندمانەوە لە نووسینەکەیدا , چاوساغی و هاوکاری پارتی بۆ سوپای ئێران , لە شەڕی حاجی هۆمەران , بە دەست بڕین دەزانێت , سزادانی بارزانییەکان بەهۆی ئەو گورز وەشاندنی غافڵگیرانە و دەست بڕینەوەیە , تا ڕادەیەك بە ڕەوا دەزانێت و بە دەرهاویشتەی ئەو چالاکییە هاوبەشەی دەژمێرێت , بەشی زۆری تاوانەکەش دەخاتە ئەستۆی ملە ئەستوورەکەی پارتی .

لێرەوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی , بەعس تەنها کارەکەی ڕاپەڕاندووە و جێبەجێیکردووە , بیابانەکەی بۆ شاردنەوەی ڕوفاتەکەیان تەرخان کردووە , ئەوەی تاوانباری سەرەکییە پارتییە , بەهۆی چاوساغی بۆ سوپای ئێران , لە هێرشی حاجی هۆمەران , زۆر ئاساییە بەڕێزی ئەم گومانە بکات , بەمەرجێك فاشست بوونی بەعس لەیاد نەکات , ئیتر چما بۆ خەڵکی دیکەش ڕەوا نەبێت هەمان ئەو گومان و پرسیارانە بکەنەوە , کە دەرهاویشتەی یەك شێوە ڕوداو و بارودۆخن , لێ لە کات و ساتێکی جیاوزدا ڕویان داوە , ئەگەر مێژووی تراژیدیاکان دووبارە نەبنەوە , ئەوە دەبینین مێژووی کارەساتەکان دەڵێی ئاوێنەیان داوەتە دەست یەکتر , لە کۆپی یەکتردا دووبارە دەبنەوە .

سزادانی خێڵێك لە بری کار و کردەوەی پارتێك , دواجار شار و گەلێك لە تاوانەکانی هەڵەبجەو ئەنفال لە بەرامبەر کردەوەی چەند پارت و گروپێك , ئەوپەڕی کرداری فاشستانەیە , بەهیچ بەهانە و هۆکارێك ناکرێت سەپۆرت بکرێت , تاوانبارکردنی هەر لایەنێك , لە بری بەعس , لە پای ئەو تاوانانە , سپیکردنەوەی ڕووی ڕەشی فاشیستی بەعسە , لێرەدا ناتوانرێت بە هەڵەی لایەنەکان لە تاوانی بەعس کەمبکرێتەوە , هەڵەی لایەنەکان بەرز بکەینەوە بۆ ئاستی تاوان , بۆیە لە تاوانی بارزانی و هەڵەبجە و ئەنفالدا تاوانباری سەرەکی تەنها بەعسە , بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت , نەچینە وێزەی سیاسییەکان و پەرێزیان بێ درك و خاوێن نیشان بدەین , چاو لە هەڵەو کەم و کوڕی لایەنەکان بپۆشین , پاکانە بۆ کارەکانیان بهێنینەوە تەنها لەبەر ئەوەی کوردن , بە هۆکارێکی ئەنجامدانی ئەو تاوانەیان نەزانین لە لایەن بەعسەوە , بەهانەی زێڕینیان لەسەر سینی زیوین خستە بەردەم بە سەدام , تا خەونەکانی جێبەجێ بکات لە قڕکردنی کورد , تا ئەو کاتەی بەرپرسانی ئەو کات , خۆیان لەسەر ئەم بابەتە ڕاشکاوانە قسە دەکەن و ئازایانە دێنە گۆ , ئەو گومانە لەسەریان هەر دەمێنێت , پرسیارەکانیش بارهاو بارها لێیان دەکرێتەوە .

هەرچەندە ئەگەر ڕژێم ئەو فاوڵە گەورانەی چنگ نەکەوتایا , نایتوانی بە سانایی نەخشە فاشیستییەکانی خۆی وا بە سانایی جێ بەجێ بکات , بڕیاری مەرگ بەسەر گەلێکدا بدات و نیشتمانێك بە تەواوی خاپوور بکات .

ئەو بە پێی کیسەڵ بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی هەنگاوی دەنا (لە وێرانکردنی زنجیرە گوندی سەر سنوور و هەرێمەکانی نەوت و تەعریب و ناوچە گەرمەکانی جەنگ و تیربارانکردنی گروپ تێی نەدەپەڕاند) نەك بەو خێراییەی لە دوای جەنگە هاوبەشەکان ئەنجامی دا لە وێرانکردن و کۆمەڵکوژی .

ئاوێزانکردنی بزووتنەوە و ناوچەیەك بە جەنگی نێوان دوو وڵات , لە ڕوی یاسایی و بەرپرسیارییەتییەوە شەرعییەت لە بە ژینۆسایدناسینی کۆمەڵ کوژییەکان دەسێنێتەوە , هەر وەك چۆن تاوانێکی گەورەی وەك هەڵەبجە , بەو هەموو وێنەو شوێنەوارەیەوە , بەو هەموو مەزنی و کارەساتەیەوە , لە دادگایی فرانس ڤان ئانرات لە هۆڵەند , بە ژینۆساید نە ناسێنرا , بەڵکە بە تاوانی جەنگ دیاریکرا .

هەندێك جار بەرپرسیارێتی بۆ خاوەنەکەی نەگبەتییە , بە تایبەت کاتێك کە ئەنجامی خراپی لێبکەوێتەوە , بۆیە ئەوەی لەو چالاکیانە بەرپرسیارێتی سەربازی و سیاسی گەورەتریان هەبوبێت , پشکی زیاتریان بەر دەکەوێت , بۆیە نابێت بە بەرەو ڕوکردنەوەیان فشاری خوێنیان هەڵبستێت , ئەگەر پرسیار و گومان و نووسینەکان چەندە ڕاچەڵەکێنەریش بن , سەردەمی سیاسەتی باوەشێنکردن تێپەڕی .

ئەگەر بەڕێز کاك نەوشیروان مستەفا بە دوای کردنەوەی نهێنی گرێی گرتنی بارزانییەکانەوەیە , ئەمەش مافی ڕەوای خۆیەتی وەك ئەندامێکی ئەم گەلە کونج و کەلەبەری مێژووی ئەم گەلە بپشکنێ , ئەو نهێنییە بە باوەڕ و بۆچوونی بەڕێزی لە شەڕی هاوبەشی پارتی – ئێران لە حاجی هۆمەران دەبینێتەوە , ئەوا بۆ ئێمەش ڕەوایە بە دوای کردنەوەی گرێی هۆکاری ئەنفالکردنی 182000 مرۆڤەوە بین , جێی خۆیەتی بە ڕچە ڕێگاکەی بەڕێزیدا بە دوای ئەو گرێیە بگەڕێین و لە شەڕە هاوبەشەکانی کورد–ئێران ی ساڵی 1986 بە دواوە بیدۆزینەوە , کە لێدانی نەوتەکەی کەرکوك مەزنترین و سەرەتاو دەستپێکێتی .

ئەم خولەی شەڕە هاوبەشەکان ,   چالاکییەکانی بەرفراوانترە لە دیدەوانی و ڕێنیشاندانەکانی حاجی ئۆمەرانی سەر سنوور , لە چاوساغییەوە گەیشتۆتە سەر پێش پاسدارا کەوتن و هێنانیان بۆ قولایی 150 کم ی کوردستان و لێدانی بڕبڕە پشتی ئابووری عێراق   , کە نەوتەکەی کەرکوکە , ماشینی جەنگییەکەی عێراق بەهۆی ئەوەوە کاری دەکرد و درێژەی بە جەنگ دەدا , لێرەدا دەبینین ڕژێم بەهۆی گەورەیی تاوانەکەوە , بە سزادانی یەك خێڵ , دڵی ئاو ناخواتەوە , دواتر دەبینین پەلاماری هەموو ناوچەکانی دەرەوەی شارەکان دەدا جگە لەچەند پوازێکی بچووکی جاش نشین نەبێت .

لە بەرواری 20–6–1987 , ڕژێم بڕیاری سزا دانی هەموو بونەوەر و گیاندارێکی دەرەوەی ڕێگا گشتییەکانی کوردستانی دا , بەمەش بڕیاری مەرگی دا بەسەر بەشی زۆری نەتەوەی کورد و ژیان لەسەر خاکی کوردستان , لە ژێر ناوی سزا دانی نۆکەرانی ئێران .

لە ئاکامی لێدانی نەوتەکەی کەرکوکەوە , کۆڕەوێکی خێرا و بە کۆمەڵ , ئەو شەوە لەو ناوچانە دەستی پێکرد , کە چالاکییەکە لە سنووریدا ئەنجامدرا بوو , جەماوەری گوندەکانی دەوروبەر ڕێگا گشتییەکان کەرکوك , سەرجەم گوندەکانیان چۆڵکرد , پاشان لە ڕۆژانی دواتردا لە هەنگاوی یەکەم بەشی زۆری گوندەکان دەوروبەری کەرکوك خاپوور کران , لە هەنگاوی دووەمدا بڕیاری وێرانکردنی سەرجەم لادێکان کوردستان دەرچوو , ئەگەر لە ڕابردوو جار جارە گوندێکی لە ئەنجامی زیانلێکەوتنەوە وێران دەکرد , ئەوا ئێستا بڕیاری وێرانکردنی گشتی دا , لە گرتنی کەس و گروپەوە گواستییەوە سەر بڕیاری مەرگی گشتی .

با بزانین بەڕێز کاك نەوشیروان مستەفا , وەك فەرماندەی ئەو کردە سەربازییە گەورەیە , چۆن هێزەکەی ئامادە کردووە بۆ بەر پەرچدانەوەی کاردانەوەی هێرشی ڕژێم , بۆ پاراستنی جەماوەر لە تۆڵە کردنەوەی ڕژێم و شوێنەواری پەرچەکرداری , لە کاتێکدا ئەوەی ڕون بوو بۆ هەمووان , بوو بوو بە نەرێتی باوی بەعس , بەرامبەر هیچ چالاکییەك بێ پەرچەکرداری توند و دڕندانە نەبووە لە تۆڵەکردنەوە لە جەماوەر .

بۆ بەرگریکردن لە سەدان گوند و دەیان هەزار گوندنشینی سڤیل , کە بەشی زۆریان جەماوەری لایەنەکەی خودی بەڕێزیان بوون , لەو شەوەی لە ناکاودا گوند و ناوچە و بان خانوەکانیان هەموو کرا بە بەشێك لە جەنگی عێراق – ئێران , دەبینین بەم شێوەیە خۆیان ئامادە دەکەن , بەڕێزی ئاوا باسی بەسەرهاتی خۆی لەو شەوە مێژووییەدا دەکات : *بۆ بەسەر بردنی ڕۆژێکی نەزانراو چووینە دێی شێخانی چەمی ڕێزان بە هیوای ئەوەی شەوی داهاتوو بگەڕێینەوە دۆڵی جافایەتی 14 .*

باشە دەبێت ئەو ڕۆژە نەزانراوە کامە بووبێت , کە بەڕێزی لە چەمی ڕێزان چاوەڕوانی بووە , لە کاتێکدا سەدان گرد و تەپۆلکەو چەم و شیوو شاخ و دارستان و دۆڵ .... و دەیان گوند و هەزاران بەرگری میللی و تیپی پێشمەرگەو و چەندین پارتی سیاسی و دەیان هەزار هاوولاتی سڤیلی نموونە وەك من و کەس و کارم ئاسا , وەك قەڵخانی مرۆیی لە دوای خۆیەوە وەك نێچیر بۆ بەعس لەو تەختایی و هەڵەتانە بەجێ هێشتووە ! .

ئەگەر یەکێك شارەزای دەڤەرەکە نەبێت , وا دەزانێت چەمی ڕێزان و گوندی شێخان , لە دەشتاییە کاکی بە کاکییە لە بن نەهاتووەکانی کەناری کەرکوکە , کەوتۆتە بنی بابەگورگوڕەوە ! . ئایا دەبێت مانەوەی شەو لە گوندی شێخان چ موجازەفەیەکی سەربازی تێدا بێت , تاکو بە ڕۆژی نەزانراو باسبکرێت ؟؟؟ , لەوانەیە خوێنەر لە گوندەکانی سەر ڕاستە شەقامی کەرکوك – **هەولێردا بەدوی ئەم گوندەیا بگەڕێن , یان لە هەڵەتەکانی کەلی سێکانی بیانەوێت بیدۆزنەوە , نەك ئەوەی ئەم گوندە نزیك بە 75 کم لە نزیکترین پنتی چالاکییەکەوە دوور بووبێت , تا دەگەیت پێی , دەیان شیوو هەڵەت و شاخۆلکەو گردۆلکە دێتە پێشت , ئەم گوندە تا ئێستا , هیچ تانجییەك بە سەلامەتی پێی نەگەیوەو لێی نەگەڕاوەتە دواوە , کۆپتەر بە لێزەریش ئەو شیوە قولە نادۆزرێتەوە , مەگەر شیوی شێری شاە مەسعوود وا سەخت و قول بوبێت .**

بە تەئکیدەوە دەڵێم , ئەگەر ڕژێم ئەو ڕۆژە هەموو سوپاکەی کۆبکردایەتەوە و بیخستایەتە گەڕ , ناگەیشتە گوندی شێخان , کە ئەو کات ماڵ و بارەگای دائمی هەڤاڵ عەلی بچکۆلی ئەندامی سەرکردایەتی لێ بوو .

دیارە هەموو دەم فەرماندەکان , سەرکەوتنەکان بەناو خۆیانەوە تۆمار دەکەن , قوربانییانی ڕاستەقینەش کە دروستکەرانی مێژوون تەنها پارچە شمشاڵێکیان بەر کەوتووە و دوایی لە بیرکراون , لە کاتێکدا سەرکردەکان هەموو دەم بە چەندین فرسەخ گولە نەگەیشتوە پێیان , هەرچەندە کاك نەوشیروان لەمەوە دوورە بەهەق فەرماندەیەکی سەربازی ئازا و جەسوور بووە .

لە جەرگەی چالاکییەکە , کاك نەوشیروان لە گوندی مۆرخواردەی بناری چیای خاڵخاڵان دەبێت , ئەم گوندەش کەوتۆتە ناوچەیەکی سەختی پڕ لە شیوی قول و تاشە شاخی قات قات و تەپۆلکەی چڕ و چەمی

قول و ڕەزی چڕ و پڕو قەمیشەڵان و پیشەڵانی پان و بەرینەوە   , چەندین ساڵ بوو ناوچەیەکی ئازادکراو بوو , بەڵام بە گوێرەی شێخان زۆر ترسناك و بەردەستە : *بنکەی فەرماندەیی مێزەکەی خۆمم لە مۆرخوادە دانا . دوری مۆرخوادە لە کەرکوکەوە لە* ***40 کم کەمتر بوو 15 .***

لە دوای تەواو بوونی چالاکییەکە , کۆماری ئیسلامی کردی بە هەڵاو هەمووی بە ناوی خۆیەوە بڵاو کردەوە , ڕاگەیاندنی بەو شێوەیە , بانگەوازی بە ناوچەی جەنگ کردنی کوردستان بوو لە لایەن ئێرانەوە , هیچ ڕۆڵێکی بۆ ینك نەهێشتەوە , ینکیش وەك حکایەتخوانەکە گەڕایەوەو هیچی بۆ نەمایەوە , تەنها ناوچەیەکی وێران و کوێرکردنەوەی گوند و ماڵی خانە خوێکانیان نەبێت .

شەهید ڕێباز بەم شێوەیە ئاماژە بۆ پاشقولگرتنی کۆماری ئیسلامی دەکات لە ینك , کە چالاکییەکەی بەناوی خۆیەوە بڵاو کردەوە : ***ڕۆڵەکانمان لە ڕەزمەندگانی ئیسلام توانییان کۆمپانیای نەوتی کەرکوك خاپور بکەن 16 .***

ئەوەی باشە شەڕی کەرکووك بە بەرچاوی جەماوەرەوە ئەنجامدرا , قارەمانەکانیشی ڕاشکاوانە تاکو ئەم چرکە ساتە بێ سڵەمینەوە باسی ڕۆڵی خۆیانی تێدا دەکەن , بۆیە هەر پرسیارێك بکرێت لەسەر ئەم ڕوداوە مێژوییە گرنگە , ئەزانرێت بەرەو ڕوی کێ دەکرێتەوە , بە پێچەوانەی ڕوداوی حاجی هۆمەران قارەمانەکان و فەرماندەکانی تاکو ئێستا نەناسراون و هاشا لە بەشداری خۆیان دەکەن .

پێویستە ناوەخنی دانیشتنە پرۆتۆکۆڵییەکان لەگەڵ ئێران , ناوەڕۆکی نامە ئیمزا کراوەکان , چرکە ساتی جێبەجێکردنی هەموو ئەو جەنگە هاوبەشانە , ناوی قارەمان و پاڵەوانەکانی , هەموو بۆ جەماوەر ئاشکرا بکرێن , چونکە ڕوداوگەلێکی گەورەن و تراژیدیای مەزنیان خولقاندووە , هیچ ڕوداو تراژیدیایەکیش بێ پاڵەوان و قارەمان نابێت .

ئازادکردن یان وێرانکردنی هەڵەبجە

تاکو ئێستا ئێمە سنووری مافەکانمان نازانین , ناشیانەوێت فێر بین , ماف شاردنەوەی لە هاوولاتیان , ئاماژەیە بە دەسەلاتی ناڕەوا , با پرسیارێك بکەین , ئایا بۆ تاکی کورد گفت و گۆکردن لەسەر ڕوداوە تاڵەکانی نەتەوەکەی خۆی ڕەوایە ؟ , یان دەسەلاتداران بۆ خۆیان چۆنیان پێ خاسە , دەتوانن بەو شێوەیە مێژوو بنووسنەوە , ئێمەی گەلیش کە درووستکەری ئەو مێژوەین و قوربانیدەری یەکەمی کارەساتەکانین , هەموو پیتەکانی مێژوو خوێنی ئێمەی لێ دەتکێت , تەنها ڕۆڵی تەمەشاکەر ببینین تیایدا , ئەگەر لە سەردەمی کۆیلەداریدا مرۆڤەکان جەستە و بیریان موڵکی خۆیان نە بوو , یاساغ بوو لە خەویشدا ئازاد ین , نایانتوانی لە دەرەوەی ئیرادەی خاوەنەکانیان بیر لە هیچی دی بکەنەوە , ئەوا لە سەردەمی ئێستادا سادەترین ماف ئەوەیە , بتوانیت بەشدار بیت لە گێڕانەوەی چیرۆکی مەرگی گەلەکەت و نووسینەوەی بەسەرهاتەکانی خۆت , بەلام تاکی کورد تاکو ئەم لەحزەیە ئەو مافەی نییە و ناشتوانێت منەی کات , چونکە ئەو ڕۆژانەی یاساغە قسەیان لێبکرێت , ڕۆژە نهێنی و قاچاغەکانی ناو مێژووی کوردن , پڕن لە لوغزی گەورەی سیاسی شاراوە , بەم هۆکار و هۆیەوە هەزاران نهێنی ئەم گەلە بردرانە گۆڕەوە , کەسیش ناتوانێت لە ناو گۆڕەکانەوە دەریانبێنێت , ئایا ئەو چیرۆك و نهێنیانە سامانی ئەم گەلە نەبوون ؟ هەموو بردرانە گۆڕەوە , بوونە خۆراکی مشك و مار .

سەرانی کورد ئەو مافە لە تاکی گەل دەسێننەوە بە قوربانیانیشەوە , چیرۆکەکانی خۆیانمان بۆ بگێڕنەوە , داستانەکانی گرتن و سەربڕینیانمان بۆ بنووسنەوە , هەزاران چیرۆکی کپکراومان هەیە , گوزارشت لە سەردەمی کارەساتەکان دەکەن , بەلام قەدەغەکراوە گوزارشتیان لێ بکرێت , با بزانیین کاك نەوشیروان مستەفا کە بە پێچەوانەی زۆربەی زۆری سیاسییەکانی دی , کە بۆ خۆی خوێندەوارە و تا ئێستاش سیاسییەکی دوور لە گەندەڵی و داوێنپیسیی و جدییە , هەڵوێستی چییە لەسەر ئەوانەی لە سەر کارەساتی هەڵەبجە دێنە گۆ و ڕەخنە دەگرن لە ڕوداوەکانی ئەوکات :

ئازادکردنی هەڵەبجە بوو بە کارەساتێکی نەتەوەیی , نەك هیچ گوشارێکی لە سەر شەڕەکانی ئەنفالی (1) سوك نەکرد , بەڵکە خەم و پەژارەی زیاتر کردن و کاری سەلبی کردە سەر ورەیان لەویش خراپتر بوو بە بیانوو بە دەس تاقمێ داخ لە دڵەوە بۆ ئەوەی سەروەری

یەکانی شۆڕشی کوردی پێ بێ نرخ و تاوانەکانی دوژمنی پێ بشۆنەوە . هەندێ لەو بەناو ((ڕۆشنبیر!)) و ((کورد پەروەرانە؟)) ئەڵێن

- ***ئەگەر یەکێتی ئێرانی نەبردایەتە هەڵەبجە , صەدام بۆمبارانی کیمیایی نە ئەکرد !.***
- ***ئەگەر یەکێتی هاوکاری لە گەڵ ئێران نەکردایە , صەدام گەرمیانی ئەنفال نەئەکرد !.***
- ***خۆ ئەگەر سەرانی یەکێتی دوای ئاشبەتاڵ دەستیان بە شۆڕش نەکردایەتەوە , ئەوا نەکەس ئەکوژراو , نە هیچ ئاواییەك تێك ئەدراو , نە هیچ کوردێ زەرەری پێ ئەگەیشت ! .***
- ***هەر بەم لۆجیکە , ئەگەر مستەفا بارزانی و سەرانی پارتی شۆڕشی ئەیلولیان دەست پێ نەکردایە , ئەوا کوردستان تووشی ئەو هەموو کوژران و وێرانییە نە ئەبوو !.***

بێگومان ئەمە لە باشترین خالەت دا نیشانەی بێهۆشی نەتەوەیی و , بەڵگەی نا ڕۆشنبیری ئەوانەیەو , لە خراپترین حالەت دا نیشانەی نا دڵسۆزییانە , چونکە مێژوو وەها نانوسرێتەوەو ڕووداوەکان وەها هەڵناسەنگێنرێ و ناگێڕدرێتەوە " 17 .

دیسکۆفسکی دەڵێت : ***هەر مرۆڤێك لە ئاست هەموو کەس و شتێك بەرپرسە " 18.***

نووسەر هاووڵاتییەکی چالاکە لە کۆمەڵگاکەیدا , نەك تەماشەکەرێکی وردبینی بێلایەن تەنها کاری پیاهەڵدان بێت بە سەر شکۆمەندی و دانایی بەرپرسان , بۆیە بەردەوام قسەی خۆیان هەیە , خەوی گەورەیان پێیە , جیایە لە خەونی سیاسییەکان , کەچی کاك نەوشیروان دەیەوێت نووسەران و ڕۆشنبیران بێلایەن بکات لە ئاست ڕوداوەکان و لە خەونی گەورەو ئەندێشەی مرۆڤدۆستانەو مەزنی پەیامەکانیان دایان ماڵێت , ڕوتیان بکاتەوە لە هەڵوێست نواندن و پرسیارکردن , بیانکات بە نووسەری سەلاری گوێگر , کاریان تەنها پیاهەڵدان بێت بەسەر دانایی و پاکی و شکۆمەندی و دادپەروەری دەسەڵاتدارانا , دەیەوێت نووسەران ڕۆبۆت بن چۆنیان ویست بەو ئاراستەو ئاقارەیا بیانجولێنن و بیانسوڕێنن , ئەمەش بۆ خۆی کوشتنی عەقڵ , پرسیار , بیرکردنەوە , گومانە لە ناخی نووسەردا , سەرکردە نووسەری کوێری دەوێت , بۆ ئەوەی هەڵەکانی نەبینێت , بۆ ئەوەی ڕاستییەکان پەردە پۆش بکات , نووسەر هەموو کات بە گومان و پرسیار کەرە , ئازادە چ پرسیارێك دەوروژێنێت , بە تایبەت لە وردەکارییەکانی گرنگترین و هەستیارترین قۆناغی مێژووی گەلەکەمان , بەڵام بەرێزی دەیەوێت , وەك نووسەرانی حیزبەکانیان کاریان تەنها بەسەردا پیدا هەڵدان بێت و شاباشی شەڕ و گەندەڵی بکەن , هیچ پرسیارێك لەسەر ڕابردووی کارەکانی ئەوان نەکرێت , ئاخر نەك تەنها مێژوو کە هەموو گەل خاوەندییەتی , بەڵکە نووسەران مافی خۆیانە تەنانەت لە کاتی پێویستدا بچنە ناو ژیانی شەخسیشەوە , لەو لایەنانەی پەیوەستە بە ژیانی هاووڵاتیانەوە , پەیوەستە بە چارەنووسی سیاسی گەلەوە .

لەم پەرەگرافەوە دەرئەکەوێت , پرسیار و گومان لای کاك نەوشیروان , سیاسییە جدییە خاوێنە خوێندەوارەکەمان , بردراوەتە خانەی گوناهە مەزنەکانەوە , بە کردنی خاوەنەکەی بۆ جهەنەم دەبات ,

ئەی باشە سیاسییە پیسە دەبەنگەکان دەبێت چی بڵێن ؟ و چۆن ڕەفتار بکەن ؟ بەرامبەر بەو پرسیارانەی دەیانهێنێت بەچۆکدا .

کەس چاوەڕوانی هەڵوێست دەربڕین لە کەڕو لاڵەکان , نووسینیش لە کوێرەکان ناکات , بەڵام هەموو چاوەڕوانی هەڵوێست و وشەو وێنەین لە سیاسی و نووسەر و هونەرمەندان .

ینك سەنتەری ڕەوایی دادپەروەری نییە لە کوردستاندا , تاکو ئێستا ئێمە بێین لە دورو نزیکی چەقی (ینك) ەوە ئاستی دڵسۆزی وتێکۆشەری نووسەران و پارت و گروپ و کەسەکان دیاری بکەین , نووسەری مەسئول ئەو کەسە بێت چەپڵە لێدەری باش و شاباشکەری چالاك بێت بۆ حیزب و سەرکردە , هەرچەند سەردەمی سەنتەریی گەل و نەتەوە لەگەڵ وەل بوونی پارتی سەرکردە بە بیر و کردارەوە بۆ هەتا هەتایە لە گۆڕ نراوە , بەکەسیش ناگەڕێتەوە   .

نووسەر دیلی حەقیقەتە , کۆیلەی گێڕانەوەی ڕاستییەکانە , بۆیە دەبێت هەموو گومانەکان بکات بە پرسیارکردن , دەبێت لە عەقڵی چیایی ئەوکاتی سیاسییەکان تێبپەڕێنێت , عەقڵێك یەك دنیا قین و شەڕی ناوخۆیی و پێشێلی ماف مرۆڤی بەرهەم هێناوە , تاکو ئێستا بەو عەقڵیەتەیان ڕێگرن لەبەردەم کرانەوەی کۆمەڵگەی کوردەواری , دوژمنی پرسیارن و قینیان لە وەڵامە .

ئەم کارەساتانە شایانی باسکردن و هەڵوێستەکردنن لەسەری , هێزێك لە هەناو ئەو کارەساتانە بوونی هەیە , بە قولی بەرەو خۆی ڕامان دەکێشێت بەرەو هێزی ڕەخنەو گومانکردن لە ڕابردوو دەمانبات , بۆ جەرگەی ڕاستییەکان کێشمان دەکات .

هەرچەندە برینەکان ئەوەندە گەورەو قولن , بە ڕەخنە سارێژ نابنەوە , بەڵام ویژدان ئارام دەکەنەوە , جەستە دەحەسێننەوە , لە برینی قولتری داهاتوو دەمانپارێزێت , بۆیە دەبێت گومان بکەین و پرسیارەکان ئازایانە هەڵڕێژین , تا وەڵام وەردەگرینەوە کۆڵ نەدەین لە دووبارە و ملیۆن بارە کردنەوەیان .

هێشتا ئەو کارەساتانەی ئەو سەردەمە , ڕوداوەکانی ئەو زەمەنە زاڵە بەسەر بیرکردنەوەو باری ژیانی گەلی کورددا , شەڕێکی وێرانکەر , تاکتیکی ئابڕوبەری سیاسی , تیاچوونی فیزیکی و سیاسی بۆ کورد هێنا , بۆیە دەبێت پاشماوەکانی لە زەین و بیرکردنەوەی خۆمان دەر بکەین , تاکو جارێکی دی تووشی هەمان مەرگەساتمان نەکاتەوە .

ڕاستییەکان نابێت ون بن , ئەگەر ئێمەش پێی نەگەین , ڕۆژێك لە ڕۆژان جەماوەر هەر پێی دەگات , بۆیان ڕوون دەبێتەوە , مێژوو جارێکی دیکە دوور لە هێزی دەسەڵاتداران دەنوسرێتەوە , دەبێت بگەین بە کۆدی نهێنی ئەو ڕوداوانە, ڕەخنە و پرسیار و گومان پنتی کرانەوەی نهێنیەکانە , خاڵی گەڕانە بەدوای ڕاستییەکان , دەرهێنانی هەقیقەتە لە بیری ناڕاستی , گەیشتنە بە کۆدی حەقیقەت , دنیای ڕاستگۆیی و خاوێنی .

ینك قۆناغێکێکی نوێی لە تێ هەڵپێچانی جوڵانەوەی کوردی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێرانی داگیرکەری کوردستانی خۆرهەڵات داهێنا , هەرچەندە پارتی داهێنەر بوو لە شەڕی حاجی هۆمەران , بەڵام ینك تێپەڕاند , ئەو تێ هەڵپێچانەی دوێنێ , کە کارەساتی گەورەی لێ کەوتەوە , ئەمڕۆ بەرژەوەندی نیشتمانی گەلەکەمان وا دەخوازێت بیکەینەوەو شیتاڵ شیتاڵی بکەین , وردی بکەینەوە و لێیبکۆڵینەوە   , تاکو لە داهاتوودا ئەو شێوە کارەساتانە دوبارە نەبێتەوە , ئێمە وەك تاکی ئەم کۆمەڵگایە مافی خۆمانە

بەرگری لە قڕکردنەکانی ڕابردووی خۆمان و گەلەکەمان بکەین , چونکە خۆمان خاوەند خۆمانیین , نەك پارت و گروپ و کۆمەڵێك سەرکردە , سەردەمی کۆیلەداری توڕدراوە , بە پراتیکیش ئەمڕۆ دەرکەوتووە , بەشی زۆری ئەوانەی سیاسەتی کوردیان لەو ڕۆژانە بەڕێوە دەبرد , تەنها خەمیان گیرفانی خۆیان و سەلامەتی بانکەکەی هەڵەبجە بوو , نەك چەندین 5000 عومەر خاوەرەکەی دانیشتووانی .

دەیانەوێت کارەساتی هەڵەبجە و شەڕی هاوبەش لەگەڵ ئێران , لەناو گوڵدانی خەباتی چەکداری و بزاڤی ڕزگاری نیشتمانی کوردستان بشارنەوە , بەمەش مەبەستیانە خەباتی چەکداری بۆ ڕزگاری نیشتمانی و فەتحە هاوبەشەکان , لەگەڵ سوپای پاسدارانی ئێران , لە یەك خانەدا ڕیزبەندی بکەن , بە زۆر پێمان بسەلمێنێن هەمووی یەکە , ئاخر چالاکییەکانی هێزی پشتیوان(ینك – هەرچەندە ئەمەش تەفسیری جۆراو جۆری لەسەر کراوە , بەڵام ئەو تەفسیرانە ڕەوایی ئەو شەڕە لەکەدار ناکەن) بۆ پشتگیری لە کوردی خۆرهەڵات لە کوێ و فەتح و نەسر و کەریەلاکان لە کوێ ؟؟؟ , کام قەڵەم بەدەست , کام مرۆڤی خاوەند زمان , کام چاو , کام گوێ , کام و کام ... دەتوانێت ئەو 2 تاکتیکە دژ بە یەکە , لەیەك خانە ڕیز بەندی بکات ! , بۆ هەردووکی بەهەمان ئاواز و ڕیتم چەپڵە لێبدات .

چۆن بۆ نووسەر ڕەوایە هەڵوێست دەربڕێت , لەسەر ڕوداوی بێسەر و شوێنکردنی بارزانییەکان , ئاوا بۆ ئێمەش وەك تاکێکی چالاکی ئەم کۆمەڵگەیە , وەك قوربانیەکی ئەو ڕوداوانە , وەك بونەوەرێکی سیاسی , وەك ئاژەڵێکی سیاسی قسەکەر , بۆمان ڕەوایە هەوڵوێست دەربڕین لەسەر سەرجەم ڕوداوەکانی کوردستان , هەمان هەڵوێست لەسەر مێزەکەی بەڕێزی و هەموو سیاسییەکانی ئەوکاتی کوردستان دابنێین , کە خۆیان دەریان بڕیووە , چونکە هەڵوێستی کەسایەتییەکی سیاسی گرنگی وەك کاك نەوشیروان کە تاکو ئێستا سیاتمەدارێکی جدیەو نەگلاوەتە گەندەڵی ئابووری و سیاسی و ئەخلاقییەوە , تەنها خۆی خاوەندی هەڵوێستەکانی نییە , قسەکردن لەسەر ئەو کەماسیانە مانای ئەوە نییە ئاو بکرێت بە دەستی بەعسدا و سەپۆرتی تاوەنەکانی بکرێت , بە پێی هیچ یاسایەك ناکرێت گەل و خێڵێك لە پای کار و کردەوەی پارت و چەند لایەنێك کۆمەڵکوژی بکرێت , کوشتنی ملیۆنان جەنگاوەر بە ئەندازەی کوشتنی منداڵێکی سڤیل لە یاساکانی نێو دەوڵەتی تاوان نییە , خەڵکی سڤیل کۆمەڵگای نێو دەوڵەتی خاوەنداریيەتیان لێ دەکات , بەڵام تاکی چەکدار و گەریلای جەنگاوەر تەنها تفەنگەکەی شانی ئەگەر گروپ و پارتەکەشی لەسەری بێتە وەڵام , بۆیە هیچ کات و هیچ کەس ناتوانێت ئاو بە دەستی خوێناوی بەعسدا بکات بۆ قەتلوعامی خەڵکی سڤیل .

بەهۆی ئەو جەنگە هاوبەشانەوە سەرجەم کورد لە لایەن بەعسەوە کرا بە خائین , لە بەرامبەریدا بەشێوەی بەربەرییانە مومارەسەی هۆلۆکۆست کرا بەرامبەر بە بەشی زۆری مرۆڤی کورد , ئاوەدانی , سروشت , مزگەوتەکانی کوردستان ... .

نەك تەنها مرۆڤی کورد , بگرە سروشتی کوردستانیش سزادرا , هەموو تاکێکی کورد بە جەنگاوەر درانە قەڵەم , هەر لەم بۆچوونەوە هەڵس وکەوت لەگەڵ جەماوەردا کرا .

پێویستە ڕاستتیەکانی کارەساتی (هەڵەبجە و ئەنفال و بارزانی) لە مەرگ ڕزگار بکەین , لە فەوتان و بیرکردنەوە و ئاوەژووکردنەوە بیانپارێزین , ئەوەی بە چاوەکانی خۆمان بینیومانە , بە ڕاستگۆیانە بینوسینەوە , ئێمە پاڵەوانان و شایەدحاڵەکانی ئەوکات , پەیامنیری ڕاستییەکانین , لە نێوان مێژوو و

حەقیقەتدا , تەنها ئێمە و ئێسکەکانی ناو بیابانەکان ئەو ڕاستیانە دەزانین , ڕاستییەکی سامناك و مەترسیدار , بۆیە لەسەرمانە بە ئامانەتەوە بیاننوسینەوە و بیگەیەنین بە نەوەکانی داهاتوو , بە هەموو ئەو مرۆڤانەی لە داهاتوودا بە کوردبوون لە دایك دەبن و دەژێن , بیگەیەنین بە کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتیش .

هەموو تاکێکی چالاکی ئەم کۆمەڵگایە , لە هەموو کات و شوێنێکدا , مافی ئەوەی هەیە بپرسێت بۆ ؟ , دەبێت هیچ پرسیارێك بێ وەڵام لە بیر و هیزری خۆیدا نەهێڵێتەوە , ئێوەش تا ئەوکاتەی وەڵامی پڕ بەپێستی ئەو پرسیار و گومانانەمان دەدەنەوە , هەر بەچاوی گومانەوە لە کارەکانی ڕابردووتان دەڕوانرێت , سەردەمی ڕازیکردن و تاوانبارکردنی ڕوکەشی بێ بەڵگە نەماوە , تاکە چارەسەر وەڵامە بە پرسیارە زۆر و زەبەنەکانی ئێمە , قوربانیان , گەل , مرۆڤایەتی .

ئەوە نییە تەنها نووسەران و ڕۆشنبیرانی نامەسئولی کورد ئەو گومانەیان هەبێت و ئەم پرسیارانە بکەن , سەیریکەن و بنواڕن بزانن ڕۆژنامەنووسێکی ئەمەریکی چی دەنووسێت , چۆن شایەدی ئەوە دەدات زۆربەی خەڵکی کوردستان هەمان پرسیاریان هەیە : ***هێرشی سوپای عێراق بۆ سەر هەڵەبجە , لە مانگی کۆتایی شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراق هات , هەڵەبجە پێشمەرگەی لێبوو , ئەو پێشمەرگانەش پەیوەندییان هەبوو بە تارانەوە , زۆربەی کوردەکان پێیان وایە ئەو هێرشانەی ڕژێمی سەددام لە ئاکامی ئەو پەیوەندییانە بوو (ڕادیۆی دەنگی ئەمەریکا , وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە بابان , مارگریت بەشیر , دادگاییکردنی سەددام .... , هەولێر پۆست ژمارە 65, 19-7-2006) .***

ئەگەر ئەو هێرشە هاوبەشەی کرایە سەر هەڵەبجە , لە جێگەیەکی دیکەو جوگرافیایەکی دیکەی ئەم کوردستانە ئەنجام بدرایا , ئایا ئەو شوێنە کوردی بە جیهان ناناساند وەك ئێستای هەڵەبجە ؟؟؟ , بێشك بەڵی , هەروەك بە وتەی خۆیان نەخشەیان بۆ ڕزگارکردنی قەڵادزێ کێشابوو , ئەگەر لەو شارە نەخشەکە جێبەجێ بکرایا , هەڵەبجە بە شایی و هەڵهەڵەوە ئازاد بکرایا , ئەوا کارەساتەکە ئەو شارەو ئەو دەڤەرەی دەگرتەوە , ئەوجا عومەر خاوەر دەبوو بە خدر خاوەر و هەڵەبجەش دەبوو بە قەڵادزە , **5000 هکەش دەبوو بە ژمارەیەکی دیکە و دیمەنەکانیش جیا دەردەچوون .**

لەبەر خۆشەویستی خەڵکی قەڵادزە و نازداری دەڤەرەکەی نەبوو , ئەو نەخشەیە جێبەجێ نەکرا , بەرە گواسترایەوە بۆ هەڵەبجە , بەڵکە لە شانسی قەڵادزەییەکان , باری سەربازی و بەرژەوەندی حیزب و سەر ڕێبوونی ناوچەکە بۆ ینك , ئەو شارەی ڕزگارکرد لە تراژیدیا و نەیناساند بە جیهان : *لە بەر ئەوەی چالاکی یەکەم بڕیاری هاوبەشی لەسەر درابوو لە لایەن حکوومەتی ئێران و یەکێتی بە ئاگاداری سەرکردایەتی سیاسی بەرەی کوردستانی کە بەرەی قەڵادزە بوو ناوچەکەی کەوتبوە پشت دۆڵی جافاتیەوە کە ئەگەر لەم بەرەیەدا شەڕ هەڵگیرسا کاریگەری خراپی هەبوو بۆ سەر ناوچەکە لە لایەکەوە نووسابوو بەم بەرەیەوە لە سنووری ڕانیەو قەڵادزەوە کە هێزی ئامادەکراوی عێراقی لێ بوو لە لایەکی ترەوە تەنها ڕێگەی هاتوو چۆی یەکێتی بوو بۆ*

هێنانی کەل و پەلی پێویستی شەڕ و بریندار و ڕەوانەکردن لە ڕێگەی ئەم سنوورەوە بۆ ئێران بۆیە ئەو پلانەی کە بەرنامەی بۆ داڕێژرا بوو ئاڵوگۆڕی پێکرا کە شەڕی ناوچەکانی هەڵەبجە پێش بخرێت و بکرێت بە چالاکی یەکەم و قەڵادزە بکرێت بە چالاکی دوای ئەو 19 .

لایەنەکان لە بەشکردنی زیان کارامەن بەسەر هاوپەیمانەکان خۆشیان , بەڵام دەستکەوت دەشارنەوەو گزی لە هاوسەنگەرانی خۆیان دەکەن و بەشیان دەخۆن . ئەو چرکەیەی هەڵەبجە کوردی بە جیهان ناساند , بەرەی کوردستانی نەك پێك نەهاتبوو بەڵکە هێشتا هێلکەی نەپیتاو بوو , ئیتر نازانم چۆن بەرەیەك خۆی درووست نەبوبێت , بڕیاری لەسەر ئەم جەنگە نەگریسە داوە , وەك هەندێك بەرپرسان بەرەی کوردستانی دەکەن بە مۆرکەری پرۆتۆکۆڵی ئەم جەنگە : ***هەر لە دوای ئاشتبونەوەی گشتی یەکێتی نیشتمانی و حیزب کوردستانییەکاندا ئەم بەرنامەیە هەموو لایەنەکان ڕەزامەندییان لەسەر دابوو . بە بەرنامەی بەرەی کوردستانی و بایەخیان پێ دابوو لە ڕووی پاراستنی نهێنی و ئیش بۆ کردنەوە هەر حیزبە لە چوارچێوەی سنووری دەسەڵات و ئیش کردنی خۆیدا دەست بەکاربوو هەرچی بۆ بکرێت ئیش بۆ بکات تا کاتی ئەنجام دانی20 .***

لەبەر ئەوەی بەهانە هێنانەوەکان دوورن لە ڕاستییەوە , بۆیە هەر یەکە , بە شێوەو جۆرێك ئاماژەی پێ دەدات , فەرماندەیەکی دیکەی هەمان لایەن , ئەم بۆچونە ڕەت دەکاتەوە , شەڕی هەڵەبجە دەباتەوە سەر هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی پاڵەپەستۆ لەسەر شەڕی سەرکردایەتی , کە لەو کاتەدا (ینك) ی تەنگەتاو کردبوو , هەرچەندە زانیارییەکانی ئەمیش دوورە لە ڕاستییەوە , ڕوداوەکانی شەڕی هەڵەبجە لە ڕاستیدا وا ناڵێن : ***لە گەرمەی ئەو شەڕانەی سەرکردایەتیدا و بۆ کەمکردنەوەی گوشاری شەڕەکە ئێران هێزێکی گەورەی گرد کردەوە بە هاوکاری هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی عێراقی و کوردستان بۆ پەلاماردانی هەڵەبجەو ناوچەی شارەزوور , بەڵام ئێران لە دواساتدا دەستی لەو بەرنامەیە هەڵگرت و پەشیمان بوەوە , بۆیە یەکێتی بەهاوکاری هێزەکانی پارتی و سۆسیالست و بزووتنەوەو هەندێك هێزی بەدر ڕۆژی 14-3-1988 پەلاماری ناو شارۆچکەی هەڵەبجەیان داو لەگەڵ یەکەم هەنگاوی پەلاماردانیدا هەموو شوێنەکان لە دوژمن پاککرایەوەو جێگا حەساسەکان کەوتنە دەست پێشمەرگە , هەروەها پێشڕەوی بۆ ناوچەکانی تری شارەزووریش کرا بە تایبەتی بۆ بیارەو خورماڵ و تا نزیك سەید سادق پاکسازی کرا 21 .***

فەرماندەیەکی دیکەی داستانی قوڕگرتنەوە بۆ خەڵکی شاری هەڵەبجە , لێ سەر بە پارتێکی دیکە , بە جۆر و شێوەیەکی تر باسی هێرشەکە دەکات , کە تەواو پێچەوانەی ئاماژە پێدانی بەرێزی پێشووە .

لە نووسینەکەیدا پەنجە بۆ ئەوە ڕادەکێشێت , هێزەکانی لایەنەکانی کوردستانیش نەبونایا , ئەوا ئێران بە تەنها هێرشەکەیان هەر ئەنجام دەدا , واتا ڕۆڵی کلکایەتی پاشکۆیەتی ناچار دەبەخشێت بە لایەنە کوردییەکان , نەك قارەمان : ***هێزە کوردییەکان وەڵامی ئەوەیان بە هاوکاری ئێران لە هێرشی هەڵەبجە بە ناوی فەجری 10 وە , هەرچەندە ئەگەر هێزە کوردیەکانیش بەشداریان نەکردایە***

ئێران خۆی ئەو هێرشەی هەر دەکرد بەڵام ئەوەندە جێگای نەدەگرت و عێراق ئەوەندە زەرەری لێ نەدەکەوت وەکو باسمان کرد قیادەی هاوکاری لەگەڵ ئێران کاک شێروان شیروەندی لە لایەن سۆسیالستەوە قیادەی مەیدانیش لە سنووری ئەحمەد ئاوا بەشداری کرد وە قیادەی یەکێتی نیشتمانی کاک فەرەیدون عبدالقادر و مەیدانیش کاک شەوکەت حاجی مشیر و لە بزووتنەوەی ئیسلامیش مامۆستا مەلا عەلی و مەیدانی و هاوکاری بووە لە پارتیش مولازم بابەکر قیادەی هاوکاری لەگەڵ ئێران و کاک حمید ئەفەنیش قیادەی مەیدانی و مەسئولی لقی 4 بوو 22.

((هەر ئەو رۆژە هێزێکی ئێران گەیشتە گردی بەکر ئاواو لەلاشەوە پاسدار گەیشتە ناو هەڵەبجە و پاشان پێشمەرگەی یەکێتیش بە هاوکاری ئێران گەیشتە ناو شاری هەڵەبجە پێشوازییەکی گەرمیان لە پێشمەرگەی یەکێتی کردبوو .....23.

بەشێك لەو هێزانە لە هاوپەیمانییەتی لە گەڵ ئێران تێیان پەڕاند , گەیشتنە قۆناغی بوون بە بەشێك لە سوپای ئێران , هەر وەك شەهید شەوکەت حاجی مشیر , ئاماژەی پێ دەدات , لە کۆبونەوەکاندا , بزووتنەوەی ئیسلامی وەك هێزێکی تەواو ملکەچی کۆماری ئیسلامی ئێران گوێ رایەڵ بووەو کاری کردووە , لە لایەنەکانی دیکە زیاتر مل کەچی بڕیارەکانی ئێران بوونە : ***لەم کۆبونەوەیەدا لێپرسراوانی ئێران بە نوێنەری هەر سێ حیزبەکەی بەرەی کوردستانی ڕاگەیاند کە ((بزووتنەوەی ئیسلامی)) هەموو بڕیارێکیان سەر بە ئێرانە لەم شەڕەدا , چونکە بزووتنەوەی ئیسلامی تەنها یەك ساڵ بوو دروست بووبوو 24.***

چەکدارەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی , بە بۆنەی سەرکەوتنەکانیانەوە, شای و لۆغانیان لە هەڵەبجە گێڕاوە , میدل ئێست وۆچ و چاودێری ماف مرۆڤ لەم بارەیەوە ***دەنووسن : چەکدارانی بزووتنەوەی ئیسلامی عێراقی بە بۆنەی سەرکەوتنەوە شایی و هەڵپەڕکێیان لەبەردەم بارەگای ئەمن و ئیستخبارات دا ساز دابوو کە بۆخۆیان داگیریان کردبوو , بەڵام خەڵکی شار بە گشتی لە چاوەڕوانیی بەڵاو مەترسییەکی گەورەدا بوون , بە تایبەتی کەوا لە ماوەی 15 مارت دا فەرمان بە کارمەندانی فەرمانگەکان درا چۆڵی بکەن و بکوێزنەوە 25.***

بەڵام نامەکەی خوالێخۆشبوو مەلا عوسمان عەبدولعەزیز و ئاماژەی پێچەوانە دەدەن , هاشا لە ڕۆڵیان و بەشداری لە چالاکییەکە و شایی سەرکەوتنەکەی دەکەن , خۆیان ناکەن بە شەریکی زیانەکە , دەهرییەکەی بە ملی خۆیان ناهێنن و هاشا لە چرینی گۆرانی و گرتنی سەرچۆپی و هەڵپەڕکێیەکە دەکەن , هاشا لە ئەڵاو ئەکبەر و تەکبیرەکانی دوای ئازادکردنی شار دەکەن , چونکە دواتر ئەم چالاکییە نغرۆبوونی شار و کۆمەڵ کوژی دانیشتووانەکەی لێکەوتەوە , شکست و زیانی نەگبەتیش هەموو دەم هەتیوە , بێ کەس و دایك و بابە , هەموو کەس لێی هەڵدێت , ئەگەر ئەو نامەیە پێش کارەساتەکان لە دەزگایەکی ڕاگەیاندن بڵاوکرابێتەوە ئەوا جێی متمانەیە و دەڵێین بارەکەڵا , بەڵام بڵاوکردنەوەی دوای

کارەسات بە عانەیەك قەڵب , لە کۆتایی نووسینەکەدا هەردوو نامەو بۆچونەکە وەك خۆی بڵاوکراوەتەوە .

پاسدار لە چەند ڕۆژ پێش 16 ی مارتەوە , هاتنە ناو شاری هەڵەبجەوە و بە ئاشکرا تیایدا بینراون : *وەك باس دەکرێ هەندێ لە پاسدارە ئێرانییەکان هەر زوو لە* ***13 ی مارتەوە دزەیان کردبوە ناو شارەوەو لە شەوی 15 ی مارتدا بە ئاشکرا بەناو شەقامەکاندا نمایشیان دەکرد و بە یاوەریی کوردە عێراقییەکان و سڵاویان لە خەڵکی شار دەکرد و هاواریان دەکرد " الله اکبر خومەینی ڕەهبەر" 26 .***

, "و خۆیان دەکرد بەناو ماڵەکاندا و فەرمانیان پێدەکردن نانی شێوانیان بۆ ئامادە بکەن . هەندێك بە ماتۆڕ بە دەوری هەڵەبجەدا دەسوڕانەوە ...... " 27 .

گرتنی هەڵەبجە بۆ ئەوە نەبوو بکرێتە سەرەتایەك بۆ پاككردنەوەو ڕامالینی بەعس لە هەموو کوردستان , بەڵکە بۆ کردنی بوو بە وێستگەیەك بۆ گەیشتن بە شارەکانی نەجەف و کەربەلا , بە گوێرەی ئەو ئاماژانە , کە جێی متمانەی جیهانیین , وا پێی دەچێت هەڤاڵانی پێشمەرگە , گفتی ئەوەیان بە پاسداران دابێت , چاوساغیان بۆ بکەن , تا گەیشتن بە شارە پیرۆزەکانی نەجەف و کەربەلا , لە پرسیاری پاسدارەکان لە خەڵکی هەڵەبجە   ئەمە دەخوێنرایەوە : ***" ئەمانە لە خەڵکە واق وڕماوەکەی سەر جادەیان دەپرسی کە شارە پیرۆزەکانی کەربەلاو نەجەف چەند لێرەوە دوورن " 28 .***

کاك نەوشیروان مستەفا , بە پێچەوانەی هاشاکردنی برادەرانی بزووتنەوەو خۆ دزینەوەی هەندێك لایەن , ئەو هێزانەی بەشداربوونە لە داستانی ڕزگاری هەڵەبجە ئاوا ڕیزبەندییان دەکات : ***هێزە کوردی یەکان : یەکێتی , پارتی , حسك , بزووتنەوەی ئیسلامی هێزی سەرەکی ڕزگارکردنی هەڵەبجە بوون 29 .***

 لەبەر ئەوەی ڕەوتی چالاکییەکە لە دواییدا   پێچەوانە کەوتەوە , پێشمەرگە بە زیان لێی دەرچوونە دەرەوە , کورد کرا بە قوربانی گەیشتنی پاسداران بە شارە پیرۆزەکانی نەجەف و کەربەلا , بۆیە کاك نەوشیروان , هەموو بەشداربووان لە چالاکییەکە دەکات بە برا بەش لەگەڵ ینك , قەت ینك ئاوا سەخی تەبیعەت نەبووە , لە دابەشکردنی سەرکەوتن لەگەڵ هاوپەیمانەکانی , بە تایبەت دەستکەوتی سەربازی , هەموو کات گۆشتی بۆخۆی خواردووە , ڕیخۆڵەشی بۆ هاوپەیمانەکانی بەجێ هێشتووە , هەرچەندە لە ڕاستیدا پێشمەرگەی ینك , لە چالاکییە سەربازییەکان بەشی شێریان ئەنجامداوە لە کوردستان , پێشەنگی خەباتی چەکداری بوونە .

 بەهەقیش بۆخۆی وایە , ئەوەی تەنها ڕەزامەندی لەسەر پەیماننامەکە کردبێت , تەنها پرۆتۆکۆڵەکانی واژۆ کردبێت , بە ئەندازەی پشکی گەورەترین لایەنی خاوەند گەورەترین هێزی سەربازی لە دورینەوەی زیان و هەڵەی بەردەکەوێت , بۆیە ئەو لایەنانە بەبێ جیاوازی برا شەریکن لەهەموو شوێنەوارەکانی ئەو شەڕە , چۆن لە دەستکەوت و سەرچۆپی یەکەم ڕۆژ شەریك بوون , ئێستا لە پرسیار و گومانەکانی ئێمەش یەکسانن .

لە دورینەوەی دەسکەوت و شکست , گرنگ باوەڕبوونە بە چالاکییەکە , نەك بەشداری ژمارەی زۆری جەنگاوەر و هێزی ئاگری ئەو لایەنە لە شەڕەکە .

بەڕێزی ناڕاستەوخۆ دان بە شکستی ئەو جەنگ و داستانە دەنێت , بەوەی کەس خۆی ناکات بە خاوەندی , لە درێژەی نووسینەکەیدا بەڕێزی بەم شێوەیە باس لە نمەك حەرامی هەندێك لایەن دەکات و دەنووسێت :

هەروەکو چەندین جار ڕوی داوە کە , سەرکەوتن هەموو لایەك خۆی کردوە بە برابەش لە تێك شکانیش خۆی دزیوەتەوە 30 .

منیش بە تەواوی لەگەڵ ئەو بۆچونەم , ئەو لایەنانە ئەمڕۆ ناوێرن خۆیان بکەن بە شەریکە بەشی شەڕەکە , هاشا لە ڕۆڵ و بەشدارییان دەکەن لە چالاکییەکە , بۆیە پێویستە بە پرسیارکردن هەموویان بدۆزرێنەوە و بکرێن بە برا بەشی ئەو شەڕە , برا بەشی پرسیار و گومانەکان , هەرچەندە کاك نەوشیروان ئەو ئەرکەی ئەنجام داوە , بێ وەڵامی برا بەشەکانیش باشترین بەڵگەی شەریکایەتییانە لە کارەساتەکە .

لایەنێکی سیاسی ئەگەر تەنها واژۆی لەسەر پرۆتۆکۆڵەکەو ئەنجامدانی شەڕەکە کردبێت , چەپڵەی بۆ هەڵگیرسانی لێدابێت , بە ئەندازەی ئەو لایەنەی ڕۆڵی سەربازی سەرەکی گێڕاوە , پشکی لە دورینەوەی هەڵەکان بەر دەکەوێت , هەڵە لە هەڵوێستەوەیە , نەك لە وردەکارییەکانی بە پراکتیزەکردن , لە هەڵوێستی سیاسییەوەیە , نەك ژمارەی جەنگاوەر و هێزی ئاگری لایەنی بەشدار بوو و ناوچەی سەربازی .

ژیان هەموو کات ئەزموونێك لەوانی دیکە زیاتر فێر خەڵك دەکات , ئەویش ئەوەیە زەرەر هەتیوە کەس خۆی ناکات بە باوکی , بردنەوەش هەردەم شەڕە لەسەری , کەواتە جەنگ لەسەر ئەنجامی سیاسییە , نەك دەسکەوتی شەڕ , شەڕی هەڵەبجەش بۆیە بێ بابە , چونکە دەسکەوتە سیاسییەکەی قێزەونە .

ئەوەی لە ناو شار بووبێت , پشتی بە کەمینەکانی سەر جادەی گشتی بەستووە , دەنا خۆی ڕاناگرت و دەستی بۆ ئاگر بازی وا گەورە نابرد , بۆیە هەموو تەواوکەری داستانێکی مەزنن , دوایی بوون بە قارەمانی کارەساتێکی مەزن .

ئێران هەموو دەسکەوتەکانی شەڕی هەڵەبجەی بۆ خۆی برد , سیاسی و سەربازی و تاڵان و بڕۆ , پارتە کوردییەکانیش جگە لە کارەساتی هەڵەبجە بۆ گەلەکەیان و وێنەکەی عومەر خاوەر بۆ بازرگانی پێوەکردن , هیچی دیکەیان بۆ نەمایەوە , لە عەمەلیاتی : ***فەجری 1 دا کە وەك ئێران باسی کرد دەسکەوتەکانی جگە لە 800 کم چوارگۆشە لە ناویدا 102 گوند کە سەرەکیترین دەسکەوتیش ڕزگارکردنی هەڵەبجە بوو) 31 .***

دوای چالاکییەکە , لایەنە کوردییە بەشداربووەکان , وەك شاگردیش لە لایەن ئێرانەوە قەبوڵنەکران , بۆیە چەمکی ئازادکردنی هەڵەبجە , بوو بە دەستەواژەیەکی پوچ و بێ مانا کەس ناوێرێت لەمڕۆدا بەکاری بهێنێتەوەو دووبارەی بکاتەوە , تەنانەت لە دانیشتنە حزبییەکانیش : ***ئێران لە ڕۆژی 19-3-1988 کابرایەکی بەناو ڕەزائی وە دانا بۆ قایمقامی هەڵەبجە و لای خانوەکانی گوڵان لەوبەری چەمەکەوە مێزو کورسی و مێزی خۆی لێ دانا و بانقی هەڵەبجەش حەرەسی یەکێتی لەسەر داندراو مودیری بانقی هەڵەبجەش کاك قادر سۆفی سەعید بوو ئ ئەمرێ لە حکومەتی***

ئێرانەوە بۆ پاسداران دەرچوو بۆ کاتی پێویست دەتوانن تا شتتان پێ دەگات لە ماڵی خەڵکی و لە بازاڕی هەڵەبجە ئیستیفادە بکەن و دوای حکومەت تەعویز و زەرەریان دەداتەوە یاخوا جەزای خێری خاوەنەکەی دەداتەوە ئەوەش قۆناغێك بوو بۆ ئەوەی دەسکاری ماڵی خەڵك بکرێت ئێران تەبلیغی هەموو حیزبەکانی کرد نابێت کەس لەناو هەڵەبجە مەقەڕ دانێ و کەس بڕواتە ناو شارەوە تەنها ئێران بۆی هەیە و بە وەرەقەی فەرمان داریەوە 32 .

تاڵان و بڕۆی ئێران لە شاری هەڵەبجە , هەمە لایەنە و هەموو شوێمێکی گرتەوە , ئەگەر عێراق کیمیابارانی هەڵەبجەی کردبێت و خەڵکەکەی کوشتبێت , ئەوا ئێرانیش سەرتاپای میراتی پاشماوەی خەڵکی ئەوشارەیان تاڵان کرد , لەو جەنگە نا پیرۆزەدا سەر بۆ بەعس ماڵ بۆ ئێران بوو ***: ... لە لایەکی کەوە ئێران لەسەر بەرنامە کەوتە بردنی هەرچی شتی بەکەڵك هەیە بۆڕی ئاو گەورە و بچوك و تەنکەری ئاوو بەنزین و نەوتی عەسکەری و مەدەنی هەرچی دەست کەوت ماڵی حکومەت یان دائیرەکان وە تەقاندنەوەی هەندێك جێگای گرنگ وەك کارگەی پەتاتەی سیروان کارگەی جگەرەی هەڵەبجە وپردی زەڵم و زۆری کەو بینای باشی تەقاندەوە وەکو گازینۆی ئەحمەد ئاوا لە پشتی پەڵگەوە وە لە ڕۆژەکانی دوایدا کەوتە بڕینەوەی عامودەکانیش عمودی دەبڕیەوەو دەیبرد ئەوەی بەکار بهاتایە شۆفلێ و سەیارەو هەتا سەیارەیشەخسی و بلدۆزەرو زۆر شتی برد دەیەویست هیچ بەجێ نەیەڵێ لە دوای خۆیەوە , لە ئێوارەی ڕۆژی 24-3-1988 من لە بازاڕی هەڵەبجەوە تێپەڕ بوم سەیرم کرد هەندێك لە برادەرانی یەکێتی و پاسدارانیش لایان وەستابون بە کۆسرەوە و مەکینی لەحیم خەریکی خەریکی بانقەکەی هەڵەبجە بوون ئێمە نەوەستاین بۆ بەیانییەکەی واتە 25-3-1988 سەرم دا لەو ڕەزائیە کە داندرابوو بە فەرمانداری هەڵەبجە سەیر دەکەم بۆڵەی دێت ووتم چیە ووتی بانقەکەیان بردووە فەردەیەك پارەی وردە داندرابوو پەنجایی و دینار و لەو بابەتە ووتم خۆتان بردوتانە ... ووتم بۆ ئەوە پاشماوەیەك نیە لات داندراوە .. ووتی ئەوە چوین لە بنی قاسەکەدا کۆمان کردۆتەوە ووتم ئێوە حەرەس نەبوون ووتی با ئێمەو یەکێتی پێکەوە حەرەس بووین ئێمە حەرەسەکان خۆمان گرتووە لەوانەیە یەکێتی بێت .... هەمان شەو لەشکری خوراسان لە تیپی (2)ی ئیمام ڕەزا بانقەکەیان تەقاندەوەو پارەکەی کە زیاتر لە (700) هەزار دیناری پارەی خەڵکی و زیاتر لە 70 کگم زێڕ و زۆر شتی بە بەهایان برد 33...... .***

به گوێرەی وتەی دانیشتووانی شاری هەڵەبجە , دوای دوو ڕۆژ لە کیمیابارانەکە , شارەوانی کرماشان هاتنە شاری هەڵەبجە , هەرچی کەل و پەلی گەورە هەبوو بۆ خۆیان بردیان , ئەوانیش ڕێپێدراو بوون لە لایەن هێزی پێشمەرگەوە .

ڕێگە گرتن لە دەربـاز بوونی خەڵکی شاری هەڵە بجە

یەکێك لەو دیاردانەی کە سیاسیەکان لەکاتی خۆیدا بە لەخۆبایبونەوە ئەنجامیان داوە **و بە ملهوڕییەوە جێبەجێیان کردووە , ئێستا لە بەرامبەر وەڵامدانەوە پرسیارەکانی و ئاشکراکرنی نهێنییەکانی زۆر لاوازن , ناوێرن ئازایانە گوێ بیستی پرسیارکردن بن لە بارەیەوە , ڕێگە گرتنە لە جەماوەر بۆ دەرچوون لە هەرێمەکانی ژەهر و جەنگ و کێڵگەکانی مەرگ , لە ترسی ئەوەی گومان لە ڕابردووی سیاسیان بکرێت , مێژووە پڕ سەروەرییەکانیان بخرێتە ژێر گومان و پرسیارەوە لەو پرسیارانە زارە تروك بوونە , دیارە مەرج نییە ئەم بڕیارە هەموو کات لەسەرەوە درابێت , جاری وا هەیە بڕیاری شەخسی فەرماندەیەك ڕۆڵ دەگێڕێت .**

ئەوانەی هەموو دەروازەکانی ژیانیان ئابلوقە دابوو لەبەردەم جەماوەر , پێشمەرگە و پاسداران شورایەکی وەهمییان لەبەردەم دەربازبوونی خەڵکەکە دروست کردبوو , بۆ ڕێگە گرتن لە بەردەوام بوونی ژیان , ئەو خەڵکە نایان زانی بە چ دەروازەو دەرگایەکدا خۆیان لە مەرگ ڕزگار بکەن , لە هەرێمەکانی خوێن و ژەهر دەربازبن , لە چ سوکنایەك خۆیان حەشار بدەن , ژیانی خۆیان و ماڵ و منداڵیان لە کۆتا بوون بپارێزن .

شەهید ڕێباز زۆر ئازایانە , ئەو سەروەرییەی لە دوای مەرگ بۆ خۆی تۆمار دەکات , خۆی پاك دەکاتەوە لە هەموو گومانێك , گومانەکان لە دڵیدا زیندانی ناکات , ڕاستییەکان لە جەماوەر ناشارێتەوە , دەیخاتە سەر کاغەز و دەڵێت ئەمە ڕاستییەکانە , تەزکییەی هەموو گومانەکانی دڵی ئێمە و پرسیارەکانی مێشك و ئازارەکانی ناخمان دەکات , باس لە داستانی ڕزگاریی هەڵەبجە دەکات , بە توندی ڕەخنە لەوانە دەگرێت ڕێگر بوونە لە دەرباز بوونی خەڵك .

ئاخر ئەگەر تۆ دەمامکی کیمیاوی بە دەم و پلتەوە بێت , بەڵام ڕێگای دەربازبوون بە جەماوەر نەدەیت , ئەمە جگە لە خۆکوژی بە گەل و بەبارمتەگرتنی جەماوەر زیاتر هیچی دیکە نییە , ئەگەر ترست لە مەرگ نییە , ئەم دەمامکی کیمیاویانە چییە بەقەدتانا شۆڕبۆتەوە , بۆچی هەموو بە کۆمەڵ هەڵتانگرتووە ؟ .

ئەوە نییە تەنها ئێمەی نا مەسئول , لێرەوە دوور بە دوور ئەو ڕەخنانە بگرین , بەڵکە شایەد حاڵەکان و قارەمانەکانی ئەو سەردەمانە کە بەشێك بوونە لە ڕوداوەکان , بۆ خۆیان کارەساتەکەمان ئاوا بۆ دەگێڕنەوە , شەهید ڕێباز لەم بارەیەوە دەنووسێت : *.... ئەو لێپرسراوانەی لە هەڵەبجە کاری نا جوامێرانەی دوور لە ڕەوشتی پێشمەرگانەیان ئەنجامدا پێویستە بۆ کۆمەڵانی خەڵك دەست نیشان بکرێت تا ڕەش و سپی لێك جیا بکرێتەوە , بە ڕاستی ڕێگا گرتن لەو خەڵکە تاوانێکە مەگەر بەعسییەکان لە دەستیان هاتبێ 34 .*

بە گوێرەی وتەی دانیشتووانی شاری هەڵەبجە , مامۆستا مەلا عەلی ڕابەری بزووتنەوەی ئیسلامی کوردستان , لە کاتی کۆکردنەوەی خەڵکدا بۆ وتاردان بۆیان , لە ئەنجامی تۆپبارانکردنی شار , چەند کەسێکیان بوونە بە قوربانی .

ئەگەر مەلا عەلی بۆ گوێگرتن لە وتەکانی , خەڵکی ناچار بە کۆبونەوە کردبێت , چەند دانەیەکیانی بۆ بەهەشت ناردبێت , یەکێتیش وەك پیشەی هەمیشەیی خۆی , بە بچوکترین سەرکەوتن بەهاری هێناوەتە چۆك و بانگەشەی نەمانی ڕژێمی کردووە, وەك ئەوەی بەعس هەمان ڕژێم نەبێت , ڕۆژانە فڕۆکەکانی ئاسمانی تارانیان کردبوو بە شوێنی تەراتێنی خۆیان , پێشتر شاری سەردەشتیان لەو دیو سنوورەوە دایە بەر چەکی کیمیاوی , کاك محەمەدی حاجی مەحمود ئاوا باسی ئەم ڕوداوە دەکات : ***تەیارە لە سەعات 2 ی پاش نیوەڕۆ چەند جارێك لە هەڵەبجەی دابوو لە دوای نوێژی نیوەڕۆ مامۆستا مەلا عەلی داوای لە خەڵکی هەڵەبجە کردبوو دوای نوێژ نەڕۆن قسەیان بۆ دەکات لە کاتی قسەکردندا تەیارە لێی دان و خەڵکێکی زۆری کوشت پێش ئەوە خەڵك دەیەویست لە شار دەربچێت بەڵام یەکێتی نیشتمانی ڕێگای لە چوونە دەرەوەی خەڵکەکە گرتبوو نەك ئیجباری بێ بە موکەبەرە پێی وتبون و داوای لێ کردبون هەر کەس لە ماڵی خۆی بێت ڕژێمی عێراقی نەماوە لە ناوچەکە و کەس نەترسێت زۆر لە خەڵکی لە دەرەوەی شار گەڕابوەوە ناو شار کە دەبوو داوا لە خەڵکی بکرێت شار چۆڵ بکات , لە سەعات 2 ی پاش نیوەڕۆوە قەسفی گەرمی لەسەر بوو هەندێك خەڵکی هەڵەبجە بەرەو عەنەب و سازان و عەبابەیلێ دەرچوبون بەڵام بە زۆری تەیارەکان لەناو شاری ئەدا بۆ ئەوەی خەڵکەکە لەشار دەرنەچن و بۆ ئەوەی بە کیمیاوی لێیان بدات دوای ئەوە خەڵك هەمووی خۆی لەژێر زەمین و ماڵەکان شاردبوەوە لە سەعات 3,30پاش نیوەڕۆ ڕژێم 7 تەیارەی جۆری سیخۆی ڕوسی کە هەندێك کەس وایان دەووت 35 .***

مەجلسی ئەعلای ئیسلامی عێراق و ئێرانییەکانیش , ڕێگر بوونە لە دەرچوونی خەڵك لە شار بۆ خۆ ڕزگارکردنیان لە پەلامار و هێرشی ڕژێم , وەك ئەوەی دانیشتوانی شار دیلی جەنگی ئەوان بن , ئەو هەموو هێزە ڕەنگاو ڕەنگە , بەشێوەی جۆراوجۆر پێش بە دەرچوونی ئەو خەڵکە بگرن , بێشك باڵندەش ناتوانێت خۆی لەو هەموو ئابلوقەیە ڕزگار بکات ؟؟ : *ئێران و هێزەکانی مەجلس ئەعلا یا فەیلقی*

بەدر بە تایبەتی جیاوازی ڕەفتاریان لەگەڵ جەیشی عێراق نەبوو بە ئاشكرا بوو شەڕیان بە پارتی و یەكێتی و سۆسیالست دەفرۆشت و دەهاتنە ناو مەقەڕەكانمان ئەگەر جاشێك یا سەربازێكی عێراقی لە مەقەڕی لایەنە كوردیەكان خۆی شاردبێتەوە ئەوان دەهاتن بۆیان و دەیان برد 36.

((لە سەعات 1,5 ی شەو 15-16-3-1988 هەواڵمان بۆ هات لە پشتی سەربازگەی دەڵەمەڕی پشتی هەڵەبجە , هێزێكی سوپای ((9ی بدر)) سەر بە ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی عێراق بوون و لە گەڵ هێزەكانی سوپای پاسدارانی ئێراندا لەو شەڕەدا بەشدار بوون , ڕێگایان لەو خەڵك و ماڵانە گرتبوو كە بەرەو دێهاتەكانی ((ڕێشاو بۆین)) ی سەر سنوور كەوتبوونە ڕێ و لە شار دەرئەچوون 37.

شەهید شەوكەتی حاجی مشیر , سەبارەت بە ڕۆڵی ئێران لە ڕێگەگرتن لە دەرچوونی جەماوەر , هەمان هەڵوێستی هەبووە , بەوەی ڕێگری كردووە و نواندووە لە بەردەم خۆ دەربازكردنی خەڵك لە شار : **لە چەند شوێنێكی ترەوە كە خەڵك ڕۆیشتبوون هێزی ئێرانیان دیبوو بەو شێوەیە ڕێگەیان لێ بەستبوون و نەیان هێشتبوو بڕۆن بەشێك لە خەڵكەكە گەڕابونەوە بۆ ناو شار یان لە دەوروبەر بڵاوەیان كردبوو 38 .**

هەرچی سابیر كۆكۆییە بەم شێوەیە ئاماژە بە ڕێگرییەكان دەكات لەبەردەم دەربازبوونی خەڵك , بەڵام لەبەر ئەوەی ئەم هەموو ڕەخنەكانی تەنها ئاراستەی كۆنە حزبەكەی خۆی دەكاتەوە , بۆیە لوجیك لە دەستە دات : كۆمەڵانی شاری هەڵەبجە لە ڕۆژی **13_14_15_3_1988 هەوڵیان دابوو شارەكەیان چۆڵ بكەن لە ترسی نیازی گڵاوی بەعسییەكان , بەڵام لە لایەن لێپرسراوانی یەكێتی نیشتمانییەوە ڕێگەیان نەدرابوو شارەكەیان چۆڵ بكەن و بەڵێنیان پێ درابوو كە پارێزگارییان لێ ئەكرێ (ناڵەی پێشمەرگەیەك بۆ مێژوو , بەشی یەكەم , سابیر كۆكۆیی 2001, ل285).**

مەلا كرێكاریش ئاماژە بە ڕێگە گرتن لە دەربازبوونی خەڵك دەكات لە بەشی كۆتایی بابەتەكە دەقەكەی وەك خۆی دەخوێننەوە .

زۆربەی بۆچون و هەڵوێست و بیرو ڕا و ئاماژەپێدانەكان , لەسەر ئەوە كۆك و تەبان , ئێران و بەدر و پێشمەرگە ڕێگرییان دروستكردووە لەبەردەم خۆ دەربازكردنی جەماوەر لە شاری هەڵەبجە , بەم هەڵوێستەشیان زۆرترین ژمارەی هاووڵاتیانیان كردووە بە نێچیری گازی خەردەلی بەعس : **لە هەندێ ڕێگەدا ئێرانییەكان و , لە هەندێ جادەو ڕێگەی دیكەشەوە پێشمەرگە پێشیان لە خەڵكەكە گرت و , گێڕایاننەوە بۆ نێو شار , لێكدانەوەی سەركردایەتی حیزبەكان ئەوە بوو , شاری**

هەڵەبجەو دەوروبەری وەك نێوچەو پێگەی ڕزگارکراو لە ژێر کۆنترۆڵیاندا ڕابگرن کە خەڵك و ئاوەدانی تێدا بێت 39.

هەرچەندە لە لایەن حکومەتەوە , پێش هەنگاوەکانی تۆڵەکردنەوە ئامادە و سازکرابوو , بەڵام لایەنە سیاسیەکان , خۆیان لە گێلی دابوو و گرنگیان بەو هەنگاوانەی بەعس نادا , وەك ئەوەی هیچ ئەزموونێکی پێشتریان لە گەڵیان نەبووبێت , هەرچەندە بۆ خۆیان دەمامکی کیمیاوی و دەرزی دژە ژەهریان ئامادە کردبوو *: لە لایەن حکومەتەوە فەرمان دەرکرابوو فەرمانبەرەکان شار جێبێڵن* ***40 .***

هێرشە کیمیاوییەکە بۆ سەر دانیشتووانی شار , دوا بەدوای داگیرکردنی هەڵەبجە , گەرماو گەرم ئەنجام نەدرا , تاکو ئەگەری ئەوە بکەین خەڵك هەل و کاتی خۆ دەرباز بوونیان لەبەردەم نەبووە : ***دوای چوار ڕۆژ هەڵەبجە بۆردومان کرا 41 .***

جەماوەری هەڵەبجە , بۆچونیان لەسەر ڕێگە گرتن لە جەماوەر و دەربازبوونیان و پێشبینیکردنی هێرشی کیمیاوی بۆ سەر دانیشتووانی شار لە یەکتری جیایە , ئەندامانی پارتە سیاسیەکان , ئەوانەی لایەنەکەیان تاوانبار کراوە بە ڕێگە گرتن لە جەماوەر , بە پێچەوانەی جەماوەرەوە هەڵوێست دەردەبڕن , ئەوان پێیان وایە , پێشبینی ئەوە نەکراوە هێرشی کیمیاوی بکرێتە سەر شاری هەڵەبجە , وەلێ لە وەڵامدانەوەکانیان باسی ئەوەمان بۆ ناکەن بۆچی ئەو هەموو قیناع و دەرزی دژ بە کیمیاوییەیان لەو کاتەدا پێ بووە : *(کامیلی حاجی عەلی) ئەندامی مەکتەبی سیاسی بزوتنەوەی ئیسلامی پێی سەیرە کاتێک باسی ئەوەی لەگەڵ بکەی کەخەڵک پێش وەختە ئاگایان لەنیازێکی گڵاوی لەو جۆرەی ڕژێمی بەعس بوبێت و بەئەنقەست یان بەهەر هۆیەک شارەکەیان جێ نە هێشتبێت .. ئەو ناتوانێت باوەڕ بەوە بهێنێت و دڵنیاشە ئەگەر خەڵکی هەڵەبجە بچوکترین زانیارییان لەوبارەیەوە هەبوایە ، بێگومان نەدەمانەوە.*

)ئیبراهیم هەورامانی) بەڕێوەبەری مینۆمێنتی هەڵەبجەی شەهید ، هاوڕای بەرپرسەکەی مەکتەبی سیاسی بزوتنەوەی ئیسلامییەو دەڵێت بەهیچ شێوەیەک خەڵکی هەڵەبجە ئاگای لەوە نەبووە کە ڕژێمی دڕندەی بەعس نیازی کیمیابارانکردنی هەیەو لەوکاتەدا شارەکەش لەژێر کۆنترۆڵی هێزی پێشمەرگەی کوردستانیدا بووە .

بەڵام بەلای مامۆستا (همایۆن صاحب)ەوە ناکرێت بگوترێت کەهەڵەبجەییەکان پێشوەختە ئاگایان لەنیازی ڕژێم نەبووەو ئەو دەڵێت پێش وەخت من ئاگام لێبوو کەدەیان ووت کیمیاوی ئەوەشێنێ نەک وەشێنراوە وەپێشبینی دەکرا ، بەڵام خۆشحاڵی باڵە سیاسیەکانی کوردستان و ئەو ئازادییە چەند کاتژمێرییەی شارەکەو ئامادەگی سوپای پاسداران و ئەو شایعەو دەنگوباسانەش کە بڵاودەکرانەوە ، تەئسیری لەسەر دواڕای خەڵکەکە هەبوو وەخەڵکی واسەریان لێشێوابوونەیان دەزانی چی بکەن .

)شەفیع حەمەخان)یش ئەوە تەئکید دەکاتەوە کەخەڵک زانیارییان لەسەر ئەوە هەبووەو لایەنێکی سیاسی کوردی کەلە شارەکەدا بووە ، لەرێگەی راگەیاندن وبڵاوکردنەوەی دیعایەی جۆراوجۆرەوە خەڵکەکەیان لە راکردن وخۆ دەربازکردن سارد کردووەتەوە . شەفیع ئامادەنییە ناوی هیچ لایەنێک و کەسایەتییەک دەست نیشان بکات ، بەڵام لەوە بێگومانە کە بەشێکی هەڵەبجەییەکان شتێکیان لەبارەی کیمیاوی بارانەوە پێش وەختە زانیوە . م.همایۆن) دەڵێت : هەندێک لەخەڵکی خۆیان پێچایەوەو بەنیازی دەرچوون لەشار سواری ئۆتۆمبیل بوونە ، بەڵام کاتێک هەرلەناو شارەکەدا گوێیان لەدەنگی تەپڵ و تەقەی خۆشی بووە ، پەشیوان بونەتەوەو گەراونەتەوە بۆ ناو شار ، هەرچەندە ئەم رایەی (همایۆن) بەڵگەنامەیەک یان دیکۆمێنتێک نییە تاوەکو بەهێزی بکات و لایەنێک یان سەرکردەیەک تاوانبار بکات ..بەڵام) همایۆن) هەڵەی بەرەی کوردستانی لەوەدا بینییەوە ، لەو سەروەختەدا بەیاننامەیەکی دەرنەکردووە تا بە خەڵک رابگەیەنن کەچی بکەن و چی لەئارادا هەیە .. بەرای ئەو ، بونی بەیاننامەیەکی لەو جۆرەی بەرەی کوردستانی کاریگەری ئیجابی باشی دەبوو... خاڵە (محەممەد)ی تەمەن 58ساڵەش بۆخۆی یەکێک بووە لەوانەی کە ئەودەنگۆیەی بیستبوو ، بەڵام وەک خۆی دەڵێت **پێیان وابووە کەدیعایە بێت و چونە دەرەوەی رەتکردووەتەوە** 42 .

بەڵام نامەکەی مامۆستا مەلا عوسمان عەبدوالعەزیز لە بەشی کۆتایی بابەتەکە تەواو پێچەوانەی وتەکانی کاك کامیلە , ئیتر ئەم دوالیزمە لە سیاسەتی بزووتنەوە لە پای چی ؟ , نازانم گاڵتەیان بە زاکیرەی گەل دێت , یان ئەو نامەیە هەڵبەستراوە ؟ .

کەسانی دی راشکاوانەتر و ئازایانەتر , لەوانەی لە سەرەوە لێدوانیان داوە سەبارەت بەم دۆزە , هەڵوێست دەردەبڕێت , رونتر قسەی خۆیان دەکەن و راشکاوانەتر هۆکارەکان دیاری دەکەن : ***بە داخەوە پێشمەرگەکانی ینك – پدك– حسك– و ئیسلامی رێگەیان نادەن (مەبەست خەڵکە) بەرەو شار دەیان گێرنەوە . هەندێکیشیان سوکایەتی یان پێ دەکرێت و تەقەیان بەسەردا دەکرێت 43 .***

دکتۆر فایەق گوڵپی لەمەش زیاتر دەڕوات و دەڵێت : ***شکاتم هەیە لەوەی چوار کەسی پلەیەکم بەهۆی پێشمەرگەوە شەهید بوون، چونکە لەکاتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا کەسوکارەکەم ویستبوویان رابکەنە دەرەوەی شار، بەڵام پێشمەرگە رێیان لێ گرتبوون، شکاتم هەیە لەو پێشمەرگانەی کاتی کیمیابارانەکە بانکی سەرەکی هەڵەبجەیان تاڵان کرد، شکاتم هەیە لەوەی***

بازرگانی بە هەڵەبجەوە دەکرێو چەندین دەزگای دزی زانستی بەناوی هەڵەبجەوە کراوەتەوەو پارەی خەڵکی هەڵەبجە دەخۆن 44 .

با بزانیین هێزە سیاسییەکان , ئەوانەی لێرەو لەوێ بەشێوەی جۆراوجۆر , یان ڕێگر بوونە لە دەرباز بوونی خەڵك , یاخود ساردیانیان کردۆتەوە لە دەرچوونیان لە شار , چۆن خۆیان ئامادە کردووە , بەرامبەر بە پەرچەکردارو کاردانەوەی هێرشی کیمیاوی عێراق بۆ سەریان : ئێمە *4000 دەرزی ئەترۆپینمان وەرگرتبوو لەگەڵ قیناع و هەموو پێویستییەکانی ....45 .*

شەهید شەوکەت لە هاووڵاتیان زیاتر دەڕوات و باسی ئەزموونەکانی خۆیان دەکات لەگەڵ بەعس , لای مسۆگەر بووە هێرشی کیمیاوی دەکرێتە سەر شار , کەچی وەك دەبینین ترس یان بەرژەوەندی کەسی وا دەکات ئەمڕۆ ئەو بەڕێزانە نەتوانن قسەی دڵی خۆیان ڕاستگۆیانە بکەن : ***ئێمە وەك ئەوەی لە شەڕەکانی پێشوودا ئەزموونمان هەبوو لە سوپای عێراق کە لە شەڕدا هەموو جۆرە چەکێك بەکاردێنێ بۆیە ((جل و بەرگی دژی کیمیاوی + ماسك دژی گاز + درمان و ئەمپوول))ی دژی گازمان لە ئێرانیەکان وەرگرت بۆ هێزەکانمان بە زیادیشەوە . وە مەشقمان بە هێزەکانمان کرد لەسەر چۆنیەتی بەکارهێنانی لەکاتی پێویست دا . جگە لە بەشی هێزەکان چەند جارێك داوامان لە ئێرانیەکان کرد کە ماسك و دەرمانی دژی کیمیاوی بەشی زۆربەی هاووڵاتیانی ناوچەکەش ئامادە بکەن و بیهێنن هەرچەندە ئێرانی یەکان ئەم داوایەیان زۆر لاقورس بوو چونکە ئەیان ووت ناتوانین بەشی هەموو خەڵك ماسك و جلی دژی کیمیاوی ئامادە بکەن چونکە زۆرە و زۆریش ئەکەوێت بەڵام ئێمە هەر داوامان ئەکرد و پێمان دائەگرت چونکە مەترسیمان هەبو لە ڕژێمی عێراق کە لە ڕابردوودا لە دۆڵی جافەتی چەکی کیمیاوی بەکار هێنابوو دژی خەڵکی ناوچەو دێهاتەکانی 46 .***

خەڵك بە دەست تاڵی خرایە بەردەم ڕەحمەتی تاقیکردنەوەی چەکی کیمیاوی بەعسەوە , بە چەکی ئەتۆمی هەژاران ((خەردەل)) قەلاچۆکران , هەزاران چیرۆکی تایتانیك لەو ڕۆژەدا خولقا , لێ کەس نییە ئەمڕۆ لە گۆڕەکانیان دەریان کات و بیانوسێتەوە : ***لە ژووریماڵەکانی سەرووی هەڵەبجەوە کچ و کوڕێکی زۆر گەنجی جوانمانبینی سەریان نابوو بە یەکەوە , دیاربوو گاز لێی دابوون , جل و بەرگی پاك و ئارایشی جوانیان هەبوو , سەرنجیان ڕاکێشاین بڕۆینە لایان دابەزین , لە حاڵمان پرسین دیاربوو بووك و زاوای شەوی پێش کیمیابارانەکە بوون , هەر بە جلی بووك و زاوایانەوە بوو , گاز لێی دابوون ئێمەش تەنها یەك دەرزیمان پێ بوو , تیا ماین لە کامیان بدەین , کە لێمان پرسین ئەم دەرزییەمان پێ یە لە کامتان بدەین, هەر یەکە ئەیوت لەوی تر بدە 47 .***

لەو شەڕەدا سەرباری تالان و بڕۆی سەروەت و سامان و ماڵی دانیشتووانی شاری هەڵەبجە , کاری دزێوی وا ئەنجامدرا , هیچ یاداوەرییەك ناتوانێت لە بیری بکات و هیچ قەڵەمێك ناتوانێت وەك خۆی وێنای بکات و

بینوسێتەوە : دەست درێژی بۆ سەر کچە شەهیدەکان و دزینی بازنگی دەستیان – پاسداران – 48 .

ئەوە نییە تەنها پاسداران , تاوانبار بن , بەرامبەر بە ئەنجامدانی ئەو شێوە تاوانە دزێوانە , بگرە شەریکە بەشەکەشیان کە پێشمەرگەیە , لە شەڕی هەڵەبجەدا , لە تۆمەتبارکردن پشکی شێرییان بەر دەکەوێت و بارتەقای ئەوان بەشی خۆیان دەدورنەوە : ***ڕوتکردنەوەو بڕینی دەستی کچان و ژنانی شەهید بوو , لە بلەقەوی و بناوێڵە و عەنەب لە لایەن هەندێ پێشمەرگەی ئەو لایەنانەوە 49.***

لەو شەڕە چارەنووسی پیاوانی بەعس وەك ئێستا , هەر ئازاد بوون و لێ نەپرسینەوە بوو , بۆیە دەبوایا لەو کاتەوەوە بمان زانیایە خوییەك گرترا بەشیری قەت تەرك ناکرێت بە **پیری : مولازم خالید مودیری ئەمنی هەڵەبجەیان دەرکرد , سەدەها سیخوڕی تریان دەرکرد 50 .**

کاك نەوشیروان هیچ کام لە بۆردومانکردن و ڕێگە گرتن لە دەربازبوونی خەڵك و تالآن و بڕۆو بڕینەوەی دەستی کچان لە لایەن ئێرانەوە بە کاری خراپ نابینێت , بەپێچەوانەی هەموو ئەوانەوە, کارەکانی ئێران بەرامبەر بە جەماوەری هەڵەبجە بەرز دەنرخێنێت , لێ ئێران هەرچی کردبێت بۆ بریندارەکان , بۆ وێنەگرتنی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن , نەیتوانیووە ئەو مناڵە زیندوبکاتەوە کە پێش هێرشە کیمیاوییەکە ویستوییەتی خۆی دەرباز بکات , پاسدار بە قۆناغە ژێسێ گەڕاندویانەتەوە بۆ ناو مەرگ و لە سوکنایەکدا گیانیان لە دەست داوە , ئەو شەهید و بریندارانەی بە نەرمە غار و بەرانپیل و کۆڵەوە بە لێدان گەڕێنرانەوە ناو شار , لە ژێر زەمینی ماڵەکاندا بە کۆمەڵ بە دەست لەملی یەکترەوە سەریان نایەوە , لەم بارەیەوە ئاماژە بکەن بزانن بەڕێزی چی دەنووسێت : ***ئەگەر ئێران بە زویی فریای دانیشتوانی قەزای هەڵەبجە نەکەوتایە , ئەگەر دانیشتوانی ناوچەکە هەموشیان نەمردنایە لەوانە بو ژمارەی کوژراو و بریندار چەند قات لەوە زیاتر بوایە کە هەبو , ئێران سەدان ئۆتۆمۆبێل و هالیکۆپتەری بۆ گوێزانەوەی بریندار و ساخ تەرخان کرد و , بە زوییەکی زو هەموو دانیشتوانی ناوچەکەی گوێزایەوە دیوی ئێران , بێگومان ئەمە کارێکی ئینسانی بو کە نابێ کورد لە بیری بچێتەوە 51 .***

کەچی شەهیدی فەرماندە کاك عەبدوالڕەحمان قاسملو بە پێچەوانەی ئەمەوە , ئێران لە پاڵ عێراق تاوانبار دەکات لە ئەنجامدانی کیمیا بارانەکە ***" کل العرب لە تێتری دیمانەکە نوسیبوی" د.قاسملو دەڵی عێراق چەکی بەکار نەهێناوە " , بەلآم لە خوارەوە نووسیبووی کە " قاسملو دەڵێ هەم عێراق و هەم ئێران لە هەڵەبجە چەکی کیمیاییان بەکار هێناوە (دیدار لەگەڵ عەبدوڵای حەسەن زادە – ئاوێنە 18-7-2006 ,ژمارە 28) .***

کاتێك بەڕێز قاسملو تیرۆر دەکرێت لە لایەن کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە , بە داواکاری کۆماری ئیسلامی ئێران چەندین پارتی سیاسی کوردستانی (پدك , ینك , سۆسیالست ,....)

بەياننامە دەرەكەن و بەعس تاوانبار دەكەن بە تيرۆركردنى شەهيد قاسملو , مام جەلال لەوبارەيەوە گوتارێكيش دەدات .

كەواتە وەك دەبينين سياسييەكان بەپێى پەيوەندييەكان و بەرژەوەندييەكان لێدوان دەدەن و هەڵوێست دەرەبڕن , بۆيە بەرامبەر بە يەك كارەسات بۆچون و هەڵوێست و گوزارشتى جيا لە يەكتر دەبينيين , ئەگەر دواليزمييەكانيان بدۆزينەوە ئايا ئەمە نامەسئوليەتە , يان سياسەتى كوردى بۆخۆى بە شێوەى سروشتى هەر هەروايە ؟ .

ديرۆكى تالآنكردنى بانكەكەى هەڵەبجە

كارەساتى هەڵەبجە هەر ئەوە نييە نغرۆ بوونى شار و ڕوى درندەيى ڕژێمى بەعس دەربخات , ئەوانەى قازانجيان بينيوە لە ڕوخانى سەدام بێن لەوێ لەسەر مۆنمێنت و كەلاوەكانى نەعلەتى بكەن و شەرعييەت بە جەنگەكانيان بدەن .

چيرۆكى تالآنكردنى بانكەكەى هەڵەبجە , تاكو دنيا دنيايە , مرۆڤێكى كورد بە زيندويى لەسەر ئەم زەوييە هەناسە بدات , لە پاڵ وێنەكەى عومەر خاوەر , دەربڕى مەزڵوميەتى خەڵكى ئەم شارەيە , بووە بە سومبولى تالآن و برۆى شار , هەروەك چۆن عومەر خاوەر بووە بە سومبولى 5000 شەهيد . كارەساتى هەڵەبجە پڕە لە چيرۆكى سەير و سەمەرە , جيهانى غەريب , ناشرينى بێ وێنە . ناشرينيەكانى ئەو كات , بە دەسەلآت و هێزو دەوڵەمەندى ئەمڕۆ ناشاردرێتەوە و جوان ناكرێت , بە زەبروزەنگيش پرسيارەكان خەفە ناكرێت , هەر دەبێت لاپەڕەكانى هەڵبدرێتەوە بۆ ئەوەى وەك خۆى چۆن بووە بچێتە مێژوەوە .

ئەوەندەی لە شەڕی هەڵبجە گرنگی بە پاراستنی بانکی شار و پارەی ناو قاسەکەی درا لە لایەن فەرماندە سەربازییەکانی پێشمەرگەوە , نیوو ئەوەندە گرنگی بە سەلامەتی خەڵکی شار بدرایا , ئەوە ژمارەیەکی زۆر کەمتر لەوەی ئێستا هەیە قوربانی دەدرا , ئەوانەی ئێستا من دەیانڵێم , وتەی من نین , بەڵکە وتەی خودی فەرماندەکانی هێرشەکانن بۆ سەر شاری هەڵبجە , وەك دەبینیین لە ناخۆشترین هەل و مەرجی سەربازیدا , لەسەردەمی مەرگی بە کۆمەڵی گەلدا , فەرماندەکان هەموو بیر و هۆشیان لای دەسکەوتە و ژیانی چەندین هاوڕێی خۆیان دەخەنە مەترسییەوە لە پێناو پاراستنی پارووی چەوری ناو قاسەکە : *ئێوارەی یەکەمی گرتنی هەڵەبجە , یەکێك لەو شوێنانەی بایەخی زۆرمان پێ دا ((بانقی))* **هەڵبجە بوو 52 .**

لە کاتێکدا هەڵەبجە بۆنی سێوو سیرە بۆگەنی خەردەل دای گرتبوو , قوربانیان بە لۆری تەرمەکانیان بار دەکرا و بە کۆمەڵ دەنێژران بە بەرچاوی کامیراکانی جیهانەوە , عومەر خاوەر خەوی ئەبەدی بە ڕزگارکردنی کوڕە تاقانەکەیەوە دەبینی , مردن بە موو لە هەمووانەوە دوور بوو , کەس باوەڕی بە چاوی خۆی ناکرد , لەو شەوە چارەنووس سازەدا فەرماندەی گشتی ڕزگارکردنی هەڵەبجە خەوی پەمبەیی بە ڕزگارکردنی قاسەکەوە دەبینی : ***بۆ شەوی 16-17-3-1988 چەند بە ئامێری مۆکی تۆکی هەوڵم دا تاوەکو ((کاك مەجیدی حاجی علی)) م پەیدا کرد و لێم پرسی کێ لای بانقەکەیە ئایا ئێوە ئێستا لە کوێن , وەڵامی دامەوە ئێمە وە هەموو پێشمەرگەکان لە شار نەماوین و کەس خۆی لەناو شاردا ناگرێت لە ترسی کیمیاباران , کەس خۆی نادا بە کوشت بۆ پاسەوانی کردنی بانق . ووتی خەمت نەبێ نەك هەر ئێمە هیچ کەس لەو گەڕەکەدا نەماوە لە ترسی کیمیاوی , بۆ ڕۆژی 18-3-1988 تۆزێك بارودۆخەکە هێور بوویەوەو بۆردومانی ناو شار کزبوو , دوبارە داوام لە((کاك مەجید حاجی علی)) کرد کە بە خۆی پێشمەرگەکانی بڕۆنەوە ناو شار بۆ پاراستنی بانقەکە کە تا بزانیین چی لێ بکەین هەر بەو شێوەیە بە هەزار حاڵ توانیمان پێشمەرگەکانی ڕازی بکەین بڕۆنەوە ناو شار ئاگایان لە بانقەکە بێت هەرچەندە هەموو ئەیان ووت ((کاك شەوکەت)) پێشمەرگە ناتوانێ لەناو شاردا بمێنێ , هەندێکیان برینداربووبوون ڕۆیشتبونەوە بەرەو وولاتی خۆیان لە دیوی ئێرانەوە , ئەوەشی کە ماوە خۆیان ناخەنە بەر مەترسی مردن لەبەر قاصەیەك کە نازانرێ چی تێدایە53 .***

تەنها بە نیگابانیکردن لەسەر پاراستنی قاسەکە نەوەستان , بەڵکە کۆمەڵێك پێشمەرگەی بێچارە , جەستەی خۆیان خستە بەر مەترسی بڕیاری چاوچنۆکانەی فەرماندەکانیان , لەو ڕۆژانەدا نەك تەنها مرۆڤ , بگرە بەرد و شاخ زەوییش خۆی لەبەردەم شوێنەواری ژەهر بارانەکە ناگرت , کەچی نیگابانی و پاراستنی بانکەکە بەردەوام بوو بە چرکەش لێی جیانابنەوە , ئەگەر هەموو خەڵکی هەڵەبجە گیانەڵایان بدایا بۆ تۆزێك داوو دەرمان , ڕزگارکەرانی شار گوێیان لێیان نەبوو وەك بینیمان و خوێندمانەوە لە زمانی خۆیانەوە , مێش نابوو بە میوانیان , بەڵام بۆ شکاندنی قاسەکەو پاراستنی دەستکەوتەکان ناوی

له هەولّی بێوچاندا بوون و بە دوای حەتمییەتەوە بوون بۆی , ولاّتان دەگەڕان بۆ پەیداکردنی ئامێر و دەزگایەك تا نێچیرەكەیان بۆ ئازاد بكات و دەرگاكەیان بۆ بكاتەوە .

هێشتا تارمایی كیمیاوییەكە بە تەواوەتی نەنیشتبوەوە , تەرمی قوربانیان له گۆڕە بە كۆمەڵەكان نەنرابوون , بەرپرسانی پێشمەرگە بۆ پاوە دەچن بۆ هێنانی كۆسرە تا قاسەكەی پێ بشكێنن , بۆ ئەوەی دەستیان بە دەسكەوتەكانی ناوی بگات و غەنیمەكەی ناوی حەلاڵ بكەن : *بۆ ئەم مەبەستە ((كاك حامید و مامۆستا صالح)) ڕۆیشتن بۆ پاوە لەوێ ((دینەمۆو كۆسرەكەیان هێنا)) چونكە له هەڵەبجە كارەبا نەمابوو بەهۆی بوردومانەكەوە . ڕۆیشتبوون زۆر هەوڵیان دابوو بۆ بڕینەوەی قاصەكە بەلاّم بێ سوود بوو هیچی لێ نەبڕی بوییەوە چونكە پۆلایەكی زۆر قایم بوو . بۆ ڕۆژی **19-3 هاتنەوە لام ووتیان هیچ سوودی نی یە و ناكرێتەوە 54 .***

له 16-3 بە دواوە شار بۆتە وێرانە , نغرۆ بووە بەسەر یەكدا , بەلاّم بەرپرسان بە بست له قاسەكە دوورناكەونەوە , لەو كاتەی هەزاران كەس له خەڵكی هەڵەبجە كوێر دەبن , ئەمان نیگابانی چڕتر دەكەنەوە لەسەر قاسەكە , چاوەكانیان زەقتر دەكەنەوە بۆ پاراستنی . له كاتێكدا سەدان منداڵ بەبێ سەرپەرشتیار دەمێننەوە له پەناگەو ناو شیوو دۆڵەكان خۆیان گرمۆڵە دەكەن و له برسان فرمێسكەكانیان دەخۆنەوە , هەزارانیان بەدەم سوتانەوە خۆزگەیان بە مەرگ دەخواست , كەچی ڕزگاركەرانی هەڵەبجە , دەورو پشتی قاسەكە چۆڵ ناكەن له پێناو گەیشتن دەسكەوتەكەی ناوی , پەلەیانە زوو بیشكێنن و پارەكەی ناوی فریای ئەوخەڵكە بخەن و گەرمیان بكەنەوە , كە لەو دیوو سنوورەوە له برسان و له سەرما یەك له دوای یەك بەدەم ئازارەوە سەر دەنێنەوە !! , ئەمەیە درۆزنی و دوڕویی سیاسەت , كەچی له ناكاودا زرمەی ناخۆشتر له كیمیابارانكردنی هەڵەبجە دەبیستن , خەونەكانیان دەبێت بە سەراب , هەرچەندە جەماوەر ئەوەندە درۆی بۆ كراوە باوەڕی بەم سیناریۆیەی خوارەوە نییە : *شەوی **21-22-3-1988 له كاتێكدا من و مامۆستا صالح قادر و كاك حامیدی حاج خالید و كاك قادر كۆكۆیی لەگەڵ كۆمەڵێكی تر له لێپرسراوەكانی ((ی ن ك)) له عەبابەیلێ بووین سەعات ((10)) شەو گوێمان له تەقینەوەیەكی گەورە بوو له ناو شاری هەڵەبجەدا55 .***

كە ئەم هەواڵە جەرگبڕە ناخۆشە دەبیستن , بێشك بەلایانەوە له بۆردومانكردنی شاری هەڵەبجە جەرگبڕتربوو , ئێشی له كەوتنی 5000 تەرمی شار گەورەتر بوو , بۆیە بە پەلە خۆیان دەگەیەننە بانقەكە , كەچی بە وتەی خۆیان بەبێ ئومێدی دەگەڕێنەوە , هەرچەندە بەشێكی زۆر له خەڵكی هەڵەبجە گومانیان له ڕاستی ئەم وتەیە هەیە : *هەر شەو سەعات **((12)) كاك حامیدی حاجی خالید و مامۆستا صالح كە ئەو هەواڵەیان بیست یەكسەر ڕۆیشتین بۆ هەلەبجە , سەردانی بانقەكەیان كردبوو كە دیبوویان بە تەواوی دیوارەكانی ڕووخاون و ((قاصەكەی)) تەقی بوویەوە ... 56 .***

((سەر له بەیانی من و مامۆستا صالح ڕۆیشتین بۆ هەڵەبجە و سەردانی لای بانقەكەمان كرد هیچ پاسەوانێكی لێ نی یەو قاصە و بیناكە هەموی تەقێنراوەتەوە له ناو بەرد و ئاسن و

دیواره ڕوخاوەکانیدا تەنها دوو نیوە تورەکەی بچووك پارەی ئاسنمان دۆزییەوە لە ((10 فلس +25 فلس +50 فلس+100 فلس+250 فلس)) کە هەمووی نەی ئەکردە شەش هەزار دینار . سەیر لەوەدابوو کە هەموو ماندووبووین تەنها یەك لەت دیناری کاغەز یان 10 دیناری یان 25 دیناریمان نەدۆزییەوە کە بیسەلمێنێ کە قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە , ئەگەر چەند نموونەیەکمان دەست کەوتایە دەرئەکەوت قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە 57 .

دوای تەقاندنەوەی قاسەکەش لە خوێنی بە ناهەق ڕشاوی پارەکەی ناوی خۆش نابن و لێپرسینەوەی لەسەر دەکەن , کەچی خوێنی **5000 هاوولاتی کەس نییە لێی بپرسێتەوە و تەرمەکانی بژمێرێت و خاوەنداریەتیان لێ بکات , جگە لە وێنەکانیان نەبێت , تا ئێستاش نە ژمێردراون , کورد یەکەم گەلە ژمارەی قوربانیانی خۆی نازانێت** : پێش نیوەڕۆی ***23-3-1988 لەوێ کۆبوینەوە کە لێپرسراوی یەکەمی حیزبەکان هاتبوون لە ناوچەکەدا , چونکە کۆبونەوەکە لەسەر داوای من بوو , لە پێشدا من قسەم کرد پێم ووتن تەقینەوەی ئەم بانقە نابێت هەروا بە ئاسانی بڕوات بە تایبەت ئێمە وەك ((ی ن ك)) لێپرسراوی یەکەم بووین لە سەرەتای شەڕدا کە شاری هەڵەبجە گیراوە 58 .***

گرنگ نییە بانکەکە و پارەکەی ناوی کەوتبێتە دەست کێ , کە زۆر ڕیوایەت و چیرۆکی جۆراوجۆری لەسەر دەگێڕنەوە, گرنگ ئەوەیە ئەوەی دزیوییەتی بەشێك بووە لە هێزی بەناو ڕزگارکەری هەڵەبجە " سەری هەڵەبجەییەکان بۆ بەعس ماڵەکەشیان بۆ هێرشبەران " .

ئەوەی جێگای سەرنجە بۆ ئێمە , ئەوەندەی گرنگی بە بانکەکەی هەڵەبجە دراوە , هەزاریەکی ئەوەندە گرنگی بە چارەنووسی خاوەند پارەی ناو بانقەکە نەدراوە ! , دیارە بۆ ئەوەی ببن بە خاوەندی شەرعی پارەی بانقەکە تاکە ڕێگا ئەوەیە لە خاوەنەکەی ڕزگاریان بێت .

بینیمان هەڵەبجەییەکان پێکەوە بۆ مەرگ بردراون , شەریش لەسەر میراتەکانیان سازکراوە , هەموو کات شەڕ بۆ دەسکەوتی شوێنەکانە نەك خەڵکەکەی .

چارەنوسی پێشمەرگەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵات

شەڕی هەڵەبجە تەنها هیرۆشیمای سەردەمی لێوە لە دایك نەبوو , بەڵکە دەیان کارەساتی دیکەشی لەگەڵ خۆیدا خولقاند , چەندین دۆزەخۆکەی بچوکتر و هەزاران مەینەتی گەورەتری بەرهەم هێنا , بۆیە شوێنەوارەکانی بۆ چەندین نەوەی دیکە لەسەرمان دەمێنێتەوە , تاکو منەی زیاتری بکەیت , گریان و ئێشی زیاتری لێ بەرهەم دەهێنیت , هەرچەندە هەڵەبجە وەك ئێستا دەیبینین لەسەر کەلاوەو زەوی سوتاوی خۆی درووست بوەوە , بەڵام شوێنەوارەکانی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ گەورەتر دەبێت , ڕۆژ بەڕۆژ

کەلاوەکانی گەورەتر و برینەکانی قولتر دەبێتەوە , یەکێك لەو کارەساتانەی لە ئاکامی شەڕی هەڵەبجەوە بەدی هات , ئەو تێسرەواندنە بوو لە پێشمەرگەکانی کوردستانی خۆرهەڵات (کۆمەڵە – دیموکرات) کەوت , لە جەرگەیدا سەرباری ئەوەی بنکەو بارەگاکانیان لە دەست داو ناوچە ڕزگارکراوەکانیان داگیرکرایەوە و بوونە ئاوارە , هاوکات زیاتر لە72 پێشمەرگەی قارەمانی کۆمەڵە لە گوردانی شوان , لە ئازاترین پێشمەرگەکانیی کورد بوونە قۆچی قوربانی ئەو شەڕەماڵوێرانکەرە .

هەرچەندە ینك لە ئاستی بەرزدا پەیوەندی بەو لایەنانەوە زۆر گەرم و گوڕ بوو , دەکرا لە کەسی نمرە یەکەوە هەردوولا لەو شەڕە ئاگادار بکردرایانەتەوە , نەك لە ئاستی بەرپرسی پلە دوو و سێی تیپەکان , تەنانەت خەڵك , تاکو لایەنی بەرامبەر باوەڕ بە هەواڵەکە بکەن : *نەدەکرا ڕاستەوخۆ بەرنامەکەی خۆمانیان پێ بڵێین , لەبەر پاراستنی نهێنی چالاکی یەکەو ئاشکرا نەبوونی . دیاربوو زۆریان پێ ووتبون بەڵام لایەنی دیموکرات گاڵتەیان بە هەواڵەکە ووتبویان پڕوپاگەندەی کۆماری ئیسلامی ئێرانە بۆ چەواشە کرنی ئێمە , لە ڕاستیدا لەم لاشەوە چونکە هێز کۆکردنەوەکانی ئێمەو ئێرانیش ئەوەندە بە نهێنی بوو کە بە شەو جموجۆڵمان ئەکرد و بە تایبەتی حکوومەتی ئێران هێزەکانی زۆر بە نهێنی ئەجوڵان بە ئۆتۆمۆبێلی داخراو بە شەو لە ناوچەکانی نێوان ((پاوەو جوانرۆو باینگاندا)) بڵاوەیان پێ کردبوو لە دۆڵ و شیوو ناو دارستانی ناوچەکەدا جێگایان چاك کردبوو , هاتوو چۆشیان لەو ناوچەیە قەدەغە کردبوو 59 .*

نەك تەنها هەواڵەکەیان بە بەرپرسانی پلە دوو و سێی ناوچەکان ناردووە بۆ ئەو پارتە هاوپەیمانانەیان , بگرە وەك دەبینین بە خەڵکانی ڕێبوارا پێشمەرگەی کۆمەڵەیان ئاگادار کردۆتەوە لەو هێرشە گەورەیە , کە ئەویش بۆخۆی گومانی لێدەکرێت ڕاست بێت , یاخود تەنانەت لە باشترین حالەت هەواڵەکەیان پێ گەیشتبێت : ***لە هەمان ڕۆژیشدا نامەیەکیان ناردبوو بە کەسێکی دڵسۆزدا کە بیگەیەنێتە لێپرسراوەکانی کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی ئێران 60 .***

ئەم هەوڵانە لە ڕێگەی تیپی 11 ی هەورامانی ینك ئەوە ئەنجام درا 61 .

بەم شێوەیە وەك دەبینین ژیانی سەدان تێکۆشەری کورد خرایە مەترسییەوە , دواتر بە ڕێکەوت بەشێکیان ڕزگاریان بوو لەو ***کارەساتە : ... کاك شەوکەت و کاك حامید ووتیان ئێران دەزانێ هێزی دیموکرات لەو ناوەیە و ئێستا هەرچی بەسیج و کوردی لای پاوە و جوانرۆ هەیە هێناویانە بۆ ئەوەی بیانناسن و ئەگەر بگیرێن دەبێتە عەیبەیەکی گەورەو ئابڕومان دەچێت ووتیان ئێمە هیچمان پی ناکرێت و مەسئولەکانییان لە عەبابەیلێ لە (2-3) جێگا شاردومانەتەوە , من لە ڕۆژی 21-3-1988 دوای نیوەڕۆ ڕۆیشتمە عەبابەیلێ لە ژێرزەمینێکدا بون هەموویان نزیکەی (25) کەس لە ممەسئولەکانیان لەوێ بوون زۆر وەزعیان خراپ بوو زۆر نارەحەت بوون گلەییان لە کاك شەوکەت و یەکێتی کردکاك شەوکەت پێی***

وتوون هیچ چارەیەك نییە یا شەڕ بکەن تا دەکوژرێن یا تەسلیم بن بە ئێران ئەگەر خێزانەکانیان تەسلیم بێت هیچیان لێ نایات یا بۆیان دەبەنە سەردەشت یەکێتی من کە چووم هەندێك دڵخۆشیم دانەوەو ووتم هەوڵ دەدەم کە هیچ تان تووش نەبێت ووتیان (900) کەسین ووتم با (2) هەزار کەسیش بن لەوانە کاك موزەفەری میتران ئەندامی سەرکردایەتی دیموکراتی ئێران و زۆری کەش بوون کاك کەماڵ دشەیی لە مۆڵە بەگیەکان جیهازێکی بی سیمی هێنا ووتی دکتۆر قاسملو دەیەوێت قسەت لەگەڵ بکات و سوپاست بکات من یەکسەر ئەوەم وەبیر هاتەوە جارێك لای واوان و لە مەقەڕی مەکتەبی سیای دیموکرات دکتۆر قاسملو بە کاك ڕەسوڵ و دکتۆر محمود و برادەرانی ئێمەی وتبوو حمەی حاجی محمود سەربەخۆو لەسەرحیسابی کورد پەیوەندیەکی توند و تۆڵی لەگەڵ ئێران لە سنوری مەریوان دامەزراندوەو برادەرانی ئێمەی ئیحراج کردبوو کاك ڕەسوڵ وتبوی ئێمە خۆمان ئاگادارین لە پەیوەندییەکانییان یەکسەر ئەو قسەیەم وەبیرهاتەوە ووتم کاك کەماڵ سڵاوی لێبکە چونکە جیهازەکان هەموو کۆنترۆڵ بون ووتم ئێمە کوردین و لە هەموو ناخۆشیەك لەگەڵ میلەتی خۆمانین لە هەر جێگایەك هەبێت لەناو ژووەکە هەموویان دەستیان دەکرد بە پشتێنەکەمدا لە ناو عەشائیری ئەو مەعنای ئەوەیە کە ڕجا دەکەین دکتۆر قاسملو بە جیهازەکە هاواری دەکرد دەیوت حیزبی دیموکرات مردن و زیندوبونەوەی بە دەستی کاك محومودی حاجی محمودە ئیتر منیش (2–3) پێشمەرگەی خۆمم نارد مەلا فائیق و چەند کەسێکی تر بە سەیارەکانی خۆمان هەموو مەسئولەکانیان لە گۆمە لار و خورماڵەوە لە بەری هێلان پێ وە و لە ناو هەموو سوپای پاسداران و جەیشی ئێرانەوە گەیاندە مەقەڕەکانی سورێن لە میری سورەوە بۆ شەوی دوایی کاك شەوکەت و کاك حامید هێزەکەی دیموکراتیان گەیاندبووە نزیك خورماڵ لەوێ تەسلیم بە برادەرانی ئێمەیان کردبوو 62 .

ئەگەر پێشمەرگەکانی دیموکرات بەم شێوەیەو بەم ئازارە بە ڕێکەوت ڕزگاریان بوو , ئەوا پێشمەرگەکانی کۆمەڵە لە گوردانی شوان جگە لە 2 **کەسیان , هەموو گیانیان بەختکرد, پێی دەچێت بە کۆتری نامە بەرا هەواڵی هێرشەکەیان پێیان گەیاندبێت , لە کاتێکدا هەردوو سەرکردایەتی (کۆمەڵە– ینك) پەیوەندییەکی مێژویی و گەرم و گوڕییان لەگەڵ یەکدیدا هەبوو , ئەمەیان ئۆباڵەکەی لەملی کێ ؟ .**

ئەو پارتانەی پاسداریان نەهێنا

هەموو لایەن و پارتە سیاسییەکانی کوردستان و ناو بەرەی کوردستانی , چالاکی هاوبەشیان لەگەڵ ئێران ئەنجام نەداوە , هەموو بەشدار نەبوونە لەو گەشتە سیاسییە هەڵەیە , حیزبی شیوعی و پارتی گەل و زەحمەتکێشان و ئاش و پاسۆک وەك ئەو لایەنانەی پاسداریان بە پێش خۆیاندا و کوردستانیان کرد بە بەشێك لەبەر جەنگی عێراق– ئێران , ئاخوڕیان خوار نییە لە بەرامبەر کارەساتەکانی ئەنفال و کیمیاباران , ئەوان بە واژۆیەکیش بێت بەشدار نین لەو هەڵە مێژووییەی کوردی بەرەو سڕینەوەو مەرگە سات برد .

ئەم لایەنانەی لەسەرەوە ناوم هێنان هیچ ڕۆڵێکیان لە واژۆکردنی پرۆتۆکۆڵە هاوبەشەکان و هاندان و جێبەجێکردنی ئەوو تاکتیکە هەڵەیەدا نەبووە , بە تایبەت حشع و بەشێك لە ئاش زۆر دژ بە شەڕی عێراق ئێران بوون , کەچی ئەوانیش بە زیاترەوە وەك ئەنجامدەرانی بە بەرداشی ئەو جەنگە هاوبەشانە سوتان , بەعس بە هیچ شێوەیەك دەستی لێیان نەپاراست , بەدوای تۆڵەکردنەوە لەوانیش دەگەڕا , هێنانی ئێرانی دەکردە بەهانە بۆ کوشت و بڕکردنیان .

یەکێك لەو هێزانەی لەو کاتە , ڕاشکاوانە دروشمی دژایەتی شەڕی ئێران– عێراقی بەرزکردبوەوە پارتی کۆمۆنیستی عێراق بوو , کەچی لە هەموو لایەنەکانی دی زیاتر ڕژێم لەهەوڵی لە ڕەگ دەرهێنانیاندا بوو , لە پەرتووکی جینۆساید ... هاتووە : ***" بە نیازی دوایی پێهێنانی خیانەتکاری دوور درێژی هەردوو تاقمی بارزانی و تاڵەبانی و پارتی کۆمۆنیست , کە چوونەتە ڕیزی دوژمنی داگیرکەری ئێران و پشتگیریی دەکەن بۆ دەسدرێژی کردنە سەر نیشتمانی ئازیز–63 .***

ئەو لایەنانەی کە بەشدار نەبوون لەو شەڕانە , نەك هەر بێخەبەر بوون لە نەخشەکان , بەڵکە خەریك بوو بکرێنە گورگانخواردی ئەو هێرشانەش , لە کارەساتی هەڵەبجە پێشمەرگەکانی حشع ئەگەری ئەوە هەبوو بە دەردی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە بچن : ***بنکەی پێشمەرگەکانی حیزبی شیوعی عێراقی لە گوندی مۆردین , باشوری شاری هەڵەبجە , لە لایەن هێزێکی گەورەی (پاسداران و ینك) وە ئاگادار دەکرێنەوە کە دەبێت بنکەکەیان چۆڵ بکەن , لەو ناوچەیەدا نەمێنن .***

یەکەمجار پێشمەرگەکانی حشع ڕازی نابن و توڕە دەبن . پاسدارەکان هەوڵدەدەن بە پارە فریویان بدەن . دیسان پێشمەرگەکان توڕە دەبن و هەڕەشەی تەقەکردن و پوچەڵ کردنەوەی پیلانەکەیان لێ دەکەن .لێرەدامێزەکەی ینك , دەکەوێتە وتوێژ و ناچار هێزی ناو بنکەی حشع , خۆی دەکات بە دوو بەشەوە و بەرەوشاری هەڵەبجە دەکەوێتە ڕێ 64 .

لە لایەن ڕژێمیشەوە لە سزادانداندا ئەو لایەنانە لە ڕیزی پێشەوە بوون , بۆ لێخۆشبوون لە پێشمەرگە لە سەروبەندی ئەنفالەکان سەری شوعییەکان کرا بە دیاری لێبوردن بۆیان , لە گەرمیان و دەشتی هەولێر و ناوچەی جەباری .... کارەساتی شەهیدکردنی شوعییەکان و بە بارمتەگرتنیان و تەسلیمکردنەوەیان بە تایبەت عەرەبەکانیان کران بە پاداشتی لێبووردنی چەکدارانی لایەنەکانی دی لە لایەن ڕژێمەوە .

بۆ مێژوو چەکدارانی حیزبی شیوعی بە تایبەتی و پارتی گەل و زەحمەتکێشان و ئاش و پاسۆك بە گشتی , لەو زەمەنە سەختەی گەلەکەمان کۆمەڵێك سەربەرزییان بۆ لایەنەکانیان تۆمار کرد :   بەشدارینەکردن نەکردن لە شەڕی هاوبەش لەگەڵ ئێران , ڕێگە نەگرتن لە جەماوەر و هاندانیان بۆ خۆدەربازکردن , نەبەزین و مانەوە لە ناوچەکان و بەرگریکردن لە جەماوەر و ناوچەکان , ئەنجام نەدانی کاری دزێوی دژ بە جەماوەر و لایەنەکان , بەڵکە بۆ خۆیان بوونە قۆچی قوربانی کاری دزێوی چەکدارانی لایەنەکانی دی , چەندین تێکۆشەری وەك د.عادیل و ملازم سەعد و هاوڕێیانیان نامەردانە شەهیدکران یان تەسلیم بە ڕژێم کرانەوە .

ڕێگە گرتن لە خۆڕزگارکردنی لادێنشینەکان

باسکردنی ئەنفال هەمیشە زیندوییەتی تێدایە , هەرچەندە چیرۆك و مێژوو خوێندنەوەی ڕابردووە , لێ دەروازەیەکیشە بۆ گەیشتن بە داهاتوویەکی پڕ لە ئاسایش بۆ گەلەکەمان , بە ئێسکەکان و پەڕۆ ڕزیوەکانی عەرعەر , لە داهاتوودا نەخشەی کوردستان و سنوورەکەی دیاری دەکەین .

ماوەی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەنفال , چەند مانگێکی پڕ لە ئێش و غەمباری بوو , ئەو خەڵکە بەردەوام لە گومانی قولدا بوون بەرامبەر بە چارەنووسی نادیاریان , لە دوای خۆی نەخشەی هەموو شتێکی لە کوردستان گۆڕی . پرۆسەی وێرانکردنی دڵڕەقانەی نیشتمانی کوردستان و کوشت و بڕی بێ بەزەییانەی تاکی کورد بوو , وەرزی نغرۆ کردنی سەرجەم لادێکانی کوردستان بوو لە لافاوی تاواندا , وەرزی لە دایك بوونی شاری مەرگستانی کورد بوو لە بیابانەکانی عەرعەر .

هەموو گەل جگە لە جاش و هاوکارانی ڕژێم کران بە ئامانج , جوگرافیای ناوچەکان بوو ناوی ئەنفالەکان دیاری دەکرد , نەك ناوچەی چالاکی هێزەکانی پێشمەرگەو ئێران و هیچ نەخشەیەکی دی .

ئەوەی بیستوومانە لای پارت و لایەنە کوردییەکان , شۆڕش شەقامی توناوتون و پێچاوپێچ و کاروانی پڕ لە هەورازو نشێوە بۆ گەیشتن بە هەواری سەرکەوتن , بەڵام لە ڕاستیدا ڕێگای خۆشیشی هەیە بۆ گەیشتن بە ئاسودەیی مرۆڤەکان , ئەوان ئەو ڕێگا خۆشەیان لێمان شاردبووەوە .

ڕاستە مرۆڤەکان بەناو ئازار و قوربانیدا سەفەر دەکەن بۆ ڕزگاری و بەختەوەری , بەڵام ئەو سەفەرە بە قومار کردن بە چارەنووسی مرۆڤەوە نابێت , بە گەمەکردن و نەخشەی سەرشێتانە ئەنجام نادرێت , بەڵکە بەکاری ژیرانەو خۆشەویستی بۆ مرۆڤەوە پێی دەگەین .

جەنگە هاوبەشەکان لەگەڵ ئێران , جگە لە بەرژەوەندی سەرکردەو گروپ و حیزبەکانیان , هیچ پەیامێکی دیکەی بۆ گەل پێ نەبووە , لە مۆرکردنی پەیماننامەکاندا تەنها ئەوەی باسی لێ نەکراوە بەرژەوەندی باڵای گەل و نیشتمان و پاراستنی گیان و سەروەت و سامانی هاووڵاتیانە , ئەوەشی لە ئەنجامدانی زیان لێکەوتوو بوون هەر خودی ئەوان بوون .

ئێران پاش بە وێرانکردن دانی کوردستان و قەڵاچۆکردنی دانیشتوانەکەی لە لایەن بەعسەوە , ئاوێنەی دایە دەستی هاوپەیمانەکانی بۆ بینینی خۆیان , بینینی دەموچاوێك خاوەنەکانیشی لە سامناکیدا دەترساند .

یەکەم هۆکار بۆ واژۆکردنی ئەو ڕێککەوتن نامانە, بەرژەوەندی ئەو کەس و لایەنانە بوو کە چالاکییەکانیان ئەنجام دەدا , بۆ ڕاست و دروستی ئەم بۆچوونە , دەتوانن سەیری ئەم دان پێنانە ڕاستگۆیانەیەی کاکە حەمەی حاجی مەحموود بکەن : *کاك ڕەسوڵ و کاك شێخ محەمەد هەر ئەو شەوە گەیاندبوە تهران و لە سوپای مرکزی ڕێکەوتنیان لە نێوان ئێران و سۆسیالست بە پرۆتۆکۆڵێکی لاواز ئیمزا کردبوو , لە* ***14-11-1987 کاك ڕەسوڵ و کاك شێخ محەمەد شاکەلیان هێنایەوە سەر ملەخۆرد و بە جیهاز بە منیان وت هەموو شتمان تەواو کردوەو ئێوەش دەستی پێ بکەن , ووتم وەرتان گرتووە ئەوەی بە ڕونی بە منیان ووت(200 کلاشینکۆفیان وەرگرتبوو لەگەڵ دۆشکاو فیشەك و میزانییەیەکی مانگانە بۆ حیزب کراوە من وامزانی شتی باشیان کردوە بەڵام وا دیاربوو نەیان کردبوو خاڵێکی لاوازی ڕێککەوتنەکە کە ئەگەر پاسدارێك پێشمەرگەی***

سۆسیالست تەسلیم بە عێراقی کردەوە شەخسی سکرتێر لێی بەرپرسیارە واتە کاک ڕەسوڵ لەسەر پاسدارێك دەبێت بگیرێت و سجن بکرێت لە باتی ئەوەش نەدەبوو من زۆر ڕەخنەم لێگرتن و ئەو بڕیارانەی بۆ ئازوقەو مالیەو هەموی وەکو پێویست نەبوو بەڵام مانگانەی ئازوقەو پارەو چەك و سیارەیان بڕیبوەوە , ئێمە لەسەر قسەی ئەوان لە ڕۆژی 14-11-1987پێشمەرگەمان بۆ هەموو جێگاکان و گولە تۆپ و 20 تراکتۆر کەوتە کێشانی و شارایەوە لەو ناوە من خۆم ڕۆیشتمە ناو تاق کە زاڵ بوو بەسەر دەربەندیخان و جادەی زەڕایەن دەربەندیخان و دۆڵی کانی سارد و چەمەرگە و جادەیەکی تازەی عەسکەری لێ درابوو لەسەر کونەکەوە (تونێلەکە بۆ هەسنەکاری , شەوی 14-15-11-1987 لەو گوندانەی هەردوو دیو دابەش بوین , لە 15-11-1987 زۆری مەسئولینی دەوڵەت و پاسداران و بە مەسئولی یەکەمی پاسدارانەوە لەسەر مڵەخۆرد چاوەڕێیان دەکرد هەر لەوێ لە پێشەوە بە جیهاز 3 جار الله اکبر و بە ناوی زەفەری 3ەوە لەگەڵ یەکەم قسەی

ئەوان و یەکەم هاوان و تۆپ و ڕاجیمەش لێرەوە دەستی پێ کرد و پێشمەرگە بە بی کەی سی سەرجادەی دەربەندیخان زەڕایەن و کونەکەیان بڕی لە سەعات 3ی پاش میوەڕۆوە ئێمە لە ناوتاق و چەمەرگەو کانی ساردو تەواوی ناوچەکە پێشمەرگەی پێ گەیشت و لە هەموو لایەکەوە چەکی پێشمەرگەی پێ گەیشت و ئاگرباران کراو مەعەسکەری گەورەی دەربەندیخان بوو بەیەك پارچە ئاگر دوو کاتیۆشەمان لە نێوان ئیمام قادر و چەمەرگە دانابوو خەڵك نزیك بوو لەناو شار بدەن نەمان هێشت هەموو خەڵکی دەربەندیخان هاتە سەر خانو بان و سەیری ئەو مەعەسکەرو شەڕەیان دەکرد 65 .

حسك جگە لە پەیوەندی گەرم و گوڕی خۆی لەگەڵ ئێران , دەلاڵی بۆ ینکیش کردووە , لای کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ لێك نزیککردنەوەیان سەپۆرتیانیشی ***کردووە : لەناو لایەنەکانی جودا تەنیا حسك هەڵوێستی لە یەکێتی جیاواز بو, هانی ئێرانی ئەدا لەگەڵ یەکێتی پێك بێ و , هانی یەکێتی ئەدا لەگەڵ ئێران دۆستایەتی بکا و , یەکێتیان وەکو هێزێکی شەڕکەری سەرەکی ناو مەیدانی کوردستانی عێراق بە ئێرانیەکان , ناساندبو . حسك لەسەر ئەم هەڵوێستەیان توشی توشی هەندێ تەنگ پێ هەڵچنین و سەغڵەت کردن بوبون . محەمەدی حاجی مەحمود و شێخ محەمەدی شاکەلی , کە بنکەکانیان لە سورێن بو, لەوانە بون هەوڵێکی زۆریان دابو لەگەڵ ئێرانیەکان بۆ ئەوەی بیروڕایان لەسەر یەکێتی ڕاست بکەنەوە 66 .***

پاش لێدانی نەوتی کەرکوك و ئەنجامدانی دەیان چالاکی هاوبەش بە ناوی فەتح و نەصر و کەربەلا و فەجر و زەفەر... لە لایەن ینك و پدك و حسك و بزووتنەوەی ئیسلامی بەهاوکاری ئێران , ئەم چالاکییە هاوبەشانە بە ئەندازەیەك هێزەکانی عێراقیان شپرزە و تەنگەتاوکرد و کاریگەریان لەسەر پارسەنگی

هێزەکان نێوان هەردوو وڵات دانا , عێراق لە ترسان زارەترووك ببوو لە ترسی ڕوخان لە ناوەوە حەژمانی لێ هەڵسابوو , میدل ئێست ڕۆچ و چاودێری مافی مرۆڤ بەم چەشنە ئاماژەی پێ دەدات : ***لە 14یان 15 مارت دا سەدام حسێن ماوەی زیاد لە پێنج سەعات سەرۆکایەتی کۆبونەوەیەکی فەرماندەیی گشتی هێزە چەمدارەکانی کرد . وەك باسی دەکرێ (علی حسن مجید) یشی تیادا ئامادە بووە , ڕاپۆرت و زانیاریی هەر بێگانەیەك لەسەر ئەوەی چی لەم کۆبونەوە نهێنیانەدا دەخرێتە بەر باس و لێکۆڵینەوە دەبێ زۆر بە وردی بخرێتە بە تێڕامان , بەڵام بە پێی لانی کەم دوو ڕاپۆرت , کەوا سەر کۆماری عێراق بە گەورە ئەفسەرانی خۆی وتووە کە ئەو لە ((بەزین بە لە ناوەوە خواردن)) دەترسێ 67 .***

چالاکییە هاوبەشەکان لە دوای لێدانی نەوتەکەی کەرکووکەوە بوو بە نەرێتی باوی کارو چالاکی هەندێك پارت , جار جارە بۆ هەوێن چەند پاسدارێکیان لەگەڵ خۆیان دەبرد لە چالاکیەکان بەشدارییان پێیان دەکرد , ئێرانیش دوای ئەنجامدانی چالاکییەکە هەمووی بەناو خۆیەوە بڵاو دەکردەوە بۆ ئەوەی ورەی هێزەکانی پێ بەرزبکاتەوە , وەك ئەوە مامەڵەی لە گەڵیان دەکرد , هەموویان بە بەشێك لە هێزەکانی خۆی ***بزانێت : ئەم چالاکییە ناو نرا داستانی ڕزگاری .... ئەم داستانە لە ڕادیۆی ئێرانەوە لە ژێر ناوی (فەتحی 5) دا بڵاوکرایەوە , پێنج هەزار پێشمەرگەی یەکێتی بەو کارە هەڵسان تەنیا هەندێ پاسداری فەننی و شارەزایانی چەکی قورس و مین هەڵگرتنەوە لە قۆڵی ئەزمەڕدا بەشدارییان کرد 68 .***

یەکێکی دیکە لە پێشمەرگەکانی ینك ئاوا باسی ئەو شەڕە هاوبەشانە و هەڕەشەی بەعسمان بۆ دەگێڕێتەوە ***: لە شەڕەکەی قەیواندا ئیبراهیم و ئەحمەد سایەق کە دانیشتووی کەرکوك بوون شەهیدکران , سەرجەم 150 ڕۆڵەی گەلەکەمان لە دەست دا لە پێناوی قۆڵکێش کردن و ڕێنمایی کردنی دوژمنێکی تری گەورەی گەلەکەمان بۆ سەر خاك و نیشتمانەکەی خۆمان بوونە قوربانی سیاسەتی هەڵەو خۆپەرستی سەرکردە گەورەکان .***

ڕژێمی ڕفتار فاشی بەغداش کە پێشتر لە ڕێی سەرکردەی فەیلەقی یەکی بەرپرسیار لە هێزە سەربازییەکانی ڕژێمەوە لە کوردستاندا لیوا ڕووکن نەزار عوبدوالکریم خەزرەجی یەوە تکای لە جەلال تاڵەبانی کردبوو کەکاری وا بەرئەنجام نەدەن و وەڵامدانەوەی ئەوان زۆر خڕاپ و توند دەبێ لە کاتی ئەنجامدانیدا 69 .

بەسەرهاتی هەمان جەنگیش بەم شێوەیە **دەگێڕێتەوە** : ***پێشمەرگەو پاسدار لە 13_4_1987 هێرشیان کردە سەر ئەزمەڕ70 .***

ئاستی تێکەڵی سەربازی و هاوکاری ئەو لایەنانەو ئێران بە ئاستێك چووە سەر , بەرەو ڕەوشێك هەنگاوی نا , کار گەیشتە سەر نیشتنەوەی کۆپتەری ئێرانی لە **کوردستان** : ***ڕۆژی 20-1-1988 بۆ***

یەکەمجار لە مێژووی ئەو پەیوەندییەی نێوان ئێران و شۆڕشدا کۆپتەر لە بەرگەڵوو نیشتەوە و بارێك تەقەمەنی و کەرەستەی تری داگرت .... 71 .

ئەوە نییە تەنها ڕژێم ترسی لە ڕوخان لە ناوەوە هەبووبێت لە ئەنجامی ئەم شێوە چالاکییە هاوبەشانە , بەڵکە جەماوەریش ڕوحیان چووبوو زاوەتروك ببوون لە ترسی ئەوەی لە بەرداشی ئەم گەمە دەمامکدارە بهاڕدرێن , ئەوان بەعسیان وەك خۆی دەناسی , جاری دیکە دەستیان مارانگاز ببوو لە جەنگی لەم شکڵ و شێوەیە , ئەزموونیان لە کۆمەڵکوژی بارزانییەکان وەرگرتبوو , ئەو سەروبەندە , سەردەمی شکستی ئازایەتی و ڕوخانی ورەی جەماوەر و پێشمەرگە بوو , سەردەمی سەرهەڵدانی ڕەشبینی , باوەڕ نەبوون بە خۆ , بێ متمانەیی بوو بە هێزی پێشمەرگە , دەستبەرداربوون لە چەك , بێ باوەڕی بە داهاتوو و بێ ئاسۆیەك بوو بە بەرگریکردن , هەموو خەڵکەکەی نیگەران کردبوو , بۆیە هەر بابا بوو لە هەوڵی خۆڕزگارکردنی خۆیدا بوو بەهەر نرخێك بووە : ***جەماوەری کوردستان بە تایبەت گوندنشینەکانی ناوچەکە زارەتروك بووبوون لە کاردانەوەی ڕژێم زەندەقییان چووبوو : جەماوەری گەلەکەمان زۆربەیان بە چاوی گومان و ترسەوە سەیری ئەو چالاکییەیان دەکرد 72 .***

ڕژێمە فاشیستەکان هەر دەم بەوە دەناسرێنەوە , مامەڵە لەگەڵ پارتە ئۆپۆزسیۆنەکانی نەتەوەی ژێردەست , وەك پارت و دەستەو گروپ و تاخمی دیاریکراو ناکەن , بەڵکە وەك تەواوی گەل هەڵوێستیان لە بەرامبەر وەردەگرن , لە بری چالاکی سەربازی و سیاسی ئۆپۆزسیۆن , سزای تەواوی گەلەکەیان دەدەن , ڕژێمێك بۆ دیدەبانی چاو ساغییەکی پارتی لە حاجی ئۆمەران **8000 بارزانی قڕ بکات , ئاساییە بۆ لێدانی نەوتەکەی کەرکوك و دەیان فەجرو نەسر و .... 182000 ئەنفال و 5000 هەڵەبجەو 4500 گوند خاپوور بکات , فان برۆینسەن سەبارەت بەم پەرچەکردارە دەنووسێت :** *ئەوان بە تۆمەتی تاوانباری کوژۆرابوون , چونکە کوردبوون کە لە شوێنی هەڵە نیشتەجێ ببوون 73 .*

قەڵاچۆکردنی گەل بە تایبەت نەتەوەی ژێر دەست بە شێوەی سستماتیك , پەرچەکرداری فاشیستەکانە لە بەرامبەر بەرهەڵستی نەیارانیان .

هەرچەندە کورد هاوئاین بوو لەگەڵ دەسەڵاتدارانی عێراق , بەڵام سیناریۆی کوشت و بڕی ئەرمەنەکان بە تاوانی پشتگیری ڕوسەکان دوبارە کرایەوە , ئەرمەن پشتگیری لە ڕوسیا کرد , لە جەنگی عوسمانی و ڕوسیا , کوردیش بە تاوانی هاوکاری ئێران , کورد و ئەرمەن بە تاوانی خیانەت , هەڵگەڕانەوە بە کۆمەڵ هەردووك لە دوو سەردەمی جیا لەناودران.

لە هەر شوێنێك ڕژێم هەستی بەبوونی پاسدار کردبێت , سزای دانیشتووانی ئەو دەڤەر و ناوچەیەی بە توندترین شێوە داوە , لە گوندی شێخ وەسانان تەنها **6 پاسداری سەر بە ئیتلاعاتی نەغەدەی تێدا بوو , کە لە گابڕەی شێخ وەسانان لە پاڵ بارەگای لقی 2 ی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق جێگیرببون و بارەگایان دانابوو , لە تۆڵەدا ڕژێم بە دڕندانەترین شێوە کیمیابارانی ئەم گوندەی کرد و پاشان بریندارەکانیشی هەموو زیندەبەچاڵ کرد .**

ئەوە نەبێت سەرانی کورد هوشدارییان پێ نەدرابێت لە بەرامبەر کاردانەوەی توند و تیژی ڕژێم لە بەرامبەر هاوکاری ئێران و پێشمەرگە , بەڕێز نەوشیروان مستەفا لە کتێبەکەی ((خولانەوە لە ناو بازنەدا)) دەڵێت :

کە لە ساڵی 1983 لە کاتی دەستپێکردنی گفتوگۆ لە نێوان بەعس و ینك , ڕژێمی عێراق هەڕەشەی تۆڵەو خاپوورکردنی دەکرد لەبەر ئەوەی کە ینك لایەنی ئێرانی دەگرت 74 .

لە ڕاسپاردەیەکی سەرکردایەتی نووسینگەی باکوری پارتی بەعس دا هاتووە **: " هەموو ئەو گوندانەی کەوا تێکدراون و ئەلقە لە گوێیانی ئێران و خیانەتکارانی لەو چەشنەی دەرهەق بە عێراقیان تێدا بێت لەبەر هۆکاری ئەمنی لە دەرەوەی سنوور دەدەنرێن 75 .**

بە هاتنی جەنگ بۆ ناو سنووری کوردستان , هەردوو ڕژێمی فایشستی ئێران و عێراق , بە بەهانەی بنەبڕکردنی بەکرێگیراوانی دەرەوە و جەنگ لەگەڵ دوژمن و داکۆکی لە سەروەری نیشتمانی , بەرفراوانترین شالاوییان بۆ سەر ئۆپۆزسیۆنەکان خۆیان دەست پێکرد , جەنگ باشترین بەهانەو هەل بوو بۆ هێرشی سەرکوتکەرانە بۆ سەر نەیارانی سیاسی , تەنانەت زیندانەکانیشیان لە ئۆپۆزسیۆنەکان خۆیان پاك کردەوە .

پاش جەنگە هاوبەشەکان نێوان پێشمەرگە – **ئێران , ئیتر ڕژێم ڕێگەی بە جەماوەر نەدا بە بێلایەنی بمێننەوە لەو نێوەندە , سەرپشکیکردن لەوەی لایەك هەڵبژێرن لە نێوان پێشمەرگە و خۆی :** *" بڕۆن بۆ لای تێکدەران یان بێنە پاڵ حکوومەت " 76 .*

جەماوەری کوردستانیش بە شێوەی گشتی , گەرمیان و کەرکوك بە تایبەتی , بەرەی شۆڕشیان هەڵبژارد و لە ناوچە ئازادکراوەکان مانەوە ,

هەرچەندە کاك نەوشیروان لە ساڵی **1984 لە بەرامبەر خەڵکی شوان کە داوای ڕاگیرییان کردبوو لە سەر مفاوەزان وتبووی :** *" ئێمە خۆمان شۆرشمان دەست پێ کردەوە , هەرخۆشمان قەراری ئەدەین , سبەی ئێوە ئەچنەوە تەسلیم بە حکومەت ئەبن , بەلام ئێمە ناتوانین " 77 .*

جەماوەر هەرچەندە نان دەر و هاوکار و هێزی چەکدار و سوغرەکەری چالاکییەکانی پێشمەرگە **بوون :**

ئەو چەك و تەقەمەنییەی هێنرا , بە سوغرەی جوتیارانی دۆڵی سورداش و قەلاسێوکە گواسترایەوە , خواردنیش هەر لەسەر ئەو جوتیارانە بوو 78 .

کەچی لە تەنگەتاویدا ڕێگە لە جەماوەرگیرا خۆیان ڕزگار بکەن , ئەو پیرە مێرد و پیرێژنە غەمگینانە , دەیان کارەساتیان لە ڕابردوودا تاقی کردبووەوە , پێشبینی ڕۆژی ڕەشیان دەکرد , بە دەم هەنسك و گریانەوە , دەکروزانەوە بۆ ئەوەی ڕێگەیان پێ بدرێت خۆیان و ماڵ و منداڵیان ڕزگار بکەن , بەڵام بە زۆر لە گوندەکانیان دەست بەسەرکران , تا ئەو چرکە ساتانەی پێشمەرگە تا چەند چرکەیەك **لەوەپێش ڕۆستەمی زەمان بوون , لە پڕێکدا لە ناکاو نەمان , نەزانرا زەوی قوتیانی دا , یاخود ئاسمان هەڵیانی کێشا , ئیتر ببڕای ببڕ کەس نەیانی دۆزییەوە تاکو ڕۆژەکانی ڕاپەڕین , جەماوەریش چارەنوسیان گەیشت بە گۆڕە بە کۆمەڵەکان و ئۆردوگای برسێتی و بێکاری و گرتووخانەکانی مەرگ و مەلهاکانی میسر .**

سەرباری ئەوەی جەماوەر هاوکاری نەکران لە لایەن پێشمەرگەوە بۆ دەرباز بوون لەو ئابلوقەیەی ڕژێم لە هەرچوار لاوە سەپاندبووی بەسەر ناوچەکانیان , بگرە ڕێگریش لە بەردەمیان دروستکرا و ڕێگایان لێگرا خۆیان دەرباز بکەن , ئەمە وتەو قسەی هەڵبەستراوی من نییە , بەڵکە بەرپرسانی سەربازی ئەوکات

شایەدی لەسەر دەدەن , با لە دەمی شەهید ڕێبازەوە گوێبیستی ئەم شایەدییە ڕاستگۆیانە ببین :

لێپرسراوی ناوچەکە کاك "........" ڕێگای نەدابوو خەڵك ناوچەکە چۆڵ بکات و پێشمەرگەش توانای بەرگری کردنی نەبوو , نازانم ئەو برادەرە تێکۆشەرە بە چ مەقێك ڕێگای لەو خەڵکە گرت و تووشی ئەو کارەساتەی کردن , گەرچی لە هەموو کۆبونەوەکان پێشمەرگەو کادیرەکان داوای سزادانی ئەو برادەرەیان دەکرد , ...79 .. **کاك مەحمود سەنگاویش ئاماژە بە ڕێگری دروستکردن لە بەردەم دەرباز بوونی خەڵك دەکات : ((خەڵکی تەپە عارەب هێشتا بەتەواوی نەکەوتبوونە خۆیان کە ئێمەیان بینی پێشوازیان لێکردین و ڕێزیان گرتین . شەوەکەی لەوێ ماینەوە . لەولاشەوە کاك قادر و برادەرانی تر ڕەتبووبوون و گەیشتبوونە دەرەوار . ئێمەش گەڕاینەوە و لە دەرەوار کاك قادر و برادەرانم بینی و لایان مامەوە . بە هاتنەوەی برادەران و ئەو هێزانەمان هەندێ وەزعەکە باشتر بوو . بڕیاری بەرگری دراو ڕێگە لە خەڵکیش گیرا دابەزنە خوارەوە بەرەو دەسەڵاتی دوژمن ... هەرچەندە نە ئەتوانرا مسۆگەری تەواوی پاراستنیان بدرێتێ و دوای چۆڵکردنی دێهاتەکانی شارەزوور و قەرەداخ و بازیان و شاخی زەردەو هاتنە پێشەوەی دوژمن و لە چەندین دەروازەی ترەوە کە ئەمەیان بۆ بەشبەش کردنی پێشمەرگەو پەرتەوازەکردنی هێزەکانمان بوو .**

خەڵکی نەیئەزانی چی بکەن , بەشێك بەرەوخوار ئەڕۆیشتن و پێشمەرگە ئەیگەڕاندنەوە , بەشێکیش لەو شیوو دۆڵانەدا خۆیان حەشاردابوو پێیان خۆش نەبوو بە ئاسانی دەست لە خاك و زێدیان هەڵبگرن 80 .

لە کاتێکدا پێشمەرگە ڕێگە لە خۆ دەربازکردنی خەڵك دەگرن , لە پڕ بۆخۆیان گوم دەبن و هەڵدێن بۆ ئەودیو سنوور و ناوچەکانی ئەنفال , یاخود خۆیان تەسلیم دەکەنەوە , کەس نازانێت زەوی قوتیانی داوە یان ئاسمان هەڵیانی کێشاوە , جەماوەریش لەو دەشتاییە کاکی بە کاکییە بێ پشت و پەنا دەمێنەوە , دەیان هەزاریان دەبێتە خۆراکی سەگەکانی حەجاج لە نگرە سەلمان : **بۆیە لە ڕۆژی 14-4-1988 بڕیاری کشانەوەی هەموو هێزەکانمان درا لە بەرەکانی شەڕدا و بەرەو بناری شاخ بوینەوە 81 .**

جەماوەرە بەم شێوەیە شایەدی خۆیان دەدەن لەسەر ڕێگەگرتن لێیان لە خۆدەربازکردن لە ناوچەکانی ئەنفالی 3 : " گوندی تەپە چەرموو ***102 هاوولاتی ئەنفال گران تیایدا "*** .

"لە ناوچەی گەرمیاندا بەشێوەیەکی گشتی خەڵکەکە کاتێك باسی ئەم تراژیدیایە دەکەن پشکێکی خەتاکە دەخەنە ئەستۆی پێشمەرگە و بەشە گەورەکەی تری دەخەنە ئۆباڵی کوردە جاشەکان و حکومەتی عێراقی " .

"پێشمەرگەی سەر سنوور ڕێگر بووە لەبەردەمیان و گەڕاندویاننەتەوە بۆ گوندەکان تا دواتر پێشمەرگە لەبەردەم سوپای عێراق شکاو و خەڵکەکەشی کەوتونەتە دەست هێزەکانی بەعس و ئەنفالکراوان".

یەکێك " تا پێشمەرگە لەم ناوە ماوە نەیەڵا کەس ڕابکا , وەختێ پێشمەرگەیش ئینسحابی کرد جاشەکان گشتمانیان خڕکرد و دامانیانە دەس بەعسییەکان 82 .

14–4ئەو ڕۆژە ڕەشەو ئەو بەرواره شومەیە , ژمارەیەکی زۆر کوردی تێدا ئەنفالکرا , هەمان ئەو ڕۆژەیە لە جەرگەیدا گەورەترین تێسرەواندن لە جەماوەری گەرمیان کەوت و زۆرترین ژمارەی ئەنفالی لێ کەوتەوە , هەر بۆیەشە دواتر دیاریکرا بە ڕۆژی ئەنفال .

باشە کەسێك هەیە لەو بەرپرسە قارەمانانەی لەوکاتە ڕێی لەوخەڵکە گرت کە دەیانویست خۆیان دەرباز بکەن , لە 14–4 دا خۆی هەڵات و جەماوەری لە تەختاییەکانی گەرمیان تەسلیم بە دیلێتی کرد بپرسێت : بۆ وات لێمان کرد ؟؟ , یاخود پرسیارکردن بۆ خۆی نا مەسئولییەتە و بە هەموو گەمژەیی و نا مەسئولییەتێکی فەرماندەکان بڵێین باشتان کرد , نابێت قسە لە کارە ناڕەواکانی سومبلەکانی ئازایەتی و زانایی کورد بکەین , بێشك ئەوان نەبونایە ئێمە نابوین بە خاوەندی ئەو ژمارە زۆرەی قوربانییان , 182000 مان پێ پڕ نابوەوە , ئاخۆ دەبێت لە 14–4ی ساڵێکدا ڕوونەدات بیەشێك لەو بەرپرسانە ویژدانی خۆیان پاك بکەنەوە لە گەرمیانەوە , لە هەمان شوێنەوە بڵێن ببورن لەو هەڵانە , ئێمە دادگاییمان ناوێت , تەنها دان نان بە کەماسی و خۆ پاککردنەوەو وەڵامی پرسیارەکانمان دەوێت , تەنها دادگاییمان بۆ ئەوانە دەوێت کە تاوانیان ئەنجامدا ئەویش بەعس و هاوکارانییەتی , جیاوازی گەورە لە نێوان هەڵەکار و تاوانکار هەیە .

بەم شێوەیە بەتۆڕێکی سامناکی بەرفراوان جەماوەری ناوچەکە لەو تەختایی کاکی بەکاکییە کۆتایی نەهاتووەی گەرمییان ئابلوقە دران , ڕێگەی گوزەرکردن و خۆڕزگارکردنیان لێگیرا , ئەمە دانپێنانێکی تاڵە , بەڵام ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە , بە پینەکاری تاکو ئێستا ناشاردرێتەوە , ڕاستییەکی جوانەمرگە دەبێت بکوژەکەی دان بە کردەکەیدا بنێت , چەندە بواری قسەکردن زیاتر بێت , لاپەڕەی زیاتر هەڵدەدرێتەوە و نهێنی گەورەتر ئاشکرا دەبێت .

لەو کات و ساتە کەم پێشمەرگە هەبوو سەرپێچی کردبێت لە جێبەجێکردنی بڕیارەکان , سەری هەموو گوزارگاو ڕێگاکان کران بە پرسگەی ڕێگە گرتن لە خەڵك .

هەرچەندە گەرمیانیەکان هاوڕێی ئازار و داینەمۆی ئازایەتی , فریاد ڕەسی زەمەنی تەنگانە بوون , کەچی لەو ڕۆژگارەدا کران بە نێچیر بۆ بەعسی دڕندە , کێ هەیە لە ئاست ئەو هەموو قوربانییەیان نەلەرزێت , کاتێك گەلێك زیندە بەچاڵ دەکرێت , وڵاتێك دەکرێت بە وێرانەو خۆڵەمێش , ناکرێت تاکو سەر هەڵە کارێك و تێکۆشەرێك لەیەك جەستەدا کۆببنەوە , دەبێت سەر بۆ ڕاستییەکان شۆڕ بکرێت , هەڵەیەك لە گەرمیان هەندێك بەرپرس ئەنجامیان دا دەیان هەزار قوربانی لێکەوتەوە , کەیسی ئەنفال بچێتە بەردەم هەر دادوەرێك لە جیهان , ئەم سیناریۆیە بزانێت ئەوا بەرپرسانی ئەوکات , بڕیار دەران بەبێ پشك لێی دەرناچن , ئەو قوربانیانە وەك بارمتەی خۆپاراستن سەیرە کرێن .

ئەنفالی گەرمیان ئەوەندە مەزن بوو , زیانەکانی ئەوەندە کاریگەر بوو , پشکی شێری لە ژمارەی قوربانیان بەرکەوت , بەڕێز سابیر کۆکۆیی زیانەکانی گەرمیان ئاوا دەخەملێنێت : ((130000 لە گەرمیان و 52000لە ناوچەکان دی ئەنفالکران 83 .

ئەمەش دەربڕی بارستایی زیانەکانی ناوچەی گەرمیانە , هەرچەندە ئەم ئامارە ڕاستی تێدا نییە .

ئەم وێنایە بە تایبەت لە ئەنفالی 4 دوبارە بونەوە , ڕێگە لە جەماوەر گیرا خۆیان دەرباز بکەن , کاتێکیش کە هێرش کرایە سەر ناوچەکان , پێشمەرگە زۆربەی زۆریان هەڵاتن , لە ئەنجامدا هەزاران کەس بوونە قوربانی , لە حاویەی تولکی پێشتر پێشمەرگەکانی تیپی 21ی کەرکوک ڕێگەی دەربازبونیان لە جەماوەر گرتبوو , ڕۆژی 4–5 کاتێك خۆیان بە کەڵەك دەپەڕنەوە , لە دوای خۆیان کەڵەکەکە بە ئاوا دەدەن , ڕژێم ڕۆژی پێشتر ئاوەکەی بەردابوەوە تا پەیوەندی ئەمبەر و ئەوبەر نەهێڵێت , بۆیە خەڵکەکە نەیانتوانی خۆیان دەرباز بکەن , لە ئەنجامدا ژمارەیەکی زۆر لە هاووڵاتیان چەندین هەفتە لە کونە فیرارەکانی بان ساڵەیی , بەبێ نان و ئاو ژیان بەسەر دەبەن , ژمارەیەکی زۆریشیان دەگرترێن , نموونەی لەم چەشنە لە شێخ بزێنی سەر و قەڵاسێوکەو شوان و دەشتی کۆیە زۆرە .

ڕێزدار مەلا شاخی وەك شایەد حاڵێك کە بۆخۆشی بەرپرسێکی مام ناوەندی ینك بووە لەو ڕۆژانەدا , بەم شێوەیەی خوارەوە باسی ڕێگرتن لە جەماوەر لە سنووری ناوچەکەیان دەکات : *سەرلەبەیانی ڕۆژی* ***3–5–1988 لە سەر داوای (مامۆستا باپیر) لە بینایەی قوتابخانەکەی گوندی (پەڵکانە) لە ماڵی (وەستا سابیر) کۆبوونەوەیەکمان ئەنجامدا , بە مەبەستی شیکردنەوەی بارودۆخ ومەسەلەی خۆسازدان و بەرنامە دارشتن بۆ بەرپەرچ دانەوەی هەر هێرشێکی چاوەڕوانکراو بۆ سەر سنورەکەمان .***

لەو کۆبونەوەیەدا ... رەخنەی ئەوە لە بەندە گیرا ... چۆن سەربەخۆ مۆڵەتی هەندێ خێزانم داوە کە کۆچ بکەن بەرەو ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی ڕژێم !؟ منیش لە وەلامدا گووتم:

(بەڵێ پسوولەم بۆ چەندین خێزان کردووە , ئێستاش پەشیمان نیم , هەرگیز لەگەڵ ئەوەدا نیم ڕێگا لەکەس بگرین , پێم باشە لەم کۆبونەوەیەدا بڕیار بدرێ ... هەڤاڵان بەسەر ناوچەکەدا دابەشبین , داوا بکەین هەرکێ دەستی چەك دەگرێ , ئامادەی بەرگری هەیە ,با پەیوەست بێ بە هێزی پێشمەرگەوە , کێش ناتوانێ با لەگەڵ ژن و منالٚ و پیرو پەککەوتەکاندا بە خۆبکەون و خۆیان ڕزگار بکەن ..84 .

لە بەرامبەردا لە بەر ئەوەی لە ئەنفالی 1 بەشێوەی ڕێك و پێك بڕیاری پاشە کشێدرا , دەبینین تەنها 2 کەس ئەنفالکران , ئەوانیش یەکیان نەخۆشی دەروونی هەبوو , لە ناوچەکانی مەلەکان و خۆشناوەتیش بەهەمان شێوە .

ڕاستە بەعس سستەمێکی فاشی بوو , هەوڵی ئەوەی دەدا زۆرترین ژمارەی کورد لە بیابانەکانی عەرعەر دەرخواردی سەگ و داڵەکان بدات و , جوانترین کچەکانی ڕەوانەی وڵاتانی کەنداوو میسر بکات , بەڵام تاکتیکی ژیرانە لەو سەروبەندەدا , دەیتوانی ژمارەی قوربانییان کەم بکاتەوە و کەمترین نێچیر بداتە

دەستەوە , بەم هۆیەوە دەبینین زۆرترین ژمارەی قوربانیان خەڵکی ئەو دەڤەرانەن کە فەرماندە سەربازی و سیاسییەکانی هێزی پێشمەرگە , ڕێگرییان لەبەردەم خۆ دەربازکردنی دانیشتووان دروستکردبوو (بە داخەوە ناوچەی بادینان قوربانی زۆری دا بەڵام زانیاریمان لە بارەی چۆنییەتییەوە نییە , هیوادارم دەستمان پێی بگات , ئەمە کەماسییە) , ئێستاش کەس بۆی نییە پەنجە بۆ هەڵەی ئەو فەرماندانە درێژ بکات , کە بەهۆی نەزانی ئەوانەوە دەیان هەزار مرۆڤ بوونە قوربانی .

زۆر پارتی سیاسی گەورەو زەبلاح لە سەروبەندی ئەنفالەکان لە ناکاو لە گۆڕەپانی کوردستان ون بوون , دەتووت ئەوانە نین ڕۆژانی پێشتر خۆیان بەسەر خەڵکدا با دەداو سیباقی هێنانی پاسداریان دەکرد , هەر ئەنفال ڕویدا تێیان قوچان و تاکو ڕاپەڕین کەس نەیانی دۆزییەوە : *جگە لە ینك و حشع کەسی تر باوەڕی بە بەرگری نەبوو 85 .*

لە نێوان هەموو قۆناغەکانی ئەنفالەکاندا , ڕژێم سووکە پشویەکی بە هێزەکانی دەدا , تاکو یەکەکانی سەربازی خۆی لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکیی دیکە بگوازێتەوە بۆ ئەنجامدان و ڕاپەڕاندنی عەمەلیاتەکانی داهاتوو , بۆیە دەکرا خۆ ئامادە بکرایا بۆ بەرەو ڕوبوونەوەی پێشهاتەکان و بە کەمترین زیان دەربچونایا , سەرباری ئەوەی لە هەموو قۆناغەکانی ئەنفال جاشەکان هواڵی هێرشەکانیان بۆ ناسیاو و کەس و کاری خۆیان دەنارد تاکو خۆیان ڕزگار بکەن , کەچی بەرپرسانی ناوچەکان نایانهێشت جەماوەر ناوچەکانیان چۆڵ بکەن , دواجار کە هێرشەکان کران نەك سەنگەر نەگیرا بۆ داکۆکی لەو خەڵکە نەکرا کە وەك دیل مامەڵەیان لەگەڵ دەکرا و لە ماڵەکانیان زیندانی کران , کەچی دەبینین پێشمەرگە ناوچەکانیان چۆڵ دەکەن و بەجێی دەهێڵن و هەڵدێن , هەندێکیشیان بوونە چاوساغی ڕژێم و خەڵکیان لە کون و کەندی ناوچەکانیان دەردەهێناو تەسلیم بە ڕژێمیان دەکردەوە .

بۆیە وەك دەبینین و بە وردی ئاماژەمان پێیدا ژمارەی قوربانیان لە هەر ناوچەیەك , پەیوەستە بە مامەڵەی بەرپرسان لەگەڵ جەماوەری ناوچەکە لە ڕێگەگرتن یان ڕێگەدان بە خۆدەربازکردنی هاووڵاتیانی دەڤەرەکە و پێکهاتەی جوگرافیای ناوچەکە .

کۆتایی

نووسینەوەی یاداشتنامەی بەرپرسانی سەربازی و سیاسی ئەوکات , دەرگایەکی گرنگ دەکاتە سەر پشت بۆ بە مێژووکردنی ئەو کارەساتانە و ڕزگارکردنی باسکردنی ئەنفال لە بە چەند دێڕێکی شەرمەون و ترسنۆك , سەردەمی باوەشێنکردن و ماستاو ساردکردنەوە تێپەڕی , ئەنجامەکەشی ئەزموونێکی گرنگە بۆ ناسینی دوژمنەکان و چۆنییەتی مامەڵە کردن لە گەڵیان , دەرخستنی ڕاستییەکانی کاری بەرپرسانی سیاسی و سەربازی ئەوکاتە , بە تایبەت ئەوانەی خۆیان بە دورگرت لە پیس بوونەکانی دوای ڕاپەڕین , خۆیان بە دوور گرت لە گەڕی گولییەکانی فایل و گەندەڵی , بۆیە چاوەڕوانی دەرخستنی ڕاستییەکانیین لێیانەوە , بۆیەشە هێقەیان پێدەگرین و داوای ڕاستییەکانیان لیّ دەکەین , تاکو بە ئامانەتەوە بیگەیەنن بە نەوەکانی داهاتوو , بە مێژوو , بە گەل , داخوازم تەواوی شایەدحاڵەکانی ئەو کات چیرۆکەکانی دڵی خۆیان بە ئامانەتەوە بگەیەنن بە نەوەکانی داهاتوو , بە مێژوو , بە گەل , تەنها ئەوەیە دەیانگەیەنێتە ناو لاپەڕەکانی مێژوو .

تێبینی : ئەم بابەتە بە کەمێك دەستکارییەوە پێشتر لە 6 ژمارەی ڕۆژنامەی هەواڵ بڵاو کراوەتەوە .

سەرچاوەكان :

* لە ڕۆمانی شاری مۆسیقارە سپییەكان چەندین وشەو نیوە ڕستەم وەرگرتووە .

1- ((**پەنجەكان یەكتری ئەشكێنن , لە دیوی ناوەوەی ڕوداوەكانی كوردستانی عێراق 1979-1983 ل321 , نەوشیروان مستەفا**)).

2- ((**پەنجەكان یەكتری ئەشكێنن , لە دیوی ناوەوەی ڕوداوەكانی كوردستانی عێراق 1979-1983 ل322 , نەوشیروان مستەفا**)) .

3- ((**جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر كورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك - ل107-108**) .

4- ((**جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر كورد ,وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك - ل53**)) .

5-((**جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر كورد ,وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك - ل53**)) .

6- **ئەنفال و پەرتووكی قەندیل بەغدای هەژاند- ڕۆژنامەی ڕزگاری پارتی كاری سەربەخۆیی كوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996- عەلی مەحمود محەمەد"**)) .

7- **جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر كورد , وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك ل1107-111**)) .

8- **جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر كورد , وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك ل54**) .

9-(**خولانەوە لەناو بازنەدا -ل107**)) .

10- خولانەوە لەناو بازنەدا ل108) .

11-(بیرەوەرییەكانی سەنگاوی - مەحمود سەنگاوی -چاپی دووەم-ل190).

12- **ئەنفال و پەرتووكی قەندیل بەغدای هەژاند- ڕۆژنامەی ڕزگاری پارتی كاری سەربەخۆیی كوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996- عەلی مەحمود محەمەد** ..) .

13- **ئەنفال و پەرتووكی قەندیل بەغدای هەژاند- ڕۆژنامەی ڕزگاری پارتی كاری سەربەخۆیی كوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996- عەلی مەحمود محەمەد**)) .

14- **خولانەوە لەناو بازنەدا-نەوشیروان مستەفا- ل111**.

15-(خولانەوە لەناو بازنەدا - ل109) .

16- ئەنفال و پەرتووكی قەندیل بەغدای هەژاند- ڕۆژنامەی ڕزگاری پارتی كاری سەربەخۆیی كوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996- عەلی مەحمود محەمەد) .

17- **خولانەوە لەناو بازنەدا- نەوشیروان مستەفا - ل147-148** ".

18– سەردەم ژمارە 9 , بەرپرسیارییەتی نووسەر ل53 – ژان پۆل سارتەر ,بلاوکراوەی سەردەم " .
19–(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988– شەوکەت حاجی مشیر ل79) .
20– (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988– شەوکەت حاجی مشیر ل80).
21–(بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی –چاپی دووەم–ل233–234) .
22– (ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل 96–97).
23– ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم –ل105) .
24– (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988– شەوکەت حاجی مشیر ل96) .
25–– جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك–ل207) .
26–((جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك–ل207)) .
27–((جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك ل207)) .
28– جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك ل 207 .
29–((خولانەوە لەناو بازنەدا – نەوشیروان مستەفا ل146)) .
30–((خولانەوە لەناو بازنەدا – نەوشیروان مستەفا ل146–147)) .
31–((جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,ەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك – ل 206)) .
32–((..... ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل115) .
33–(ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل122).
34–– ئەنفال و پەرتووکی قەندیل بەغدای هەژاند– ڕۆژنامەی ڕزگاری پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996– عەلی مەحمود محەمەد) .
35– ((..... ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم– ل108).
36– ((..... ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل 115) .
37–(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988– شەوکەت حاجی مشیر ل 144) .
38–(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988– شەوکەت حاجی مشیر ل 146) .
39– (هەڵەبجەی شەهید – سیروان کاوسی , ئەنتەرنێت ماڵپەڕی بروسکە) .
40–(هەڵەبجەی شەهید – سیروان کاوسی , ئەنتەرنێت ماڵپەڕی بروسکە) .
41–(ئەو هێزانەی هەڵەبجەیان کرد بە کەربەلا – ئاسۆ بیارەیی – 15–3–2005 سوید) .
42–((هەڵەبجە لە چاپخانەیەکدا: زیندووەکانیش وەختە لەنێو کەلاوەی یادەوەرییەتاڵەکاندا بمرن

http://kurdistan4news.com/main.php?subaction=showfull&id=1142491143&archive)).
43-(ئەو هێزانەی هەڵەبجەیان کرد بە کەربەلا – ئاسۆ بیارەیی – 15-3-2005 سوید) .
44- د. فایەق گوڵپی لەدیدارێکی کوردستان ئۆنلایندا:
http://www.kurdistanonline.net/index.php?subaction=showfull&id=1143142192&archive=&start_from=&ucat=1&
45- ((..... ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم-ل109).
46-(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل99-100) .
47-(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 168) .
48-(هەڵەبجەی شەهید – سیروان کاوسی , ئەنتەرنێت ماڵپەڕی بروسکە).
49- (ئەو هێزانەی هەڵەبجەیان کرد بە کەربەلا – ئاسۆ بیارەیی – 15-3-2005 سوید) .
50- (ئەو هێزانەی هەڵەبجەیان کرد بە کەربەلا – ئاسۆ بیارەیی – 15-3-2005 سوید) .
51-(خولانەوە .... ل 147).
52-(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل200) .
53- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 201) .
54- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 203) .
55- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 204) .
56- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 204-205) .
57- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل205) .
58-(کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل205) .
59- ((کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل106).
60-((کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 106) .
61- (کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل105) .
62-(ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل117-118).
63- جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك – ل171 .
64-٭ (ئەو هێزانەی هەڵەبجەیان کرد بە کەربەلا – ئاسۆ بیارەیی – 15-3-2005 سوید) .
65-(ڕۆژمێری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم -ل69-70).
66-(خولانەوە لەناو بازنەدا- ل103) .
67- جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,وەرگێڕانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك – ل137)) .
68-(بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی -چاپی دووەم-ل 201) .
69- ناڵەی پێشمەرگەیەک بۆ مێژوو , بەشی یەکەم , سابیر کۆکۆیی 2001 ,ل211) .

70- نالەی پیشمەرگەیەک بۆ میژوو , بەشی یەکەم , سابیر کۆکۆیی 2001 ,ل211) .
71- (بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی –چاپی دووەم–ل 230) .
72- ئەنفال و پەرتووکی قەندیل بەغدای هەژاند– رۆژنامەی رزگاری پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996– عەلی مەحمود محەمەد .
73– ژیانی نوێ_ رۆژنامە _20_4_2006 , د.ئەندریا فیشەر تاهیر _ ژمارە 1) .
74- ژیانی نوێ_ رۆژنامە , ژمارە1 _20_4_2006 , د.ئەندریا فیشەر تاهیر) .
75- جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,وەرگێرانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك –ل 173) .
76– جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد ,وەرگێرانی سیامەند موفتی زادە , چاپخانەی خاك– ل 115 .
77– قەڵەمەکانتان هەرزانتر فرۆشت وەك لە ئازادی ,سالار رەشید– ل15 .
78- نالەی پیشمەرگەیەک بۆ میژوو , بەشی یەکەم , سابیر کۆکۆیی 2001 ل 218)
79- ئەنفال و پەرتووکی قەندیل بەغدای هەژاند– رۆژنامەی رزگاری پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان ژمارە 31 ئایاری 1996– عەلی مەحمود محەمەد) .
80–(بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی –چاپی دووەم–ل241–242) .
81–(بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی –چاپی دووەم–ل244) .
82–((بنەماڵەی قوربانیانی ئەنفال چیرۆکە تاڵەکانیان دەگێرنەوە–پێشمەرگە نەیەڵا کەس رابکا –ئاوێنە جەزا محەمەد – ژمارە 14 بەرواری 11–4–2006)).
83–(نالەی پیشمەرگەیەک بۆ میژوو , بەشی یەکەم , سابیر کۆکۆیی 2001 ,ل285_ کورتکراوە).
84- ئەنفالی خاڵخاڵان – مەلا شاخی–2001–ل111.).
85- (بیرەوەرییەکانی سەنگاوی – مەحمود سەنگاوی –چاپی دووەم–ل244)

تێکستی تەواوی بریاری س . ف/٤٠٠٨ لە بەرواری ١٩٨٧/٦

فەرماندەی بیرۆی باکور

سکرتاریەت

بەروار ١٩٨٧/٦/٢٠

ژمارە ٢٠٠٨/٢٨

دەستنوس ش : ٣٨١٠

لە فەرماندەی بیرۆی باکورەوە

بۆ : فەرماندەی فەیلەقی یەک ، فەرماندەی فەیلەقی دوو ، فەرماندەی فەیلەقی پێنج .

١٢٥٣٣

٢٣ /٦ /١٩٨٧

بابەت : مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو گوندانەی کە لەبەر هۆی ئەمنی قەدەغەکراون .

بەهۆی ئەو ڕاستیەی کەوا دوا مۆڵەتی بڵاوکراوەی ڕەسمی بۆ کۆکردنەوەی ئەم گوندانەی لە١٩٨٧/٦/٢١ دا تەواو دەبێ ، بڕیارمان دا کە ئەم خاڵانەی خوارەوە لە ١٩٨٧/٦/٢٢ وە جێبەجێ بکەین :

١ ـ هەمو ئەو گوندانەی کە تێکدەرەکان ـ بەکرێگیراوەکانی ئێران (ینک) . ئەوەی خیانەتکاری(پدک) و خیانەتکارەکانی تری لەو شێوەیە بۆ عێراق ـ هێشتا تیایاندان ، لەبەر هۆی ئەمنی بە قەدەغەکراو دادەنرێن .

٢ ـ بونی مرۆڤ وئاژەڵ بە تەواوی لەم ناوچانەدا قەدەغەیە .وە ئەمانە بەناوچەی ئۆپراسیۆن دادەنرێن . هێزەکانیش دەتوانن بەئارەزوی خۆیان و بەبێ هیچ ڕێگریەک تەقە بکەن ، ئەگەر بارەگاکەمان هیچ ئامۆژگاری تری نەدابێت .

٣ ـ چوون وهاتن بۆ ئەم ناوچانە ، وە هەروەها هەموو چالاکیەکی کشتوکاڵی ، ئاژەڵداری و پیشەسازی قەدەغە دەبێت و دەزگا پسپۆڕیەکانیش لەسنوری دەستەڵاتی تایبەتیاندا ، چاودێریان دەکەن .

٤ ـ فەرماندەی فەیلەقەکان ، بۆمبارانی گۆترەی ئەوناوچانە دەکەن ، بەبەکارهێنانی تۆپ و کۆپتەرو فڕۆکە لە هەموو کاتەکانی شەو ورۆژدا،بۆئەوەی زۆرترین ژمارەی ئەوکەسانەی کەلەناوچە قەدەغەکراوەکاندا هەنبکوژن ، وە ئێمەش لەئەنجامەکانی ئاگادار بکەنەوە .

٥ ـ هەموو ئەوکەسانەی لەو گوندانەدا دەستگیر دەکرێن ، بەهۆی بونیان لەو شوێنانەدا دەگیرێن ، وەلەلایەن دەزگاکانی ئەمنەوە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرێت ، وە ئەوانەیش کە تەمەنیان لە نیوان ١٥ ـ٧٠ ساڵیدایە ، پێویستە پاش ئەوەی کە زانیاری بەکەڵکیان لێ وەردەگیرێت ئیعدام بکرێن ؛ ئاگادارمان بکەنەوە .

٦ ـ ئەو کەسانەی کە تەسلیم بە حکومەت یان دەستەڵاتدارەکانی حزبی بەعس دەبنەوە . لەلایەن دەزگاپسپۆڕیەکانەوە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا بکرێت بۆ ماوەیەک ئەوپەڕی ٣ ڕۆژ وە لەوانەشە ئەگەر پێویست بێت بۆ ١٠ ڕۆژ درێژبکرێتەوە ، بەمەرجێک کە لەم جۆرە حاڵەتانەدا ئاگادارمان بکەنەوە . ئەگەر لێکۆڵینەوەکە کاتێکی زۆری پێویست بو ، ئەوا پێویستە ڕەزامەندی ئێمە بە تەلەفون ، بروسکە ،یان لەڕێگای هەڤاڵ تاهیرالعانی وە وەربگیرێت .

٧ ـ هەموو ئەو تفاقانەی کە موستەشارەکان ، یان جەنگاوەرەکانی فەوجەکانی بەرگری نیشتمانی بەهی خۆیان دادەنرێن . تەنها چەکی قورس ، دامەزراو ، وەناوەنجی نەبێت ، دەتوانن چەکە سوکەکان بۆ خۆیان هەڵبگرن ، بەڵام تەنها لە ژمارەکانیان ئاگادارمان بکەنەوە ، پێویستە فەرماندەی بەتالیۆنەکان بە پەلە ئەم مەسەلەیە لە موستەشارو فەرماندەی لیواو سریەکان بگەینن ، وە پێویستە زانیاری تەواومان دەربارەی چالاکیەکانیان لەناو فەوجەکانی بەرگری نیشتمانیدا بدانێ .

ئیمزا / عەلی حسن المجید

ئەندامی سەرکردایەتی هەرێمایەتی ، سکرتێری باکور *

((عێراق و تاوانی جینۆساید – وەرگێڕانی جەمال میرزا عەزیز ل79–80–81)) .

بسم الله الرحمن الرحيم
سنندج
٢٤ / رجب . ٢١ / ٣ / ١٩٨٨

الاخ العزيز الشيخ علي ..تحياتي ودعواتي لجميع الاخوة المجاهدين خصوصاً أخي الشيخ أحمد .بالنسبة للمشاركة في الهجوم على حلبجة ، كتبت لكم امس . بهذا الخصوص وها انا اكتب لكم مرة اخرى واقول : لاتقدموا على هذا العمل ولا تشاركوا فيه ، وانا اتحمل مسؤولية عدم المشاركة فيه عند الايرانيين وعند الاخرين ، وقل لبقية الاخوة بان المشاركة فيه آثارها غير طيبة ، ولها عواقب غير محمودة ، نعم السيطرة على حلبجة سهلة جداً ولكنكم تعرفون كيف حزب البعث الكافر ، وكم هو حاقد على حلبجة ولا نشك بانه سيضربها بكافة انواع الاسلحة ويدمرها ، نحن كنا نحاول باستمرار مع ايران للحفاظ على حلبجة من القصف المدفعي . لان حلبجة والمناطق المحيطة بها هي مركز قوتنا ، فاذا دمرت فماذا يكون دورنا اذاً ؟.

وبالاضافة الى هذه الرسالة سيتحدث اليكم الشيخ عبد اللطيف ويبلغكم باننا لن نشارك في هذا الهجوم باي شكل من الاشكال .

واكرر مرة اخرى باننا يجب ان لا نشارك فيه وانني اتحمل كل مسؤوليات عدم المشاركة ..

استودعكم الله والسلام عليكم

اخوكم
عثمان عبد العزيز

فاجعة حلبجة - ملحق مجلة النفير - باكستان 1988 - ملا كريكار

ئەم نامەیە مێژووی پاش کارەساتەکەی لەسەر نووسراوە .

واهلها .

و سنحت الفرصة ليلة الا ربعاء ١٦ ـ ٣ ـ ١٩٨٨ (وبالدقة فى الساعة ٧٣ ، ٢٠ دقيقة مساء) بدأ هجوم القوات الايرانية ومعها قوات المعارضة العراقية من محاور ثلاثة : مريوان ، پاوه ، جنوب دربنديخان .

ووصل المسلحون مدينة خورمال ثم هاجموا طريق حلبجة ـ سيد صادق و دمروا جسر (دجيلة) الذى يربط حلبجة بالسليمانية ، فقطعوا طريق انسحاب البعثيين ومواليهم من حـ بجة .. ثم اقتحموا المدينة التي لم يجدوا فيها مقاومة تذكر ، ولم يكن معهم يومها مجاهدو الحركة الاسلامية لانهم لم يؤييدوا (تحرير) المدينة اصلاًكما ورد ذلك فى رسالة الشيخ عثمان بن عبدالعزيز المرشد العام للحركة . انظر وثيقة رقم (٧) .9وكما ذكر ذلك الشيخ علي بن عبدالعزيز الذي كان يشغل يومها مهام مسؤولية المكتب العسكرى للحركة الاسلامية (انظر الرسالة فى ص ١٢) و دخلت قوات الحركة فيما بعد استجابة لطلب المواطنين و حماية لامن السكان و منعا للسلب والنهب .

و (تحررت) المدينة .. و تم اسر الجيش بما فيه (على حسين عبيد امرلواء ٤٣ مشاة الذي قاد حملته الشرسة على المواطنين عند انتفاضة رمضان ١٤٠٧م) و كذلك تم اسرالجحوش (مليبيشيا) الموالية للنظام . وسكتت المدافع وانتهى دوي المتفجرات .

ثم خرجت القوات الايرانية من المدينة...

وسادالهدوء النسبي .

وبدأ بعض الناس يزاولون اعمالهم اليومية كما كانوا .. ولكن بحذر شديد .

ووقعت الكارثة :

بما ان الاكراد لهم تجارب طويلة و مريرة مع البعث المجرم علموا أنه لابد وان الدولة ستضرب المدينة (بحجة ردالعدوان الايرانى) ولكن الناس ظنوا انها ستضرب المدينة بصواريخ او مدافع أو بطائرات كما كانت المرات السابقة (٢٨ ـ ٤ ـ ١٩٧٤ ، و ١٢ ـ ٥ ١٩٨٧) وظن بعض الناس انها ستضرب المدينة بصواريخ (ارض ـ ارض) كما هى الحال مع المدن الايرانية .. لذاحاول كثيرون منهم الخروج من المدينة ولكن بعض الذين ساهموا فى اقتحام المدينة منعوا الناس من الخروج و اعادوهم الى احيائهم وبيوتهم ليتترس بهم المقاتلون حيث ظنوا هم ايضا ان صداما لن يضرب المدينة و فيها المواطنون الابرياء .. ولكن خاب ظنهم وساء ماكانوا يعملون ..

واذا فى الساعة العاشرة واربعين دقيقة صباح ١٦ ـ ٣ ـ ١٩٨٨ وصلت طائرات

www.dengekan.com
9/23/2006